Гос. книжная палата УзССР
7 сен 1984

БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

1984 йил 7 СЕНТЯБРЬ № 36 (2776). ЖУМА

БАРЧА МАМЛАКАТЛАР ВА ХАЛҚЛАРНИНГ ХАВФСИЗЛИГИ МАНФААТЛАРИНИ ҲИСОБГА ОЛАДИГАН АҲДНОМАЛАР ТУЗИШ ЙЎЛИНИ ҚИДИРИБ ТОПИШГА ҚАРАТИЛГАН МУЛОҚОТГА, ҲАЛОЛ ВА ЖИДДИЙ МУЗОКАРАЛАРГА ТАЙЁР ЭКАНЛИГИМИЗНИ ЗЎР ҚАТЪИЯТ БИЛАН ТАЪКИДЛАБ ЎТИШНИ ИСТАЙМАН.

К. У. ЧЕРНЕНКО

(«ПРАВДА» газетаси саволларига жавобларидан)

СССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ 50

Шомил АЛЯДИН

ЙЎЛБОШЧИ

СССР Ёзувчилар союзи ўзининг 50 йиллик фаолиятида совет адабиётини дунёдаги энг тараққийпарвар адабиётга айлантирди. Барча қардош халқлар адабиётини бир ташкилотга бирлаштирган союз, мана, ярим асрдирки, уларни ҳақ йўлдан— коммунистик идеалларга содиқ хизмат қилиш йўлидан бошлаб бормоқда.

Шу йиллар давомида кўпмиллатли совет адабиётининг қудратли отрядларидан бири бўлган ўзбек адабиёти Ойбек, Ғафур Ғулом, Ҳамид Олимжон, Абдулла Қаҳҳор, Миртемир, Мақсуд Шайхзода, Уйғун каби ижоди мамлакатимизда, унинг сарҳадларидан ташқарида ҳам маълум ва машҳур бўлган ажойиб ёзувчилар плеядасини етиштирди. Улар яратган ўзбек совет адабиёти заминида иқтидорли ёзувчилар авлоди камол топяпти.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзида биз доим дўстона вазиятни сезамиз. Союз рус, татар, уйғур адабиёти кенгашларига жиддий эътибор беряпти. Татар тилида чиқаётган «Йылдыз» журналида татар ёзувчиларининг асарларидан ташқари ўзбек, рус, қорақалпоқ, уйғур ва бошқа қардош халқлар ёзувчи ва шоирларининг ижоди ҳам мунтазам ёритилиб турибди. Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида татар тилида ҳар йили ўнлаб китоблар чоп этилмоқда.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи томонидан ўтказилаётган бу тадбирлар маданиятимиз тараққиётига хизмат қилаётир. Кейинги йилларда Юсуф Бўлат, Рашид Мурод, Черкез Али, Айдар Усмонов, Ризо Фозил, Рустам Али, Аблязиз Валиев, Сафтер Нагаев ва бошқалар қатор шеърий ва насрий асарлар яратдилар.

Ўзимга келсак, анчадан бери «Каршистрой» қурувчилари ҳаётини ўрганиб келяпман. Қарши деганимизда, эҳтимол, тасаввуримизга унчалик буюк нарса келмас, бироқ бу чўлларда ёзувчини қизиқтирадиган жуда катта ҳодиса юз бермоқда — инсон шаклланаётир. Ҳозир Қарши саҳросининг ўзлаштирилиши ҳақидаги янги асар устида ишлаяпман.

Карим БАҲРИЕВ ёзиб олди

Абдулҳақ АБДУЛЛАЕВ,
Ўзбекистон ССР халқ рассоми

ИХЛОС

Агар таъбир жоиз бўлса, адабиётни мен дил гавҳари, дер эдим. Чунки у менинг қалбим тўридан ўрин олган. Уни катта тўйи арафасида муборакбод қилаётганимдан мамнунман.

Ўттизинчи йиллар. Ўн уч-ўн тўрт ёшлардаман, қўлимда «Ўтган кунлар» романи. Уни мукка тушиб ўқир эканман, ғаройиб ҳаётий можаролар мени ҳанг-манг қилиб қўйган эди. Бу қандай мўъжиза! У менинг беғубор ҳис-туйғуларимни туғёнга келтирди ва битмас-туганмас завқ, ҳарорат инъом этди. Айниқса, Отабекни мудҳиш қоронғи кечада душманларига мардона ташланиши ҳақидаги тафсилотни ҳар ўқиганимда бутун вужудим дир-дир титрарди. Шу-шу бўлди-ю, Абдулла Қодирий ижоди мени ўзига батамом ром этди. Менда адабиётга ва уни яратувчи ёзувчилар оламига абадул абад ихлос уйғотди. Энди мен ҳаётга, ҳар хил воқеаларга синчковлик билан қараб, инсон ички оламини кузатишга қизиқадиган бўлдим. Бу ижодкор учун, айниқса, рассом учун жуда зарур фазилат бўлиб чиқди. Кейинчалик Навоий, Пушкин, Толстой, Бальзак, Гёте, Шекспир, Жан-Жак Руссо, Гельвеций каби Абдулла Қодирий, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор ҳам мен учун бир олам бўлиб қолди. Шундан кейинги умримни уларсиз ва уларга ўхшаган донишмандларсиз тасаввур қилолмай қолдим. Аброр Ҳидоятовнинг дунё саҳнасига кўтарилишида Шекспир асарларининг ҳам ҳиссаси бор. Қирқинчи йилларда жамоатчилик ва томошабинлар менинг ижодимни «Аброр Ҳидоятов — Отелло ролида» ва «Маҳмон Уйғур портрети» асарларим орқали таний бошлашди.

1941 йилда биринчи бўлиб ёзувчилардан Ойбек портретини яратдим. Менинг адабиётга бўлган меҳрим, ва умуман, руҳий безовталигим Ойбекнинг чақнаб турган чағир кўзларида акс этган. Очиғини айтишим керакки, мана, қирқ йилдан бери портрет устида ишлаб, бундай кўзлар яратиш менга бошқа насиб бўлмади. Пойтахтимизга меҳмон бўлиб келган бир санъат ихлосманди Санъат музейида Ойбек портретини кўриб, қуйидагиларни ёзган эди: «Тўғрисини айтсам, мен Ойбекни кўрмаганман. Лекин ҳозир у менинг қаршимда жуда равшан, худди тирикдек гавдаланган. Кенг пешонали, ифодага бой катта-катта кўзли, қарашларида донишмандлик ва синчковлик акс этади. У ҳаётда қандай бўлган экан, билмадим-у, лекин мен Абдулҳақ Абдуллаев ишлаган портретда шу фазилатларни кўрдим.»

Замондошларим портретларини яратиш менинг асосий мақсадим. Ўтмишдаги буюк сиймолардан фақат Навоий образини яратишга киришганман. 1967 йилдан ҳозиргача буюк мутафаккир портретининг бир неча хомаки нусхаларини яратдим ва бу борада ҳамон тўхтовсиз изланиш олиб бормоқдаман.

Ёзувчи деганда қалбимда илиқ ҳарорат ва нафосат сезгандек бўламан. Бу бежиз эмас, албатта, чунки улар менинг қалбимга энг яқин ва энг суюкли кишилардир. Ёзувчиларимиз портретларини яратиш билан келгуси авлод учун хайрли ишга ижодимни бағишлаганимдан ўзимни бахтиёр ҳисоблайман.

60

Пахтакорлар учун қизғин кунлар бошланмоқда. Республикамизнинг жанубий областларида пахта йиғим-теримига киришилди. Бошқа областларда, жумладан Тошкент областида ҳам пахта далаларини йиғим-теримга тайёрлаш ишлари жадаллик билан олиб борилмоқда. Бекобод районидаги биофабрика мутахассислари ҳосилни турли зараркунандалардан биологик усул билан ҳимоя қилишда яхши натижаларга эришдилар. Зараркунандаларга қарши биологик воситалардан фойдаланилганда ўсимликлар ташқаридан бўладиган уринишларга учрамайди. Ишчи кучлари тежалади. Энг муҳими, инсон учун зарур бўлган сув, ҳаво тоза бўлади, атроф-муҳитга зарар етмайди. Район биофабрикаси ходимлари бу йил олтита йирик пахтачилик ва полиз, сабзавотчиликка ихтисослашган хўжаликларда иш олиб боряптилар. Уларнинг саъйи ҳаракатлари билан 13 минг 500 гектар майдондаги экинлар биологик усулда ҳимоя қилинмоқда.

СУРАТДА: райондаги биологик усул жонкуярларидан — Дзержинский номидаги колхознинг энтомолог агрономи (чапдан) Ғ. Ҳазратқулов, район биофабрикасининг бош агрономи Ф. Ҳотамов, иккинчи участка агрономи А. Бойзоқов.

Т. МАҲКАМОВ фотоси

АНЪАНАВИЙ ФЕСТИВАЛЬ

Шу йилнинг 10—20 сентябрь кунлари серқуёш республикамиз пойтахтида навбатдаги III Бутуниттифоқ «Тошкентнинг олтин кузи» фестивали бўлиб ўтади.

Шу муносабат билан мухбиримиз А. ЖЎРАЕВ фестиваль ташкилий комитетининг аъзоси, «Ўзбекконцерт» бирлашмаси директори, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати Энмарк Шокирович СОЛИҲОВга бир неча саволлар билан мурожаат қилди.

—Энмарк Шокирович! Фестивалнинг аҳамияти ва унда қайси ансамблларнинг иштирок этиши ҳақида қисқача сўзлаб берсангиз?

—«Тошкентнинг олтин кузи» деб номланган мазкур фестиваль республикамизда учинчи марта ўтмоқда. Уни совет халқлари санъатидан тузилган гулдаста, дейиш мумкин. Фестивалда асосан Россия Давлат рақс ансамбли, Москва камер хори, Сибирь Давлат рус халқ хори, Белоруссия ССР фольклор-хореография ансамбли, Озарбойжон ССРда хизмат кўрсатган ашула ва рақс ансамбли, Қозоғистон ССРнинг «Арай» вокал-чолғу ансамбли ва Веревки номидаги хизмат кўрсатган Украина Давлат халқ академик хори қатнашадилар. Шунингдек, республикамиз ижодий коллективларидан Мукаррам Турғунбоева номидаги Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган «Баҳор» Давлат халқ рақс ҳамда «Шодлик» ашула ва рақс ансамбллари фестиваль программасидан ўрин олган.

—Шу кунларда редакциямизга келаётган кўплаб мактубларнинг муаллифларини фестивалда қайси таниқли хонандаларнинг иштирок этишлари қизиқтирмоқда.

—Бу табиий. Чунки фестиваль йил сайин ўз томошабинлари даврасини кенгайтирмоқда. Санъат мухлислари бу галги фестивалда Киров номидаги Ленинград опера ва балет академик театрининг солисти, СССР халқ артисти, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Ирина Колпакова, СССР Большой театрининг солисти, СССР халқ артисти Евгений Райков, Литва ССР Давлат опера ва балет театрининг солисти, СССР халқ артисти Вергилиус Норейка ва Тожикистон ССР

Давоми еттинчи бетда

ТЎЁНАЛАР

Муқимий номидаги республика музикали театри 5 сентябрь куни янги ижодий мавсумини бошлади. Шу муносабат билан театрнинг бош режиссёри, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Бахтиёр ИХТИЁРОВ мухбиримизга қуйидагиларни гапириб берди:

— Театримиз ўзининг янги, 45-мавсумини Ҳамид Ғулом ва Манас Левиевнинг «Мангулик» асари билан бошлади. Спектакль премьераси ўтган мавсум охирида бўлган эди. «Мангулик» музикали драмаси Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишлаб саҳналаштирилган. Бу катта тўйга атаб саҳналаштирган яна бир асаримиз — Шукур Саъдулли ва Зиннат Фатхуллиннинг «Ватан ишқи» драмаси томошабинларга намойиш этила бошланди. Дўст афғон халқининг эрк ва озодлик учун кураши ҳақида ҳикоя қилувчи Капшоф Амиров ва Мустафо Бафоевнинг «Узилган торлар» драмаси ҳам мавсумнинг янги асарларидан бири.

Бу мавсумда театримиз Собир Абдулла ва Тўхтасин Жалиловнинг «Тоҳир ва Зуҳра», Иззат Султон, Икром Акбаровнинг «Кумуш шаҳар маликаси», Исфандиёр ва Эдуард Қаландаровнинг «Чўлда юлдуз чарақлайди» асарларини саҳналаштириб музикали драма ихлосмандларига тақдим этишни режалаштирган.

Шунингдек, репертуаримиздан театримизнинг анъанавий — Хуршид, Толибжон Содиқов, Рейнгольд Глиэрнинг «Лайли ва Мажнун», Комил Яшин, Тўхтасин Жалиловнинг «Гулсара» асарлари ҳам ўрин олган.

Бу йил оталиқ ташкилотлар ва қишлоқ хўжалик меҳнаткашлари учун оммавий спектаклларимиз асосида махсус кўчма томошалар ташкил этишни мўлжалладик.

ЮБИЛЕЙЛАРГА БАҒИШЛАБ

10—17 сентябрь кунлари диёримизда Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон адибларининг Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллиги ҳамда СССР Ёзувчилар союзининг 50 йиллигига бағишланган адабий учрашувлари бўлиб ўтади.

Учрашув кунларида адиблар республикамизнинг ижтимоий-иқтисодий, маданий тараққиёти билан яқиндан танишадилар, завод ва корхоналар ишчилари ҳузурида бўладилар. Область меҳнаткашлари, пахтакорлар ҳузурида мушоира ва суҳбатлар ўтказадилар.

4-БЕТ

ДЎСТЛАР ДИЁРИДА

Куни кеча ўзбек адабиёти вакилларидан, бир гуруҳи қардош Тожикистонга жўнаб кетди. Улар орасида Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати Ойдин Ҳожиева, Мукаррама Муродова, Жамол Камол ва Раззоқ Абдурашид бор.

Ўзбек ёзувчилари тожикистонлик пахтакорлар, ишчилар, мактаб ўқувчилари билан учрашадилар. Тожик шоири ва ёзувчилари билан суҳбатда бўладилар. Улар Тожикистон бўйлаб сафарга чиқадилар.

Бу учрашувлар Ўзбекистон ва Тожикистон ССР ҳамда бу республикалар Компартияларининг 60 йиллигига бағишланади.

ТАРИХ ВА ЗАМОН МУЛОҚОТИ

«Ҳурмат белгиси» орденли Ўзбекистон илмий-оммабоп ва ҳужжатли фильмлар киностудияси бу йил 50 ёшга тўлди. Мазкур студия партиямиз сиёсатини, унинг изчил йўналишини тарғиб қилишда ва кенг халқ оммасининг коммунистик онгини ўстиришда муҳим роль ўйнамоқда. Кинопублицистларимиз яратган қатор фильмлар чет элларда ҳам томошабинлар ҳурматини қозонган.

Шу муносабат билан студиянинг бош редактори, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Хайрулла ЖЎРАЕВ билан учрашиб, унга бир неча саволлар билан мурожаат этдик:

— Хайрулла ака, студиянинг вужудга келиши ва унинг фидокор ходимлари ҳақида қисқача гапириб берсангиз!

— Маълумки, ҳужжатли киномиз тарихи асримиз бошига бориб тақалади. Улуғ Октябрь социалистик революциясидан сўнг доҳиймиз В. И. Лениннинг 1919 йил 27 августда барча фотография ва кинематография савдоси ва санъатини национализация қилиш ҳақида қабул қилган Декрети совет киносига асос солди. Ушбу Декрет асосида республикамизда «Шарқ юлдузи» кино фабрикаси (1925 йил) ташкил этилди. Бу киностудия қошида «Союзкинохроника»нинг ўзбек бўлими вужудга келди. Республикада кино ишлаб чиқаришни йўлга қўйишда Маориф халқ комиссари Анатолий Васильевич Луначарскийнинг хизмати катта бўлган. У ўзбек кино санъати, жумладан, ҳужжатли кинонинг шаклланишига алоҳида эътибор берган. Миллий ҳужжатли кино санъатини йўлга қўйиш осон бўлмади, албатта. Кинопублицистика билан шуғулланадиган миллий кадрларимиз деярли йўқ эди. Шундай оғир пайтда москвалик ва ленинградлик мутахассислар ёрдам қўлини чўздилар. «Востокфильм», «Союзкино», «Севзапкино», «Пролеткино» каби қатор марказий киностудияларнинг режиссёр ҳамда операторлари республикамиз ҳаётидан илк бор тўлақонли ҳужжатли фильмлар яратдилар. Шу ўринда Лембергнинг «Туркистонда пиллачилик», Гибернинг «Ўрта Осиё бўйлаб», Тимковскийнинг «Октябрь саҳифалари», «Ўзбекистон аёллари», «Ер чорлайди», Карменнинг «Олис Осиёда» картиналарини, Ко-

Давоми еттинчи бетда

ЯНГИ СПЕКТАКЛЬ

«АФҒОН РЕПОРТАЖИ»

Ҳамза номидаги Ленин орденли Ўзбек давлат академик драма театрининг санъаткорлари янги мавсумда янги спектакль премьераси билан томошабинларни хушнуд этдилар. Таниқли совет ёзувчиси Александр Прохановнинг «Кобул марказидаги дарахт» романи асосида ишланган спектаклни мухлислар самимий олқишладилар. Роман асосидаги пьесани Александр Проханов ва Леонид Герчиков ёзган. «Афғон репортажи» деб аталган мазкур пьесани драматург Машраб Бобоев таржима қилган.

Асарни Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, республика Ленин комсомоли мукофотининг лауреати, режиссёр Баҳодир Йўлдошев саҳнага қўйган. Республикада хизмат кўрсатган санъат арбоби, ССС[illegible] Давлат мукофоти лауреати, театрнинг бош рассоми Георгий Брим саҳна безакларини ишлади.

Афғонистоннинг Апрель инқилоби ҳақида ҳикоя қилувчи мазкур спектаклдаги ролларни Ўзбекистон ССР халқ артистлари Мирҳосил Орипов, Пўлат Саидқосимов, республикада хизмат кўрсатган артист Толиб Каримов, артистлардан Теша Мўминов, Эркин Комилов, Римма Аҳмедова, Сайёра Юнусова, Жамшид Зокиров, Элёр Носиров ва бошқалар ижро этмоқдалар.

СУРАТДА: шу спектаклдан бир кўриниш.

К. РОМЕЕВ фотоси

Тошкент область Оржоникидзе районидаги «Коммунист» колхози далаларида полиз маҳсулотлари ғарқ пишган. Хўжалик аъзолари пишган маҳсулотларни ўз вақтида йиғиб-териб олиш ва меҳнаткашлар дастурхонига етказиб бериш учун астойдил меҳнат қилмоқдалар.

Ф. АБДУРАСУЛОВ фотоси

ШИРАДОР НАВЛАР ЙЎҚОЛМАСИН

БОҒЛАР ВА МУАММОЛАР

ҚУВАСОЙ мўъжазгина водий. Ўртасидан шарқираб сой оқади. Соҳил бўйлаб яшил қишлоқлар чўзилган. Водийнинг икки томонидаги баланд тепаликлар, яйдоқ адир ва даштлар гўё пастликка, сойга интилиб, томоғи тақиллаб ётгандай... Яқин-яқингача Қувасой ана шундай эди.

Сой соҳилидаги алмисоқдан қолган кичкинагина цемент заводи ҳамда ёнбағирликка жойлашган Муён қишлоғида Никитенко деган чор амалдори қачонлардир бунёд этган боғ — Қувасойнинг ўтмишидан бир хотира.

— Ана шу эски боғ заминида янгидан олтита совхоз тузилди,— дейди шаҳар партия комитетининг биринчи секретари Маматқул Раҳматов. — Икки юз метр баландликка ҳам сув чиқариб ёнбағирларни мевазор боғларга айлантирмоқдамиз. 1990 йилга бориб токзорларда 20 000 тонна узум етиштирилади. Шунинг учун шаҳарда консерва заводи қад кўтаряпти.

Ҳақиқатан ҳам, яйдоқ адирлар кўксида яшил оролча пайдо бўлибди. Ўртада икки қаватли шийпон. Қўлинг дард кўрмагур уста тахтадан ғоят баланд, дид билан шинам ва кўркам бино ясабди. Иккинчи қаватга кўтарилсангиз, шабада сизни доим елпиб туради. Теварак-атрофни шу ердан томоша қиласиз: бир ён қатор тизилган лимонзорлар энди икки ёшга кирибди, оқ-сариқ гуллабди, мевалари ўқтин-ўқтин осилиб турибди.

— Ниҳоллар ҳали ёш. Келгуси йили мевага киради. — дейди бригада бошлиғи Билол Жамолиддинов. — Икки гектар жой тайёрлаб қўйдик. Куздан бошлаб бу ерга ҳам қаламчалар ўтқазамиз...

— Қаламчаларни қаердан оласиз? — деб сўрадик.

— Дастлаб ўз ҳовлимда тайёрлаганман. Эндигиларини шу ерда, мана бу иссиқхонада етказяпмиз.

— Анча йилдан буён шуғулланасизми?

— Ҳа, мен Арсиф қишлоғиданман. Ёшлигимдан ҳовлимизда лимон етиштираман. Кейинчалик шу иш билан боғланиб қолдим. Қўйингчи, икки йил олдин совхоз дирекцияси менга бу ишни топширди. Оила аъзоларимиз билан бир бригадамиз.

— Лимоннинг янги навини яратдим, деб бу ёғиниям айтиб қўйинг, Билолиддин, — дея мамнун гапирди шаҳар партия комитетининг иккинчи секретари Қосимов.— Ахир, кўпчилик бу навни билоллимон деб юрибди-ку.

У бошини кўтармай жилмайди, хийла жим туриб, кейин бизга қаради:

— Тўғри, лимонга жуда ишқивоз бўлиб қолдим, ўн-ўн беш йиллардан бери бир сортни яхшилашга ҳаракат қилдим. Ўзи унча катта бўлмайди, териси юпқа, лекин ҳали сарғаймасданоқ пўстини арчиб есангиз ҳам тахир эмас, хуштаъм —ширин.

Бу ижодкор бригадир лимонзорлар оралиғини ҳам бекор қолдирмабди: кузда картошка экиб апрель ўрталарида қазиб, шаҳар аҳолисига етказибди, ўрнига дарҳол қовун, тарвуз экибди.

Билол сингари ижодкор ташкилотчилар бошқа хўжаликларда ҳам бор. Акмал Икромов номидаги совхознинг директори Раҳмонали Ҳасанов асли шу районлик.

Директор билан суҳбатимиз боғ ҳақида давом этди.

— Совхозимиз янги. Ҳозирча 1500 гектар еримиз бор, шундан токзор, ўрикзор, шафтолизор ва олмазорлар 810 гектар. Ернинг кўпи тошлоқ. Бугун сув ичса эртага оқариб тураверади. Шунинг учун мева дарахтларининг камсув навларини танлаш керак бўлади.

— Тошлоқ ерларга мос кўчатларни қаердан оласизлар?

Раҳмонали ўйланиб турди-да, кейин мийиғида кулди.

— Анча мураккаб масала бу. Тўғри, ўрик ҳам, олма, узум ва бошқа хил мевалар ҳам тартиб этилган навга кирмаса харид ташкилотлари қабул қилмайди. Ерларимиз камсув бўлганидан стандартдаги мева дарахтларининг ҳаммаси ҳам яхши ўсавермайди. Шунинг учун ҳам биз мева навларини ўзимизда ўстириш, ўзимизда синаш йўлини танлаяпмиз. Икки гектарли кўчатзоримиз бор. Турли хил мева ниҳолларини ўстиряпмиз.

Сўз узумнинг ширадор навлари йўқолиб кетаётганлиги устида борди. Масалан, чарос, оқ даройи, каттақўрғони, қизил ҳусайни каби навлар. Ўрикнинг қантак, майзак, мирсанжалил, муллагадойи каби ажойиб навлари ҳатто Фарғона водийсида ҳам жуда кам қолибди.

— Ҳа, баракалла, —деди Раҳмонали. — Ҳозир бизни ўйлатаётган масала ҳам шу. Масалан, нокнинг кам шира, сал туриб қолса пишиб эрийдиган нави эъзозланадию куздан май ойигача бузилмай, карсиллаб турадиган серсув сариқ нок стандартга кирмагани учун қабул қилинмайди. Биронта совхоз боғида бу навни учратмайсиз. Фақат айрим кишиларнинг ҳовлиларидагина қолди. Халқнинг севимли кади ноки ҳам ана шундай касодга учраган. — Раҳмонали қўлини иягина тираб гўё гапининг учини йўқотиб қўйгандай, бирпас жим қолди. Фикрларини жамлади шекилли яна давом этди:

— Назаримда, стандарт бироз тузатилса гуноҳкор бўлиб қоладигандай, уни бўйнимизга тумор қилиб тақиб олдик. Шикаст рихтини тузатишга, стандартга бирон янгилик киритишга ҳам ҳайиқамиз. Стандарт навларининг кўчатлари қаерда берилса, суриштирмай экаверамиз. Мана энди стандартга кирган мева навларининг заиф томони кўрина бошлагандан кейин оҳ-воҳ қилаяпмиз.

Суҳбат яна синалган маҳаллий навлар йўқолиб бораётганлигига қайтди. Олманинг барглари, новда ва танаси, мевасининг пўсти, ҳатто эти ҳам қизил нави бўларди. Олмаси қандилга ўхшаш чўзинчоқ, куздан кеч баҳоргача тураверарди. Бу нав йўқолиб боряпти.

Раҳмоналининг кўзи ташвишли чақнади.

—Биласизларми, мен бу навнинг бир тупини Наманагандан олиб келиб ҳовлимга экдим. Ҳозир яхши мева беряпти.

— Энди кўчатзорга чиқар экан-да, — деб кулишдик.

— Ният шу. Августдан пайванд бошлаймиз.

* * *

Боғдорчилик соҳасидаги катта ишларнинг ўзига яраша камчиликлари ва муаммолари бор. Қизиқ бир ҳолат: Қувасой, Фарғона район боғларидаги муаммоларни Наманган областининг Янгиқўрғон ва бошқа районидаги совхозларида ҳам айнан кўрасиз. Бу жойда ҳам Раҳмонали Ҳасанов айтганидек, стандарт «тумор қилиб» тақиб олинган. Стандартдаги навларнинг баъзилари жайдари навларнинг меваларига қараганда ширасиз, узоққа чидамайди. Масалан, оқ ўрикнинг янги нави топилган. Меваси йирик, чиройли кўринади, аммо таъмсиз. Хўжалик боғида бу мевани гектарлаб учратиш мумкин, аммо сершира оқ ўрик эса қатордан суриб чиқарилган. Яна бир мисол: бир илмий ходим муллагадойи деб аталган ўрик устида «ишлаб», номини ўзгартириб стандартга қўшибди. Аммо бу янги «нав» ўрик ўзининг юракка шифо бўладиган ширасини йўқотган...

Қувасой районидаги совхозларнинг ходимлари бу «ижод»дан кулишадилару, бари бир муллагадойининг ўзини эмас, «янги нав»ни экаверадилар. Чунки у стандартга тўғри келади-да.

Бизнинг назаримизда боғдорчилик соҳасининг ташкилотчилари ва мутахассислари орасида лоқайдлик касали пайдо бўлганга ўхшайди. Камдан-кам хўжаликда тажриба-синов участкалари бор. Ҳолбуки, ҳар бир йирик хўжаликнинг ўз тажриба-синов участкаси бўлса, агрономлар, хўжалик бошлиқлари навларни синаш билан бевосита шуғуллансалар, яхшиларини ўзлари экиб ўстирсалар, фойдадан холи бўлмасди.

Йўлдош ШАМШАРОВ,
Абдулла ЎРАЗАЕВ

ОНГИМИЗ ВА ҚАЛБИМИЗДА

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

ҲАР КУНИ эрталаб ишга бораётиб йўлим студентлар ётоқхонаси ёнидан ўтади. Тўрт қаватли ғиштин бинонинг деярли барча деразаси ланг очиқ, йигит-қиз талабалар ҳали ширин уйқуда. Чувак гавдали, ориққина қоровул чол одатдагидек ётоқхонанинг теварагини бир бошдан супуриб келяпти. Гавдасига монанд шапалоқдеккина, соқол босган, серажин юзидан кўпда карияга ҳам ўхшамайди, лекин эгнидан тушмайдиган ранги унниқиб кетган кўйлаги, ўзига ўтиришмаган кенг шими, айниқса дастаси бўйи баробар супургисини икки қўллаб тутиб бир маромда, шошилмай супиравершидан дунёнинг қувонч-аламларини кўрганлиги, қилаётган ишидан заррагача оғринмаётгани, ётоқхона теграсини тоза тутишни ўзи учун бурч деб билгани сезилади.

Ётоқхона атрофи ғижим қоғоз, газета парчаси, сигарета қолдиғи, гугурт қутиси, синиқ ручка, писта пўчоғи, шама қуйқаси, қуриган гулдаста... саноғига етиш шарт эмас,— тўлиб кетган.

Суриштирдим — ётоқхонада 350 нафар талаба яшар экан. Турган гап, уларнинг энг ёши институтнинг биринчи курс талабаси, юқориси эса «олий маълумотли мутахассис»лик ҳужжатини олиб мустақил ҳаётга одим қўйиш арафасидаги йигит-қиз. Уларнинг шаънига заррача нобоп сўз айтгим йўқ.

Лекин кўз олдимда юзкўзига юз турфа оро берган чиройли студент қиз қўлидаги ишлатиб бўлган бир чимдим пахтани деразадан чертиб ташқарига ташлади. Озода, энг сўнгги расм бўлган кийимларига яна бир бор қараниб кўчага чиқди — кўриниши, юриш-туриши, ўзини тутиши — ҳаммаси бугунги «маданиятли одам» деб аташга арзирли, ҳавасинг келади. Ажабо, нега у ўзига оро беради-ю, атрофи ифлосланиб ётса ҳам, бунга бутунлай бепарво?

Ёки, студент йигит «Ота, она, кексайиб қолдинглар, ўзларингни эҳтиёт қилинглар, деҳқончилик ишлари билан ўзларингни уринтириб қўйманглар», деб хат ёзади, сўнг фарзандлик бурчини ўринлатиб қўйганидан мамнун бўлиб чой ичади ва унинг шамаси қолдиғини кўчага сепади. Афсуски, кўрсанг ҳавасинг келадиган на қиз, олисда туриб ота-онасига меҳрибонлигини унутмаган на йигит ўз қилиғида ҳеч қандай ғайриахлоқийлик сезмайди.

Буларни майда гап дейишга одатландик. Тўғри, пашшадан фил ясамаслик керак, лекин юқорида тасвирланган «майда гап» одамни қадрлаш, ўзганинг меҳнатини эъзозлаш, қалбни ардоқлаш сингари энг юксак туйғулар билан бевосита боғлиқки, бу борадаги ҳар қандай гап йирик ва жиддий ҳисобланади.

Ўзганинг меҳнатини қадрламаслик ўша одамнинг ўзини ҳам қадрламасликни, менсимасликни келтириб чиқаради. Характерга сингиб қолган бу иллат уруғи вақти келиб лоқайдлик кўринишида униб чиқади. Феъл-атворида лоқайдлик бўлган одамдан эса ҳар қандай тубанлик кутиш мумкин.

Эрталаб кўчага чиқаётиб эшик ва деразаларни қулфлайсиз, дарвозанинг қўш кулфини маҳкамлагач ҳам ҳар эҳтимолга қарши дарвоза табақасини итариб кўрасиз, кейин йўлга тушасиз.

Зарур юмуш билан қаергадир бирров кириб чиқишингиз керак. Енгил автомашинангизни чеккароқ олиб тўрттала эшигини маҳкамлайсиз, ён кўзгуни бўшатиб ичкарига қўясиз, кириб кетаётиб яна бир бор орқага қарайсиз, қайтиб чиқиб машинани кўздан кечириб ҳовурингиз жойига тушади...

Икки килограмм қанд ўлчаётган сотувчи қизнинг чиройли кўзларига, нозик бармоқларига, тарози посангисига шубҳа билан тикиласиз...

Бунақанги уч нуқталарни кўпайтирмайлик-да, уларга «Нега?» деган савол берайлик ва унинг жавоби ҳақида ўйлаб кўрайлик. Юзаки эмас, чуқурроқ, теранроқ, сермушоҳадалик билан таҳлил қилайлик.

Назаримда, мазкур саволга сўзимизнинг бошланишида бир қадар жавоб берган эдик. Ахир, ўзгага ва унинг меҳнатига бефарқ, лоқайд одам ўзганинг мулкига кўз олайтириши, очиқойдин айтсак, ўғирлик қилиши ҳеч гап эмас.

Нима бўлибдию, Абдулла Қодирий отасидан қолган боғ ҳовли саҳнини текислаб деҳқончилик қилибди, картошка экибди. «Дадам картошкани қайта-қайта чопиқ ва бороб қилиб, вақти-вақтида суғориб ҳиммат билан тарбия қилдилар,— деб хотирлайди адибнинг ўғли Ҳ. Қодирий. — Шунда ёдимда, кимдир картошканинг пуштасига кўчанинг майда тупроғидан солинса ҳосил яхши бўлар экан, деб маслаҳат берди. Бироқ, дадам, «Кўча тупроғи кўпчиликники, уни уйга киритиб бўлмайди, дедилар...»

Муҳтарам газетхон! Мақоланинг давомини ўқишдан бир оз тўхтанг-да, ана шу луқма мағзини жиддий мушоҳада қилиб кўринг, яъни «кўча тупроғи кўпчиликники» деган иборани ўзингизча таҳлил қилинг-а...

Тун. Номаълум кўланка узун тахтани елкасига қўйиб икки букилганча қурилиш объектидан чиқа бошлади.

— Тўхтанг!

Кўланка тахтани тарақлатиб ерга улоқтиради ва милиционер билан музокара бошланади:

— Қаердан олдингиз?
— Қурилишдан.
— Нега?

— Зарур эди... битта тахта... мажбур бўлдим...

— Зарур бўлса қонуний йўл билан сотиб олинг.

— Тахтани магазинда сотмайди, битта тахта учун складга сарсон бўлиш...

Тахта магазинда сотилмаслиги, қурилиш материаллари омборхонасидан бирор нарса харид қилиш машаққатлари ўз йўлига, уни инкор қилмаймиз, бу ўринда биз учун муҳими — кўланканинг тушунчаси! Демак, кимга зарур бўлса давлат қурилишига ишлатилаётган тахтани кўтариб кетавериши мумкин? Шундайми?.. Энг даҳшатли жойи шундаки, кўланка жиноят ва эгриликка онгли равишда, тушуниб-билиб туриб қўл уряпти!

Юқоридаги кўланка кимса муҳтожлиги туфайли ўғирлик қилганини оқламоқчи.

Республикамизнинг чекка қишлоқларидан биридаги магазинга қулф келтирилганда бир ой мобайнида икки дона сотилибди. Қандай ажойиб факт! Одамзоднинг қулф-калит ишлаб чиқаришга сарфлайдиган вақти виждон, эътиқод тарбиясига, ўзгалар ҳақига хиёнат қилмаслик, энг юксак коммунистик ахлоқ нормалари ҳиссини тарбиялашга қаратилса минг чандон афзал.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленумида, Ўзбекистон ССР Олий Советининг ўнинчи сессиясида тўла-тўкис фош қилиб ташланган фактларни такрор назардан ўтказсак, «давлат маблағларини талон-тарож қилиш, кўзбўямачилик, хизмат мавқеини суиистеъмол қилиш, ўғирлик ва порахўрлик каби шармандали ҳоллар»нинг деярли барчасига айни замон ва жамият масъулиятини, совет кишисининг имон-эътиқодини, қадрини тўла тушуниши керак бўлган шахслар томонидан йўл қўйилганлигини кўрамиз.

Тарбия бобида майда гап бўлмаслигига иқрор бўляпсизми? Республикамизнинг икки нуфузли анжуманида фош қилинган иллатларнинг туб илдизини, таъбир жоиз бўлса, ана шундай «арзимас» майда гаплардан излаш керак. «Йирик ишга киришишдан аввал ўша ишнинг икир-чикирлари ҳақида батафсил ўйлаб олиш шарт», деган нақл худди шу ўринда хотирдан паришон бўлмаслиги жоиз.

— Ўн!— деди тарозибон табелчига.

Йигит хирмонга яқинлашганда пахтаси орасидан болалар коптогидек кесак юмалаб «тўп» этиб ерга тушди. Аслида вазмин, ширин сўз бригадир ғазабдан ўзини босолмай қолди:

— Оппоқ пахтага-я!.. Момиқдек, кўзингга тўтиё қилсанг арзийдиган пахтага кесак қўшдингми, нодон! Жоним, соғлиғим эвазига етказган пахтамни шундай булғадингми, виждонсиз?!

ЎЗБЕКИСТОН Компартияси Марказий Комитети материаллари область, район бошланғич партия ташкилотларида батафсил ўрганиляпти, кенг муҳокама қилиняпти, шу тариқа ҳаётнинг барча қатламларига етиб боряпти. Йиллар ўтади, лекин ишонч комилки, мазкур пленум нафаси мудроқ виждонлар, фикрламаслик хасталигига дучор бўлган қалб ва шуларни фаол ҳаракатга солиб юборган, коммунистик эътиқоднинг метин-мустаҳкамлигини таъминлашга қаратилган ҳаётбахш шабададек эсаверади.

Хуршид ДЎСТМУҲАМЕДОВ

ТОҒЛАР ҚЎЙНИДА БЎСТОН

АКС САДО

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йил 3 август сонида босилган «Яйловларда бахт бор, ташвиш бор» мақоласи қўлимга қалам олишга ундади. Зотан, мен бир чўпонни танийман. Уни газеталарда, радиоларда мақташади-ю, бироқ ютуқларининг сири бир чеккада қолиб кетади. Мен эса ўша чўпоннинг ютуғи унинг озуқаси кўплигида, деб биламан. Ҳа, чўпон Мўмин Холтўраевнинг озуқаси кўп. Хўш, гап нимада?

Аввало, чўпоннинг ўзи ҳақида. Бош чўпон Мўмин Холтўраев мана қирқ йилдирки, Оҳангарон районидаги «Ангрен» совхозида меҳнат қилиб келади. У ўн бир фарзандга ота, Қурбоной ая эса она. Эр-хотин — қўш қанот бўлиб, бола ўстиришди, яйлов кезишди. Ота фидокорона меҳнатлари эвазига Ленин ордени ва Октябрь революцияси ордени ҳамда кўплаб медаллар билан тақдирланди.

Энди Мўмин аканинг тажрибалари ҳақида икки оғиз. Маълумки, ёз ойларида чўпонлар сурувни узоқ яйловларга ҳайдаб кетишади. Мўмин ака ҳам шундай. У бир йили қишлов пайтида отини боғламай, ҳовлидаги симтўрли майдонга қўйиб юборди. Ёз келиши билан отни қўй кетидан яйловга миниб кетди. Кузда эса от боғланган майдоннинг пичани бўлиқ эканлигини кўрди. Хуллас, ўша йили от қиш бўйи маза қилди. Ўшанда Мўмин аканинг хаёлига қўйлар учун ҳам яйловда мана шундай сим тўрли майдонлар ҳосил қилса бўлмасмикин, - деган фикр келди. Шу бўлди-ю оила аъзолари узун қиш тунлари печка олдида ўтиришиб, симтўрлар тўқишди. Баҳорга келиб икки юз гектарга яқин майдон ана шундай симтўрлар билан ўралди. Улар ўн гектардан иборат йигирмага яқин катакларга бўлинди. Қўйлар ҳар бир катакда тўрт кундан ўтласа ҳам қиш тамом бўлади. Бир катакнинг яйлови тамом қилинса, қўйлар иккинчи катакка қўйиб юборилади. Кўриб турибсизки, биринчидан симтўрли яйловлардаги ўт-ўланнинг уруғлари тўла пишган бўлади ва қўйлар туёғи остида ерга чуқурроқ кириб, келгуси йили янада бўлиқ унади. Энг муҳими, яйлов исроф бўлмайди. Табиат олами сақлаб қолинади. Қолаверса, чўпон совхознинг берган бир тутам сомонига кўз тикмайди.

Мўмин аканинг ташаббуси бу билан тугагани йўқ. У симтўрли майдонларни юмшатиб, лалми беда экади. Табиийки, бундай беда кўп сув талаб қилмайди. Бундан ташқари, Мўмин ака симтўрли яйловлар атрофига минглаб терак, тол ва мевали дарахтлар ўтқазган. Уларга сув тоғ чўққисидаги булоқдан келади ва бир километрга чўзилган темир қувурлар орқали тепадан пастга оқиб келади. Хуллас, тоғ қўйнида бир бўстон яратилган. Мўмин аканинг боғ-роғлари, кўм-кўк яйловлари барқ уриб ўсаяпти.

— Энг муҳими, —дейди Мўмин ака, — чўпонга маънавий мадад керак. Унинг иссиқ-совуғидан хўжалик раҳбарлари хабардор бўлиб турсин. Баъзан эса бунинг акси бўлади. Мана, оддий бир савдо-сотиқни олинг. Яйловга кўчма магазин келади. Лекин бу магазинда кундалик, чорвадорга жуда зарур бўлган эҳтиёж моллари ҳамиша ҳам топилавермайди. Айрим раҳбарлар эса ўшандай чўпонга кундалик эҳтиёж молларини топиб бериш ўрнига, бу йил ҳар юз совлиқдан бунчадан қўзи олишингиз керак, акс ҳолда ўзингизнинг молингизни топширишингизга тўғри келади, деб пўписа қилади.

Албатта, бундай пўписалар чўпонга қаттиқ ботади. Бу билан на гўшт кўпаяди, на жун ва на чорва туёғи. Бунинг учун газетада жуда тўғри таъкидланганидек, яйловлар самарадорлигини ошириш ва Мўмин Холтўраев каби тажрибали чўпонларнинг иш тажрибаларини ёшларга чуқур сингдириш ва энг муҳими, шу соҳага бошқош ташкилотларнинг доимий эътибори ва ғамхўрлиги керак.

О. ХУШНАЗАРОВ,
журналист

куюнчак газетхонлардан хатлар

АРОСАТДАГИ ЙЎЛ

Самарқанд область Қўшработ район Эргаш Жуманбулбул номидаги совхознинг Жонбулоқ қишлоғига йўл тушармиш, кўчалар асфальт бўлармиш дейишганига ҳам уч йилдан ошди. Ўшанда қишлоққа йўл тузувчи инженерлар келиб, бўлим билан совхоз маркази ўртасидаги 30 чақиримлик йўлни асфальт қилиш лойиҳасини тузиб кетишган эди. Улар: «Келгуси йилдан бошлаб йўл қурилиши бошланади, қишлоқларингиз янаям обод, кўркам бўлади», деб ҳаммани роса хурсанд қилишганди. Районнинг нуфузли раҳбар ходимлари тантанали минбарлардан туриб, йўл қурилишига 1,5 миллион сўм маблағ ажратилганини, йўл масаласи 2—3 ойга қолмасдан ҳал бўлишини халқ олдида ишончли ваъдалар билан эълон қилишди.

Бироқ... Аслида бўлим маркази — Жонбулоқ қишлоғи билан совхоз маркази ўртасидаги 30 чақиримлик йўл қир-адирдан иборат. Йўлнинг ёмонлиги оқибатида бўлим аҳли бирон ерга кўнглини жой қилиб чиқолмайди. Айниқса, студентлар шаҳардан қишлоққа қайтганида бу масофани ёзнинг жазирама иссиғи-ю, қишнинг қаҳрли совуғида пиёда ўтишини бир тасаввур қилиб кўринг-чи. Бўлимда Жонбулоқ, Қорабов, Мирасан, Қизилбулоқ, Чалгир, Мижғон, Бўронбулоқ, Дўлона, Кўкқовқа сингари қатор қишлоқларнинг 2000 дан ортиқ аҳолиси истиқомат қилади. Бўлим меҳнаткашлари гўшт, қоракўл тери, пилла, дон ҳамда саноат хом ашёси бўлган жун планларини ҳар йили бажариб келишмоқда. Бўлимнинг асосий қисми тоғ зонасидан иборат бўлиб, табиати чорвани ривожлантиришга жуда қулай. Мана, оддий бир факт. Қишлоқдаги энг кекса коммунист Жуманбой Омоновнинг айтишига қараганда, бўлим территориясида илгари Карл Маркс номидаги бой-бадавлат колхоз бўлган. Колхоз лалми ерларнинг ҳар гектаридан 18 центнердан буғдой йиғиштириб олган. Бундан ташқари, узум, мева-чева, қовун-тарвуз, пилла маҳсулотлари ҳам етиштирилган. Ҳозирга келиб эса совхозда лалми ерларнинг ҳар гектаридан бор-йўғи 4 центнердан дон олинмоқда. Ахир, бу эътиборсизлик эмасми? Бундан ташқари бўлимдаги тоғ зоналарида шифобахш ўсимликлар ўсади, сувлар бор. Ана шу табиий ресурслар асосида бу ерларда дам олиш жойлари, даволаниш профилакторияларини очса бўлмайдими? Бўлади. Фақат эътибор керак. Бу ишларни эса йўлдан бошлаш керак бўлади. Тарихдан маълумки, йўл бўйидаги шаҳар ва қишлоқлар ҳар томонлама ривож топган.

Агар масалага ана шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, биз сўз юритаётган совхоз бўлимида маданий ўчоқлар на фақат фаолиятсиз, балки уларнинг ўзи йўқ. Кейинги йилларда кўпгина «югур-югур» туфайли бўлимда битта Ўзбекистон телепрограммасини олиб берувчи ретранслятор қурилганини ҳисобга олмаса, ҳеч қанақа маданий силжиш бўлгани йўқ. Телефонлаштириш, клуб, касалхона масалаларини гапириб ўтирмаса ҳам бўлади.

Бир пайтлар қишлоқ аҳли район раҳбарлари олдига йўлни тузатиб бериш ёки бўлмаса бўлимни қўшни (Нурота районининг) «Нурота» совхози территориясига қўшиб юбориш ҳақидаги талабни ҳам қўйди. Чунки «Нурота» совхози билан бўлим ораси 15 чақирим бўлиб, «Нурота» совхози марказидан чиқиш билан бўлимнинг чегараси бошланади, яйлов ва далаларнинг катта қисми, қўй-қўзилар қишлайдиган асосий қўралар шу совхозга яқин территорияга жойлашган. Айни пайтда, «Нурота» совхози билан Жонбулоқ қишлоғи ўртасидаги йўл коммунист Жумабой Омонов бошчилигида теварак- атрофдаги қишлоқлар аҳолиси ва мактаб ўқитувчи ҳамда ўқувчиларининг ёрдами туфайли машина юриш учун яроқли қилинди. Қишлоқ аҳлининг ана шу талабидан сўнг район ва совхоз раҳбарлари 30 чақиримлик йўлни созлашга киришдилар. Бу йўлни тубдан яхшилаб, унга асфальт ётқизиш совхознинг бош планига киритилди ва катта шов-шув билан бошлаб юборилди. Эски йўлга қум ва шағаллар тўкилди-ю, ҳалигача ёзилмасдан, бульдозер қачон келаркан, деб ётибди. Аввалги, бироз бўлса-да қатнаш мумкин бўлган йўл эндиликда бутунлай яроқсиз аҳволга келиб қолди.

Бундай аҳвол қачонгача давом этаркин?

О. ҲАИТОВ,
М. ЭРОНОВ,
А. ЖУМАЕВ

ҚИЗЛАР ГУРУНГИ

Бир неча йилдирки, Тошкент область комсомол комитети томонидан ташкил этилган «Қизлар гурунги» лекторийси колхоз, совхозларда, бевосита дала шийпонларида бўлиб, меҳнаткашларни мамнун этмоқда.

Яқинда Тошкент районидаги «Ўзбекистон ССР 50 йиллиги» колхозида бўлиб ўтган навбатдаги лекторийда врач Л. Абдуллаева, тарихчи М. Қосимова, юрист З. Анорбоева, шоиралардан Гулчеҳра Йўлдошева ва Нодира Рашидова чиқиш қилдилар.

Тошкент моделлар уйи ходимлари янги либосларни намойиш этишган бўлишса, бадиий ҳаваскорлар қизиқарли программада концерт беришди.

ГАЗЛИДА ЎТГАН СЕМЕСТР

Мамлакатимизнинг турли шаҳарларидан Газлига ташриф буюрган студент-қурилиш отрядининг аъзолари ўз ишларига якун ясадилар. Олти юздан кўпроқ студент бир ярим ой давомида катта ҳажмдаги ишларни амалга оширишди. Жумладан, зилзилага бардошли 34 ёғоч уй қуришди, вайрона ҳолга келган 130 бинони капитал ремонт қилишди. Студентлар ана шу қисқа муддатда мўлжалдагидан анча кўп, яъни 1 миллион 869 минг сўмлик иш бажаришди.

«Ташавтоматика» заводи йиғув цехининг созловчи слесари, коммунистик меҳнат зарбдори Рустам Эшмуҳамедов корхонанинг илғор ишчиларидан. У ойлик топшириқларини мунтазам равишда ошиғи билан адо этиб келаётир.

М. НУРИДДИНОВ фотоси

КАСБ ТАНЛАШДА АДАШМАНГ

Ўрта мактабни битириб, қўлларига етуклик аттестати олган йигит-қизларнинг ҳаётида қувончли ва шу билан бирга масъулиятли давр бошланади. Кишининг бахтли ҳаёт йўли кўп жиҳатдан унинг лаёқати ва касб танлашига, шу касб эгаси бўлишига боғлиқ. Ҳозирги кунда мактабни битирган кўпгина ёшларнинг бутун фикру хаёли «Ким бўлсам экан?» деган ўй билан банд. Тўғри, уларда ҳаёт тажрибаси кам, касблар хусусида тўлиқ тасаввурга эга эмас. Статистика маълумотларига кўра қайта касб эгаллаш учун сарф қилинаётган маблағ ҳар йили беш миллиард сўмни ташкил этар экан.

Касбни нотўғри танлаш халқ хўжалигига зарар етказади. Битта мисол келтирмоқчимиз. 1983 йил давомида Ўзбекистон ССР Автомобиль транспорти министрлигига қарашли корхоналардан бирида такси ҳайдовчиси бўлиб ишлаш истагини билдирган 430 киши психофизиологик диагностика лабораторияси кўригидан ўтди. Тадқиқотлар шуни кўрсатдики, кўрикдан ўтган ҳайдовчиларнинг ўттиз фоизи йўл ҳаракати қоидаларини бузишга, авария қилишга, йўловчилар билан қўпол муомалада бўлиш каби бошқа бир қатор камчиликларга эга экан. Демак, улар касб танлашда хато қилганлар.

Ҳозирги кунда бу министрликда психофизиологик диагностика лабораторияси ишлаб турибди. Такси ҳайдовчиси бўлишни орзу қилган ҳар бир киши шу лаборатория хулосасига биноан ишга қабул қилинади.

Т. ТОШХЎЖАЕВ,
А. ҒУЛОМОВ

ФОТОМУХБИР АРХИВИДАН

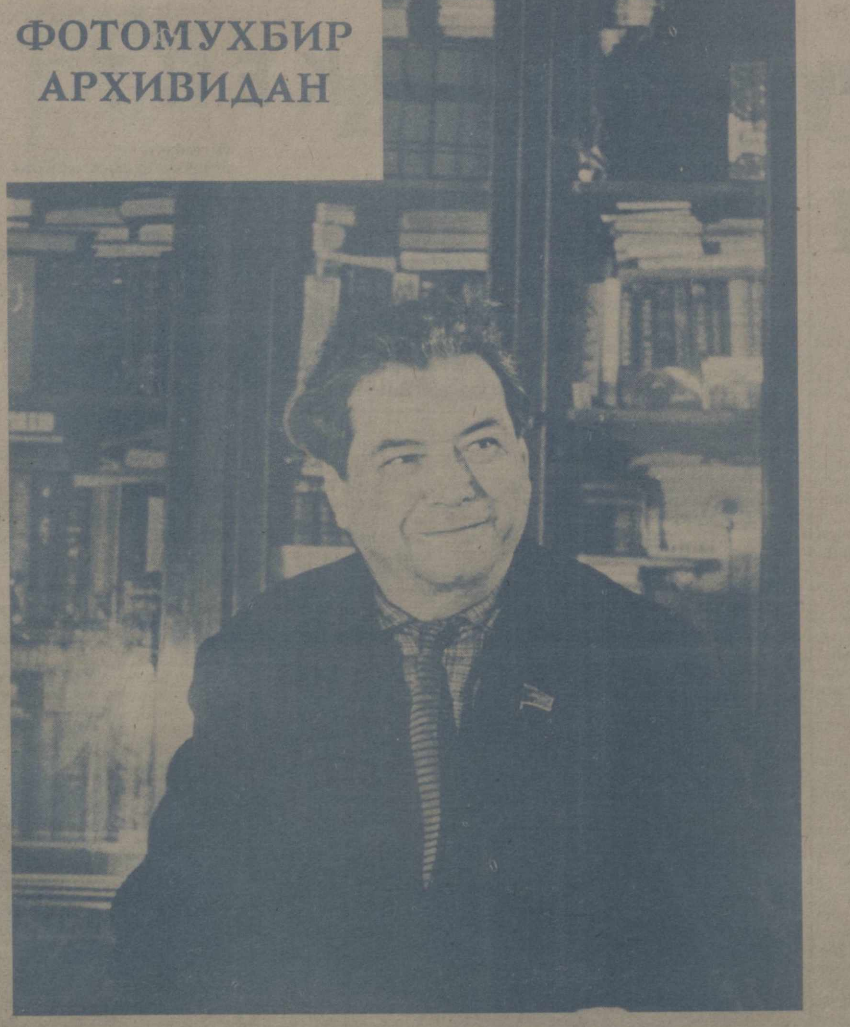

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Ойбек

С. МАҲКАМОВ фотоси

СССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ 50

ИЖОДИЙ МАРКАЗ

ЁЗУВЧИЛАР союзининг Бутуниттифоқ биринчи таъсис съезди маънавий ҳаётимизда тарихий воқеа бўлди. Съезд ҳар хил позициядаги тарқоқ, турли-туман ёзувчилар ташкилотлари ўрнига ягона, жаҳонда биринчи социалистик уюшмани туздн. Иттифоқдош республикаларда, жумладан, Ўзбекистонда ҳам 1934 йилда таъсис съезди бўлиб ўтди. Съездда Раҳмат Мажидий союз раиси қилиб сайланди.

Раҳмат Мажидий Хоразм комсомолларининг биринчи раҳбарларидан эди. 1925 йилда Тошкентда ишчилар мактабида ўқиб юрган чоғимда комсомол сафига кираётганимда Раҳмат Мажидий менга тавсиянома ёзиб бергани ҳали-ҳали эсимда. Раҳмат Мажидий Москвада ўқиб олий маълумотга эга бўлди. У ўткир журналист, талантли ташкилотчи, моҳир муҳаррир эди. Максим Горький билан мулоқотда бўлган, СССР ёзувчиларининг биринчи съездида Ўзбекистон адабиёти ҳақида доклад қилганди.

Раҳмат Мажидий Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзига раис бўлган чоғларида муҳим ташкилий ишларни бажарди, эндигина тузилган ёш союзни мустаҳкамлашга ўз ҳиссасини қўшди. Ёзувчилар союзи қошидаги журналга бир неча йил муҳаррирлик қилди. Кейинчалик А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтида катта илмий ходим лавозимида ишлади.

У киши «Хоразм» романимнинг биринчи китобига муҳаррир бўлганида менга жуда кўп фойдали маслаҳатлар берди. Мен бу меҳрибон, ғамхўр инсоннинг руҳи олдида доимо таъзим қиламан.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг ажойиб, забардаст раҳбарларидан яна бири оташин шоир Ҳамид Олимжон эди. У мендан бир йил илгари — 1931 йилда Самарқандда Педакадемияни битириб, Тошкентга ишга келди. Ҳамид Олимжон 1934 йилда Тил ва адабиёт институтида илмий ходим бўлиб ишлаганида биз ўша институтда аспирант эдик...

Оғир уруш йилларида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи нафақат ерли ёзувчиларга, балки Ўзбекистонга эвакуация қилинган рус, украин, белорус, латиш, эстон, литва ёзувчиларига, антифашист адибларга ғамхўрлик қилди, уларнинг бошини силади, асарларини чоп қилдирди. Тошкентга келган Алексей Толстой, Эдуард Бертельс, Якуб Колас Иосиф Уткин, Николай Погодин, Корней Чуковский, Владимир Луговской, Эди Огнецвет ва бошқа юзлаб ёзувчиларга союзимиз ҳар томонлама ёрдам бериб, уй-жой, озиқ-овқат билан таъминлади, уларнинг кўнгилларини олиб, дўстлик ришталарини мустаҳкамлади. Бу ишларнинг ҳаммасига Ҳамид Олимжон бош-қош эди. Ўша йиллари Ҳамид Олимжон оловдай ёниб турарди, ҳам раҳбарликни, ҳам бадиий ижодни бирга олиб борарди.

1944-1945 йилларда Ўзбекистон Ёзувчилар союзида гоҳ Яшин, гоҳ Ғафур Ғулом, гоҳ бошқалар навбатма-навбат, бир-икки ой масъул котиблик вазифасини бажариб туришди. Бир куни Ўзбекистон Компартиясининг Марказий Комитетининг биринчи секретари Усмон Юсупов Ойбекни чақирди: «Биз сизни Ўзбекистон Ёзувчилар союзига раҳбарликка тавсия этмоқчимиз. Шунга нима дейсиз?». Ойбек: «Мен ташкилотчи эмасман, менга жуда қийин бўлади», деб жавоб қайтарди: Усмон Юсупов унинг қаршисига ўтириб: «Йўқ деманг, биз сизга ҳар томонлама ёрдам берамиз», —деди. Ойбек ўйланиб қолди, сўнг: «Жуманиёз Шариповни масъул котиб қилиб берасизми?» — деб сўради. Усмон ака аввалига эътироз билдирди, кейин розилик берди. Шундай қилиб, улуғ адиб, меҳрибон инсон Ойбек билан бирга Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзида беш йилга яқин ишлаш бахтига муяссар бўлдим.

Ойбек Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзига раҳбарлик қилган йилларида областларда Ёзувчилар союзи бўлимлари ташкил этилди, «Шарқ юлдузи», «Звезда Востока» журналлари нашр қилина бошлади. Ҳамид Олимжон номидаги марказий Адабиётчилар уйи, клуб, поликлиника, Дўрмонда ижод уйи ташкил қилинди. Ёзувчилар союзи олдида кичик нашриёт ҳам очилиб, ўттизга яқин бадиий асар чоп этилди. Семинар, мунозара, ижодий секциялар мунтазам ишлаб турди. Ёзувчилар союзининг аъзолари сони икки баробар кўпайди. Асқад Мухтор, Рамз Бобожон, Мирмуҳсин, Шукрулло, Шароф Рашидов, Андрей Иванов, Александр Удалов, Вячеслав Костиря, Сарвар Азимов, Саида Зуннунова, Қудрат Ҳикмат, Пўлат Мўмин, Саид Аҳмад, Иброҳим Раҳим, Султон Акбарий, Ёнғин Мирзога Ойбек бевосита маслаҳатлар бериб турди.

Ёзувчилар союзида партия аъзолари сафи ҳам кенгайди, у каттагина партия ташкилотига айланди.

Маданий ҳаётимизда муҳим воқеа бўлган «Ўзбек поэзияси антологияси»нинг Москвада чоп этилишида Ойбекнинг ҳиссаси катта бўлди. Ўзбек шоирларининг асарларини Тихонов, Маршак, Якуб Колас, Ушаков, Пенковский, Луговской, Сомова ва бошқа машҳур рус шоирлари таржима қилишганди. Антологияга бош сўзни Ойбекнинг ўзи ёзди.

Ойбек ҳар бир ёш шоир, адибга оталарча ғамхўрлик қилиб, асарларини эринмай ўқиб чиқар, ҳаётга йўлланма берарди. Шулар қатори «Саодат» повестим ва тўрт китобдан иборат «Хоразм» романимнинг юзага келишида ҳам Ойбекнинг хизмати катта бўлди. Мен устод Ойбекдан умрбод миннатдорман.

Шундай қилиб, уч забардаст адиб — Раҳмат Мажидий, Ҳамид Олимжон ва Ойбек раҳбарлигида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи гуркираб ривожланди. Эндиликда биз улар номини чуқур мамнуният ва меҳр билан тилга оламиз.

Жуманиёз ШАРИПОВ,
Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими, филология фанлари доктори

АВАЗ ЎТАРНИНГ 100 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

ИСЁНКОР шоир Аваз Ўтар ўғлининг ҳаёти ва ижоди озми-кўпми ўрганилган. Аммо унинг ижтимоий муҳити ҳақида ҳозирча салмоқлироқ иш қилинмаган. Биз Аваз Ўтар ўғли муҳитини тиклашга уриндик. Бунда шоирни билган, унинг авлодлари билан шахсан таниш бўлиб суҳбатлашган кишиларнинг хотиралари ёрдам берди. Мақолани ёзишда Матпоно Худойберганов, СССР Давлат мукофоти лауреати, наққош Абдулла Болтаев, доцент Халил Сиддиқов, кекса адабиёт ўқитувчиси, шоирнинг ён қўшниси Абдулла Рўзиматов, шоирнинг катта ўғли Каримберган Авазов, шоирнинг қариндоши Аваз Ўтаров хотираларига асосландик.

Атоқли демократ Аваз Ўтар ўғлининг исёнкорлик руҳида ёзган шеърлари аввало рус адабиётининг энг яхши анъаналари, қолаверса, жаҳон тараққийпарвар адабиёти таъсирида юзага келган. Аваз даврида Хевада рус-тузем мактаблари очилган, рус тилидаги газета-журналлар тарқалган эди. Яна: Россиянинг илғор фикрли кишилари, баъзи революционерлар Хевада сургунда эдилар. Хоразмлик тарихчи Жуманиёз ибн Бобониёз Хевақий-Хоразмий ўзининг Исфандиёрхон даврига бағишланган «Тарихи Гулшан» асарида ёзишича, 1898 йили Петербургдан Хоразмга Софронов, Киселёв, Андреев каби революционерлар сургун қилинганлар ва улар бир неча йиллар мобайнида Хоразмда яшаб, маҳаллий халқ ўртасида тушунтириш ишлари олиб борганлар, натижада Хоразм ёшларига инқилобий руҳ кириб, фикрлари ўзгара бошлаган. Албатта, Авазга ўхшаган замонасининг илғор кишилари мана шу революционерлар билан яқин муносабатда бўлганлар.

ЗУЛМАТ ИЧРА ЧАРОҒ

Аваз Ўтар даврида илғор фикрлари учун Ўрта Осиёга сургунга жўнатилган рус кишилари орасида В. Б. Крашилов деган жуда билимдон, доно шахс ҳам бўлган. Илғор ғояларга, илм-марифатга чанқоқ Аваз таъқиблару жазолардан қўрқмасдан бундай кишилар билан мулоқотда бўлди. Шоир рус тилини шу кишилардан ўрганди. Унинг «Ғайри тилини саъй қилинг билгали ёшлар», дея хитоб этиши бежиз эмас эди.

Авазнинг:

Қабиҳ онларда эркни куйладим, дўстлар, биродарлар,
Эзилган элга бўлгай бу замон иқбол ёруғ боргоҳ

деган ҳайқириғи рус шеъриятининг қуёши А. С. Пушкиннинг «Ҳайкал» шеърига ҳамоҳанг эканлиги билан ажралиб туради.

Албатта, Аваз Ўтар онги, дунёқараши бирданига ўзгариб, яшин тезлигида инқилобий норозилик руҳидаги шеърлар ёза бошлаган эмас. Унинг ҳаётга, хонлик тузумига муносабатининг ўзгаришига Россияда бўлиб ўтган 1905 йил инқилоби ва ўша вақтда содир бўлаётган воқеалар ҳам, жумладан ўзининг шахсий тақдири ҳодисалари ҳам таъсир қилган эди.

Аср бошларида Хева хони Муҳаммад Раҳимхон Соний эл оғзига туша бошлаган Аваз Ўтарни ўзига яқинлаштириш мақсадида саройга таклиф этади ва уни шоир Аҳмаджон Табибий қўлига топширади.

Сарой муҳити Авазга ёқмади. У бир шеърида саройдаги ҳаётни шундай тасвирлаган эди:

Ҳар кишиким шоҳларнинг суҳбатида бўлса банд,
Булбулугўёдурким, бўлар доим гирифтори қафас.

Шоир сарой билан чиқишолмади. Ота касби сартарошлик билан шуғулланди. Авазнинг фош этувчи шеърлари, албатта юқори синф вакилларига ёқмасди, энди улар халқ шоирини таъқиб қила бошладилар.

Хевада меҳнаткаш халқ вакилларидан ташкил топган «ижтимоийчилар» гуруҳи пайдо бўлади ва Аваз ҳам бу гуруҳ йиғилишларининг фаол иштирокчисига айланади. Ижтимоийчилар 1905 йил революциясидан кейин Хевада хон ва унинг амалдорларига қарши тузилган кичик ташкилот бўлиб, у аввало адолат, эрк, тенглик учун курашишни мақсад қилган эди. Кейинроқ Аваз раҳбарлик қилган бу ташкилот жиддий революцион ишлар билан шуғулланмаса-да, кишиларда ҳаётга нисбатан норозилик уйғотишда муҳим аҳамият касб этди. Ташкилотнинг қирқдан зиёд аъзоси бўлган. Ҳар пайшанба кечаси гоҳ Қаландархонада, гоҳ Қоракўз масжидида йигитлар гўё базмга тўпланишган, қўшиқлар айтишган. Бу қўшиқ ва шеърлар мавзуи эрк ва адолат эди. Хон тузумига қарши тушунтириш ишлари ҳам олиб борилган.

Кекса ўқитувчи Жонибек Жуманиёзов хотираларида қайд этилишича, Ёқуб Девонов, Абдулла Болтаев, Қурбон Берегин, Жуманиёз Сафаров, Матюсуф Харратов (Чокар), Жуманиёз Қаландаров каби кейинчалик халқ революциясида, партия ва давлат ишларини амалга оширишда фаол қатнашган кишилар ҳам шу гуруҳдан етишиб чиққан. Шу билан биргаликда Полли дузчи, Куржи ота, Қаландар бола, Бола бахши, Сафо Муғанний, Қурбон созчи, Матёқуб даракчига ўхшаган созанда, гўяндалар ҳам бу тараққийпарвар зиёлилар қаватида турганлар.

Вақт ўтган сайин ижтимоийчиларнинг гурунгларини Қаландархонада ўтказиш хавфли бўлиб қолди. Атрофда хон айғоқчилари айланишиб қолишди. Ўтиришлар уйда ўтказиладиган бўлди. Авазнинг уйида шундай йиғилишлардан бири ўтди. Гал келиб Аваз мунгли товуш билан янги ёзган шеърини ўқиди:

Эл қилур қасди ҳалокинг бегумон,
Топсалар гар лаҳза фурсат, эй Аваз.
Фақр ҳолидан ҳазар айлар ҳама.
Шоҳ аҳлига айлар иззат, эй Аваз.

Шеърни эшитиб ўтирган дўстларидан бири: «Барака топ, дилингга қувон ука!», деб қичқирди. Шунда Аваз ерга зимдан қараб олиб гап бошлади:

— Мен қачонки ўз олдимизга қўйган мақсадимизга эришсак, қувонаман, айтинг-чи, оғайнилар, қачонгача пешона тери билан топилган мол-мулкка амалдорлар эгалик қиладилар, беклар нима учун халқни талон-тарож этадилар, қачонгача покиза опа-сингилларимиз хонлар ҳарамида булғанади?

Суҳбат авжига чиқди. Ҳар ким ўз фикрини айта бошлади.

— Иним Аваз, бу азобларга ҳеч ким чидаб туролмайди, бошимизга кун сайин кулфат, бало-офатлар ёғилиб турса, арзингни кимга айтасан, кимга?— деди Юсуф жувозкаш.

Авазнинг катта акаси Ёқуб ака ўрнидан туриб гап бошлади:

— Оға-инилар! Тенглик, адолат замонаси эмас бизнинг замон. Тенгликни худо осмондан ташламайди, биз учун икки йўл бор: ё индамай зулм тиғи остида эзилиб, бўғилиб ўлиб кетасан ё бўлмаса хон ва бекларга қарши от қўйиб, курашиб ҳуқуқингни тортиб оласан. Бошқа чора йўқ, дўстлар,—деди.

Шу пайт дарча шақирлаб синди.

— Ҳамманг қўлга олиндинг. Кимки қаршилик кўрсатса, отилади. Қани битта-биттадан чиқинглар. Биринчи Аваз чиқсин,— деган овоз эшитилди.

Бу овоз Худойназар пошшобники эканлигини ҳамма билди.

Кўчага Аваз чиқиши билан икки қўлини орқасига қайириб боғладилар ва олдиларига солиб олиб кета бошладилар. Аммо тез орада ижтимоийчилар чиқиб пошшобларга ёпишдилар, ур-йиқит бошланиб кетди. Лекин кўп ўтмай навкарлар бостириб келдилар ва зўрлик қилиб шоирни Муҳаммад Раҳимхон саройига олиб кетдилар. Бу воқеа 1909 йили содир бўлди. Муҳаммад Раҳимхон Авазни банди зиндон қилди.

Ўша кечаси ҳамма жойда «Аваз банди зиндон бўлибди» деган хабар тарқалди. Буни эшитган Авазнинг ёрдўстлари, жўра-жамоатлар, косиблар, сартарош ва табиблар Авар яшаётган кўча—Меҳтарободга тўплана бошладилар. Тонг отгунча кўча оломонга лиқ тўлди. Ижтимоийчилардан Матюсуф қўшиқчи оломонга қараб: «Жўралар, шоир айтган гаплар рост гаплар! Ҳақиқатан ҳам, норасида қизларимизнинг хоннинг ўйинчоғи бўлиб қолгани ёлғонми? Қорнимиз оч, эгнимиз юпун. Сабр косамиз тўлди. Пичоқ суякка қадалди. Биз шоир дўстимизни қутқаришимиз керак», деб бақирди. Чокарнинг фикрига Иброҳим заргар, Карим ота, Жирки бобо, шоир Нодим, Ҳасанқули, Мутриб, Лаффасий ва Фақирий ҳам қўшилдилар.

Болта, бел, кетмон, хода билан қуролланган ижтимоийчилар оломонни эргаштириб Чархчилик маҳалласи орқали Тошҳовлининг тагидан ўтиб Кўҳна Арк олдига йиғилдилар. Ўтар бобо ҳам тонг қоронғисида Арк олдидаги супада ўтириб дағ-дағ титрарди. Оломон орасидан Иброҳим заргар, темирчи Матюсуф «Шоир озод қилинсин!» деб қичқира бошладилар.

Жаллодлар бошлиғи Худойназар пошшоб Арк саҳнига чиқди-да: «Халойиқ! Тарқалинглар! Энди Аваз зиндонда чирийди. Унинг гуноҳи оғир», деб халқни тарқатмоқчи бўлди. Шунда шоир Чокар: «Биз шоир дўстимизни олиб кетгани келдик. Шоирни озод қилмас экансизлар, биз тарқалмаймиз!» дея халқни тарқалмасликка ундади. Халойиқ ичида ғала-ғовур бошланди. Халқнинг авзойи ёмон эди. Буни сезган ясовулбоши хонга вазият оғир эканлигини хабар қилди. Муҳаммад Раҳимхон ўйга чўмди.

Эрталаб соат 10. Шу пайт ичкаридан амалдорлардан бири чиқди-да. «Арзчи бўлсанг келавер!», деб қичқирди. Ижтимоийчилар саройга томон ёпирилдилар. Ёмон бир иш рўй беришини сезган Ўтар Бобо халойиқни тўхтатди.

— Йигитлар, тинчланинглар. Мен ўзим кириб хондан илтимос қиламан.— Шундай деб навкарлар олдидан ўтиб ичкари кирди. Кекса сартарош эгилганича икки букилиб хон томонга югурди. Хоннинг оёғига бош урганча «Кечиринг олампаноҳ, нодон фарзандимнинг гуноҳидан ўтинг ҳазрат», деб йиғлай бошлади.

— Кимни кечирамиз? Динсиз, шаккок шоирними ёки сеними? Сенга ишониб, сенинг эл ичидаги обрўйингни ҳурмат қилиб, ўғлингни саройга олдирсам, мояна тайинлаб, сарполар кийгизсам, шуми сенинг бизга кўрсатган ҳимматинг?!

— Кечиринг, олампаноҳ! — Ўтар бобо яна хонга ёлбора бошлади. Хон юзбошига ишора қилди. Оёғи кишанланган, қўллари орқасига боғланган, бўйнидан қуйма занжир осилган ҳолда Авазни киргиздилар. Шоир хонга тик қаради.

— Хўш, шоир. Оч қорнингни тўйғазиб, эгнингни бут қилсак, нонкўрлик қилиб, оёғим остида юриб тахтимизга ўт қўймоқчи бўлибсан-да. Нега уйингга одам йиғиб, биз ҳақимизда нобоп гаплар айтасан,— хон қўлидаги икки букланган қоғозни Авазга чўзди. Сўнг Авазнинг жавобини ҳам этишмай «Шаккок тошбўрон қилиб ўлдирилсин!», деб амр қилди. Сўнг хон жазо ҳукмини Авазга 200 дарра уриш билан алмаштирди.

Эрталаб Арк майдонига қўл-оёғи занжирланган шоирни олиб чиқдилар. Оломонни кўрган Авазнинг кўзидан тирқираб ёш оқа бошлади. Тўри пошшоб билан Худойназар пошшоб навбат билан шоирни калтаклай бошладилар.

20 қамчидан кейин Авазнинг кўйлаклари титилиб кетди. Қамчи зарбидан шоирнинг елкаси ёрилиб, гўштлари ҳар тарафга уча бошлади.

НИҲОЯТ, 100 жуфт қамчи урилиб калтаклаш маросими тугади. Тўри пошшоб «Суяк эгаси! Ол жасадингни», деб бақирди. Бир қоп гўшт бўлиб қолган шоирнинг жасадини Ёқуб, Собир ва Ҳожибой кўрпага ўраб аравага юкладилар. Шу пайт Худойназар пошшоб «Ёқуб, аравани тўғри Остонага, Бобожон эшоннинг ҳовлисига ҳайда», деб буюрди...

Р. НАЗАРИЙ,
республикада хизмат кўрсатган ўқитувчи,
Д. РАҲИМОВ

Хева

МУМТОЗ ТАРОНА

Бир шеър шарҳи

Ўзбекистон ССР халқ шоири Миртемирнинг «Елкадош...» шеърини новаторлик изланишларининг гўзал намуналаридан дейиш мумкин. «Елкадош...»да қардошлик ғояси, ўзбек халқининг инқилобдан аввалги жафоли ва кейинги бахтиёр ҳаёти ўзига хос бадиий шаклда умумлаштирилган.

Шеър ўн ҳижоли бармоқ вазнида ёзилган. Шоир уни жонли сўзлашув тилига яқинлаштириш ва оҳангни кучайтириш мақсадида ҳар мисрани ҳижо миқдори жиҳатидан тенг иккига бўлади. Асар банд қурилиши, уларнинг боғланиши, мисраларнинг қофияланиш тартиби билан ҳам оригиналдир. Биз шу фикрни исботлаш учун шеърнинг биринчи бандини тўлиқ кўчирамиз;

Йўл ҳали олис,
манзил ҳам йироқ...
Довон кетида
ҳали кўп довон.
Жабдуқ шай бўлса,
йўлдош дуч келса,
Ким ҳам деёлгай:
«Шўрлик, нотавон!»
Ҳа, битта сўзлик
ҳам ёруғ юзлик —
Ўша ўзбекман,
дарёдай равон,
Йўлдошлик элман,
қудратлик белман.
Чертиб кўрсин-чи,
бирон зўравон...
Йўлдошлик элман,
даҳшат ё хатар
Сололмас ҳозир
ҳар шум ё дайюс.
Елкадошим Русь
я тобой горжусь!

Лирик қаҳрамоннинг Ватанимизнинг ёруғ юзли, қудратли белли, ҳар қандай зўравоннинг адабини бериб қўйишга қодир ўктам халқи борлигидан мағрурланиши ва бунинг боиси елкадоши, йўлдоши — Россия ва унинг азамат халқи эканлигини алоҳида таъкидловчи бу поэтик нутқи аслида ўн бир мисрали банддан иборат бўлиши керак эди. Лекин шоир олға сураётган ғоясини поэтиклаштириш, оҳангни, ритмни кучайтириш мақсадида ҳар сатрни икки қисмга ажратиб ёзганлиги учун у 22 мисрали бандга айланган. Банднинг 4, 8, 12 ва 16-мисралари («довон-нотавон-равон-зўравон»), шу мисралар оралиғидаги қисқа паузалардан сўнг келган сатрлари («бўлса-қолса», «сўзлик-юзлик», «элман-белман») ва сўнгги мисралар («Русь-горжусь») тўлиқ оҳангдош сўзлар билан қофияланган. Асарнинг бундан кейинги 5 бандида ҳам ана шу композицион принцип сақланган.

Шеърнинг ҳар банди мустақил маъно ва тугал интонацияга эга. Шоир уларнинг ҳам мазмун, ҳам оҳанг жиҳатидан бир-бири билан органик боғланиши учун классик шеъриятдаги мухаммас, мусаддас каби жанрларда ишлатилган поэтик такрор усулини маҳорат билан қўллаган. Юқорида ўқилган банднинг лирик қаҳрамон фикрларини хулосаловчи сўнгги икки мисраси («Елкадошим Русь я тобой горжусь!») ҳамма бандлар охирида ҳеч ўзгаришсиз такрорланади.

Шеър илк бор эълон қилинганида бандларнинг сўнгги мисралари, «Ростин айтсам—я тобой горжусь», деб тугалланарди. Бу сатрда техник хато борлиги (9 ҳижо), ритм бузилаётганини сезган шоир кейинчалик унинг биринчи бўлагидан воз кечиб, русча фразанинг ўзинигина қолдирди.

«Елкадош...»даги шаклий оригиналлик «эски» ғоянинг фақат янгича талқини учунгина хизмат этган, дейиш тўғри эмас. Шоир шаклнинг ҳамма элемент ва компонентларини ғоянинг эҳтиросли, таъсирли ифодасига бўйсундира олган. Миртемир бу асарида кўплаб шоирларнинг шеърларидагидай тасвирлаш учун танланган объект — Россияни, рус халқини қуруқ мадҳ этиш йўлидан бормайди. Асарда реал сабаб— СССРнинг 50 йиллиги (шеър 1967 йилда ёзилган) туфайли лирик қаҳрамон қалби ва онгида пайдо бўлган ёлқинли кечинмалар, теран ижтимоий-фалсафий мулоҳазалар санъаткорона поэтиклаштирилган. Шеърда лирик қаҳрамоннинг Ватанимиз ўтмиши, ҳозири ва келажаги ҳақидаги контрастли лиро-публицистик фикрлари бир текис ифода этилмайди. Унда лирик қаҳрамоннинг туйғулари тез-тез ўзгариб туради. Ана шу ўзгаришларга монанд равишда асарнинг ички оқимида, интонациясида ҳам ҳар хил тебранишлар рўй беради. Масалан, шоир ўзбек халқининг инқилобдан аввалги оғир ҳаётини, шу ҳаёт ижодкорларини эслаганида («ҳа, йўлсиз эдим, худ қўлсиз эдим...», «эсда оқ пошшо, қора таёқ ҳам, олчиқ тўқмоқ ҳам, дилим эди хун...») ўқувчи ўзини мунгли куй тинглаётгандай ҳис этади. Ўқувчи лирик қаҳрамоннинг «Ленин халқи, тонги қўлдоши» — рус халқидан «дарс ол»ганлиги, «жангovор сафда суронлар солиб», эксплуататорларни гумдон қилишда иштирок этганлиги, озод, эркин ҳаётга эришганлиги, дўстлик, қардошлик ҳақидаги қалб сўзларини («Йўлчи йўлдошим ҳам қўлтиқдошим» бор; «Дўстлик куйимиз, бирлик ўйимиз»...) тинглаганида қалбида ғурур-ифтихор туйғулари жўш уради.

Маълумки, империалистик мамлакатларнинг қора ниятли сиёсатчилари мамлакатимиз халқлари ўртасидаги мустаҳкам дўстликка, бош идеалимиз коммунизм қуришга раҳна солишга интилмоқдалар. Шеърнинг лирик қаҳрамони оташин гражданин, етук интернационалист сифатида бундай баднийат кимсаларни кескин фош этади. Уларга нисбатан ўқувчи қалбида кучли нафрат, ғазаб уйғотиш учун жонли тилдаги энг ўткир сўзларни («беномус», «ит» каби) қўллайди. Ўқувчи шоир айтганларини қалбан ва шууран қувватлаб, унга ҳамфикр бўлади.

Мурод ИБРОҲИМОВ

Сайёр — адабиётимизнинг ўрта бўғинига мансуб, ҳам назм, ҳам насрда қалам тебратиб келаётган адиблардан. Шоирнинг илк тўплами «Қалб ҳарорати» ўқувчилар ҳукмига ҳавола этилгандан буён салкам чорак аср вақт ўтди. Шу йиллар ичида унинг «Бошсиз ҳайкал», «Фидойингман», «Менинг Россиям» каби ўнга яқин шеърий мажмуалари, «Бир кеча хаёли», «Ҳулкар» каби қиссалари эълон қилинди. Асарлари рус ва бошқа қардош халқлар тилига таржима қилинган.

Шоирнинг таржимонлик фаолияти ҳам баракали. У ўзбек китобхонларини Пушкин, Лермонтов, Шевченко, Тагор каби жаҳон классиклари, Симонов, Ҳамзатов, Танк, Смеляков сингари совет шоирларининг ижоди билан таништиришга муносиб ҳисса қўшиб келмоқда.

Ҳозир шоирнинг ижодий куч-қувватга тўлган пайти. Москвадаги «Советский писатель» нашриётида «Чўпон чироғи», Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида эса «Чорраҳа» номли шеърлар тўплами нашр этилиш арафасида.

ЧЎЛДАГИ ШАҲАР ИЛҲОМЛАРИ

САЙЁР

1. ТИЛЛАРДАН ҚУЙМАЙМИЗ...

Даштдан селоб-селоб келади шамол,
Шамол юзларимни куйдириб эсар.
Малик чўл қўйнида кўрсатиб жамол,
Юксалиб турибди муҳташам шаҳар.
Гўё битиб борар ғазал Навоий,
Навқирон шаҳар бу —гўзал Навоий!
Ҳар бино бир китоб бўлиб яшнайди;
Ёрқин ойналари — ёрқин мисралар.
Қўйнида инсонлар кулиб яшайди,
Инсон чеҳрасидан офтоб ранг олар,
Ғазал битаяпти бунда Навоий,
Эшитинг, таралган мунис навони!
Кимёвий мўъжиза, қучоғи олтин,
Тупроғи олмосу кўзга тўтиё.
Бу қандай ҳикматдир, лол бўлиб қолдим
Қақраган дунёда баҳр олган дунё?
Навоий шаҳрим бу —гуллар чамани,
Фарҳод этиб қўйди ҳусни ҳаммани!
Бунда қардошликдан ўқиб қасида,
Ҳамма тил жаранги кўкни тутади.
Дўстлик, деб аталган бу куй сасида
Инсонлар йўқни бор қилиб ўтади!
Тиллардан қуймаймиз ушбу навони:
Келажак кунларнинг рўйи Навоий.

2. ИШЧИ ШАҲРИМ

Сен ишчимсан — болға зарби
Юракдай гурс-гурс уради.
Ишчи эса —дунё қалби!
Дунё қалб билан юради!
Навоийимсан — ишчи шаҳрим,
Сенда яшаб, яшнар бағрим.
Ҳар бир бино пештоқидан
Қуёш чиқиб келар ҳар тонг.
Одамлар иштиёқидан
Урилгувчи у қутлуғ бонг!
Асли шундай — эмас қиёс:
Ҳар ишчининг юзи —қуёш!
Шаҳрим, дейман, шараф сенга,
Меҳнатимнинг бор кўркисан.
Асло йўқдир тараф сенга.
Сен ишчилар ўз юртисан!
Қўлда болғанг синмасин ҳеч,
Қалбда зарбинг тинмасин ҳеч!

3. УМР ОФТОБИ

Умрни ўсгувчи дарахт дейдилар,
Бошда офтоб бўлса у мангу яшил.
Бекорга келмайди ҳар бахт, дейдилар,
Агарчи бахт бўлса...
Ҳаёт ҳам яхши!

Яхши!
Агар у навқирон бўлса,
Йигитлик қаддидан ёғилса зиё.
Унга боққан одам нурга чўмилса,
Яшариб кетади— бу қўҳна Дунё!
Менинг туйғуларим
бўлар сеники!
Навоий номида шарафли шаҳар.
Ҳар бинонг китобим —
улар меники!
Улардан Навоий устозим боқар.
Юзингга боқаман.
Эртанги куним,
Келажак ҳаётим кўзгуда аён.
Қаёққа боқмайин ўсиш ва унум,
Шундан тикилганда мен чўлдай чанқаб,
Сув-шарбат тутасан минг гул косангда.
Шоирга осондир борини мақтаб,
Яралган гулшанни кўрмоқ осон-да.
Симёғоч соясин паноҳ тутгансан.
Ахир, бу кунларга етиб келгунча
Бу умр офтобинг кундай кулгунча,
Биз Совет одамин интиқ кутгансан.
Йигирма беш ёшинг қутларкан қалбим,
Навоий ёшини яшагин дейман.
Ўзингдан бир ғазал ўқийди лабим,
Ғазалдек мангулик яшнагин, дейман.

ЁРУҒ КУН

Саховатни, сахий табиат
Ариқларга,
боғларга сочмиш.
Юра-юра топдим муҳаббат
Ёрим менга кўнглини
очмиш.
Кўкда қуёш,
қалбда ёнар ўт
Куйдиради қараган чоғим.
Куйганингда куй бўлур
унут,
Кимсасиздек бу кўнгил
боғим.
Нега, дея сўрсангиз ёхуд
Ёғилади сизга сўроғим?
Сўроғимга топмадим жавоб,
Йўллар юриб уни
изладим.
Юрагимдан чиқажак офтоб
Ўша ёруғ кунни изладим.

Ўлжас СУЛАЙМОНОВ

ҚАЙТИШ

...«Украина» меҳмонхонасида гултуваклардан бирининг тупроғини бўшатиб олдим. Меҳмонхона ходимасига бу менга нега керак бўлиб қолганини тушунтиришим осон бўлмади.

... Пароходга чиқар эканман,
Араб дўстим манзиратсиз айлади инъом
Талмуд, тора, яп-янги қуръон
ва яна шайхларнинг зарбоф қабоси,
мовий салла ҳамда бўйинбоғ.
Бахтли эди, кўриб кайфиятим чоқ.
Хотини Хадича кетар асноси
чимматини очиб қутлади хушҳол:
«Ҳожи»...
Мен шод эдим:
Она юртимга
қайтмоқлик фурсати етганлигидан.
Кўнглимга завқ соларди бари —
халтамдаги Ўрта аср палахмони-ю
афсонавий мовий пўлатдан
зеб бериб ясалган Дамашқ ханжари.
Москвага келиб баногоҳ
олмаганим тушди ёдимга
Муқаддас Маккадан бир сиқим тупроқ.
Бувим кўз ўнгимда бўлди намоён,
илло хунибийрон бўлмоғи аён.
Шунда гултувакка тушди назарим...
... Тупроқ ҳамма ерда бирдек табаррук,
Масрурман лафзимда турганим учун.
(Аслида ҳар қандай ҳожи —
алдоқчи, суллоҳ.)
Бувижон, кел, қўйғил, чекаверма оҳ
ва кўйинма тегмасин деб, набирамга кўз.
Бизни асрагайдир турфа бало-ю
Барча хусуматдан замон-базамон,
Туморингга ихлос билан жойланган
Табаррук Москва тупроғи, инон!

Саъдулла ҲАКИМ таржимаси

Жўлон МАМЕТОВ

ТОШКЕНТ

Тошкент қалъа!
Олтин қўлли
Ошли қалъа!
Лаган тўла ош тутади
Ҳар бир кўчангда.
Кўчалардан кўчаларга
Улайдурман кўчамни...
Мана бозор! —
Бир ажойиб натюрморт
Рассом — деҳқон!
Ҳар қовоқлар аёллардай
Хипча бел,
ҳарир кўйлакли...
Жаҳоннинг ранглари бунда
йиғилган...
Туйғуларга ташна бўлсанг
келгил буён...
Ҳў, анави — қуёш гажжаги
буниси-чи Ой халқуми...
Тарвузлари ола чопон—
рассом деҳқон!
Фариштадай бир сулувга
Сукланиб, эриб кетдим.

О, табиат!
Минг шукурким, кўз ато
қилганингдан!
Мен каби эриб кетарди
Кўз ато этсанг агар
Кўчада ётган тошга ҳам...
Аланг-жаланг қувиб «қалам
қошим»ни
Трамвайга ураёздим бошимни...

●

Ҳамма уйнинг қозонлари
Қўнди ўчоқ бошига
Ҳамма уйнинг келинлари
Уннар кечки ошга.
Тутаётган борлиқ мўри —
Йўлга чиққан паровоз.
Бундай кечда қайга йўлинг,
Отдан тушгин, қани, дўст!
Суҳбат қуриб насибани
Эҳ, оғайни баҳам кўрайин.
Қўлимга тут, энди чилвирни
Отингга ўт солайин.

Қирғизчадан Ёқубжон ХЎЖАМБЕРДИЕВ таржимаси

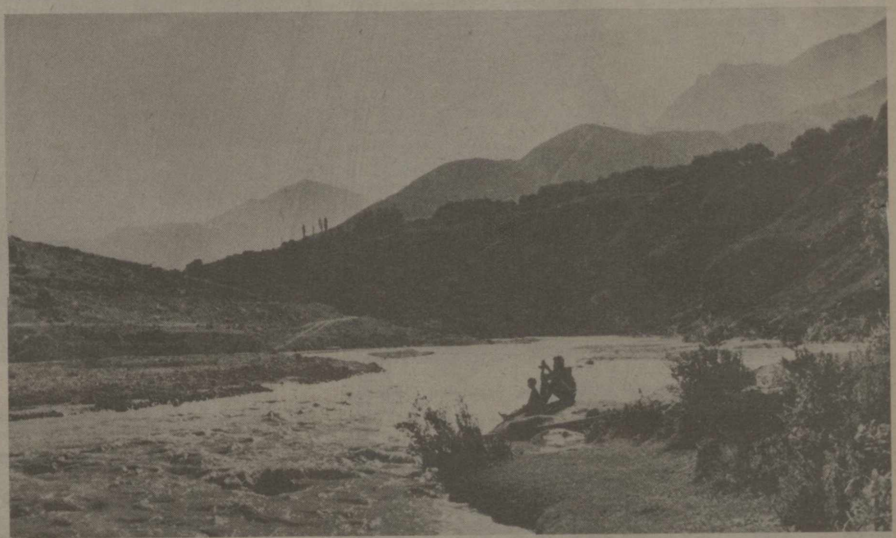

Сой соҳили сўлим-сўлим...

С. МАҲКАМОВ фотоси

Меҳмона хола

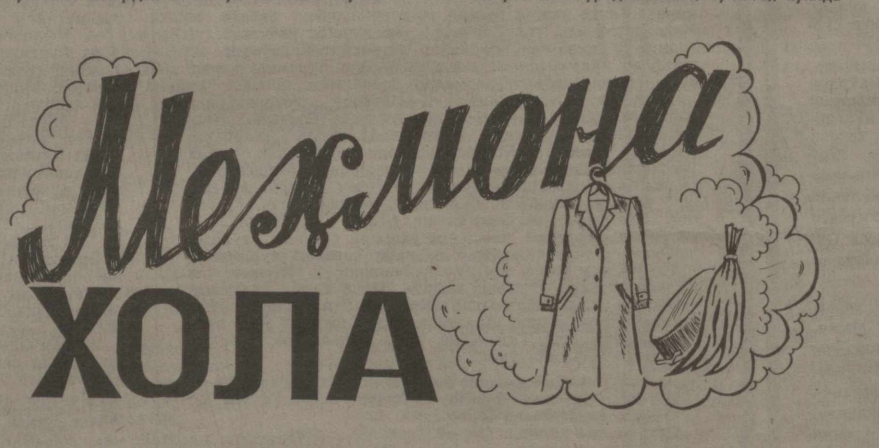

Саломат ВАФОЕВА

МЕҲМОНА хола катта шол рўмолини ечиб, баландроққа қоқилган кийим илдирғичларга илди. Оёғидаги кўчалик туфлисини ечиб, стол тагида турган эски калишини кийди. Бурчакда ётган чўлтоқ супургини ва унинг ёнидаги пол латтани олди. Намиқиб шишиб кетган, бўялмаган оғир эшикни очиб, ювиниш залига кирди. Катта зални, цементдан қилинган супачаларни обдон тозалаб, ванна бўлмасига ўтди.

Меҳмона хола ишларини тугатганида, ҳаммомга биринчи чўмилувчилар кела бошлашди.

Ҳаммомда ишловчи хотинлар билан бирга Меҳмона хола ҳам, тирноқ бўяйдиган Шарофатнинг хонасига кирди. Шарофат уйидан олиб келган нарсаларини столга қўйди. Стол усти варақи сомса, норин, салатларга тўлди. У узукларга тўла семиз қўллари билан стол четида турган нонни синдириб, ҳамманинг олдига қўйди. Кейин семиз гавдасини зўрға кўтариб ўрнидан турди-да, тўрхалтадан яримлаган коньякни чиқарди.

— Ие, Шарофатхон, нима қиляпсиз?

— Ичамиз-да, бошқа нима қиламиз?

— Ҳозир-а? Қўйинг-э, овқатланганда ичамиз, шунақами, Меҳмона хола?

Меҳмона хола бош чайқаб, қўлидаги пиёласини қўймай бурчакда лиқиллаб турган стулга ўтирди. Сувга тиқилавериб кўкимтир тус олиб қолган қўли билан пиёлани авайлаб ушлаб, майдалаб чой ича бошлади. Шарофат битта ноннинг устига иккита сомса ва нориндан қўйиб, Меҳмона холага узатди. Хола нима гаплигини тушунмай, талмовсираб атрофга қаради.

— Хола, қаёққа қараяпсиз, бу сизга?

— Йўғе, кераkмас, мен бир пиёла чой ичсам бўлди, ҳозир тураман.

— Майли, ўшатта ейсиз, олинг.

Меҳмона хола ноилож Шарофат берган нарсаларни олди ва шарпасиз хонадан чиқиб кетди.

—Арвоҳга ўхшамай кет, қани, яқинроқ келинглар, сиз, келинпошша, нимага сутдан қолган бузоққа ўхшаб сумрайиб ўтирибсиз, кемайсизми?

Яқиндагина ишга келган келин қимтиниб столга яқинроқ сурилди ва озғин қўлларини кўкрагига чалиштириб, ерга қараб қолди.

Меҳмона хола эшик ёнидаги стулга оғир чўкди. Ювиниш хонасидан, гўё жаннат ҳовузида чўмилиб чиққандай гўзал, бўйлари баланд бир қиз чиқди. Унинг белидан юқорироқдан кесилган сочларидан сув оқар, буғдойранг таранг бадани намлигидан ялтирар эди. Қизнинг сув томчилари оқиб тушаётган латиф сийналари бандидан узилиб тушаётган Ҳазорасп олмаларига ўхшаб кетарди.

Қизнинг кўзи ўзига тикилиб ўтирган аёлга тушди, ихтиёрсиз равишда қўли билан кўкрагини бекитди.

— Худди холанг ҳеч нарсани кўрмагандай қиласан-а, йигирма йилдан бери бу ерда ишлайвериб, кўзим пишиб кетган, қизим.

Қиз очилган бўлмага кириб, бир пасда чиқиб кетди. Хола қизнинг орқасидан ҳавас билан тикилиб қолди, кечаги воқеани эслади...

Меҳмона хола иккита қизни ювиниш залига киргизиб, бир пас ўтирганди, ичкаридан қийчув эшитилди.

Хола ювиниш залига кирди, тепадан оқаётган сувнинг шовқинида холанинг ичкарига кирганини қизлар билишмади.

Сочлари калта кесилган қизлар, бир-бирини қувлашар, бир-бирига сув сепиб залнинг буғ тўпланиб қолган томонига қочишар эди. Айниқса дўмбоқроқ қиз чопишга қийналиб кетди, чопаман деб ҳали бўёқлари кетмаган юзларини бужмайтирар, бўялган қип-қизил лабларини чўччайтирар, озғини унга тутқич бермай қочгани-қочган эди.

Озғин қиз душманнинг тагидан тўсатдан чиқиб, оёқ тагига ташлайдиган, ишлатилавериб ейилиб кетган шолчага ўхшаган нарсани семиз қизнинг оёғи остига ташлади. Семиз қизнинг оёғида совун юқи бор эканми, бор бўйи билан гурсиллаб цементга йиқилди.

Меҳмона хола эшикни ёпиб орқасига қайтди.

«Нимага сакрайсан эчкига ўхшаб, ҳаммомга кирдингми, тинчгина чўмилиб кетмайсанми. Яхшиям одам йўқ эди, бўлмаса...»

Меҳмона хола моғор ва зах ҳиди анқиб турган залдан чиқиб ўрнига келиб ўтирди. Деразадан қорбўрон ўйнаётган мактаб болаларининг ўйинига завқ билан қараб турди, ана, гавдали бола нимжон болани қор билан урди. Вой, нонинг кўпайгурлар-ей, иссиққина уйларида тинчгина ўтиришса бўлмайдими. Бола-да, бола!

Меҳмона хола ҳозиргина кириб келган кампирни ечинтириб киргизиб юборди, кампир алқай-алқай залга кириб кетди.

Кечга яқин Меҳмона хола чўмилиш залида Сапура опани кўриб, ҳайрон бўлди.

— Сапура, нима қилиб юрибсиз, мен сизни кетди, деб ўйлабман.

— Кеча битта жувоннинг узуги йўқолган экан, сўраб келишибди.

— Топилдими?

—Йўқ, — Сапура Меҳмона холага синчковлик билан тикилди.— Сиз ҳам ҳозир бўлинг, балки чиқиб қолар,— деб қўшиб қўйди.

Чўмилаётганлардан битта ўн иккинчи бўлманинг эгаси чиқмабди, хола жўмраги учган чойнакни олдига қўйиб чой ича бошлади.

Шарофатнинг хонасида хотинлар хохолаб кулиб юборибди. Меҳмона хола қалқиб кетгандай бўлди.

Меҳмона хола кийим бўлмалари ёнидан ўтаётиб, ҳалиям берк турган ўн иккинчи бўлмага қаради. У ванна бўлмасига кирди. Чеккадаги ваннада бир қиз ётарди, ваннадаги сув қизғиш рангда эди.

— Қизим, сизга нима бўлди? Ҳой қизим, мазангиз қочдими ё?

Қиз кўзини очди, бир нафас холага қараб турди-да, яна кўзини юмди.

— Вой ўлмасам...

Меҳмона хола қалтираб, қизнинг қўлтиғидан кўтарди, кучи етмади. Шарофатнинг хонасидаги хотинларни чақириб келди.

— Ҳой, синглим, очинг кўзингизни,— Шарофат қизни куч билан ваннадан тортиб олди. —Зарил эканми, узоқ сувда ётиб, тавба...

Ўзига келган қиз, ички кийимда беҳолгина стул суянчиғига суяниб ўтирарди. Меҳмона хола қизга ширин чой ичирди-да, хонанинг тўрида турган ўринга ётқизди.

Орадан кўп ўтмасдан ҳаммомда Меҳмона холадан бошқа одам қолмади. Қиз ҳалиям кўзини юмиб ётар, ухлаяптими ёки шундоқ ётибдими билиб бўлмасди.

«Жудаям чиройли экан, кўнглидан ўтказди Меҳмона хола, қайси боякишнинг боласи экан, юраги ҳам заифроқ экан, шекилли, бўлмаса ҳаммомда ўзидан кетиб қолмасди».

— Қизим, туринг, кетамиз, айланай.

Қиз кўзини очди, Меҳмона холага ҳайрон бўлиб қараб турди-да, секин ўрнидан турди.

— Мен қаерда ётибман?

— Ҳаммомда, қизим,— кулди Меҳмона хола.

Қиз деразага қаради, доғ бўлиб оқ парданинг орқасида тунд осмон кўринди.

— Мен ўнаккидан буён шу ердаманми?

Меҳмона хола бош силкиди-да, жилмайиб қўйди.

Хола қизни қўйиб юбормади, йўлда ўзингизни ташлаб юборасиз, деб қўлидан ушлаб олди.

ХОЛА қўлидаги калитни девордаги михга осиб, дарров чой қўйиб юборди.

Қиз хона иссиқлигидан устки кийимларини ечди, кампирга ёрдамлашиш учун унинг олдига чиқди.

— Ўтиринг, қизим, шамоллаб қоласиз, ман бир пасда бўламан. Айтгандай, исмингиз нима, эрталабдан буён биргамиз, исмингизни билмайман, болам.

— Саодат. Ўзингизники-чи?

— Нима десанг ҳам бўлаверади, айланай, менга, Меҳмона она десанг ҳам майли.

Саодат: «исмингиз нима учун Меҳмона», деб сўрамоқчи эди, уялди.

Овқатдан кейин ўртага жимлик чўкди, стол устидаги соатнинг чиқ-чиқи жимликни бузишга ожизлик қилади.

— Саодатжон, нимага дорили сувга ўтирдингиз, нима мажбур қилди сизни?

Саодат ердан бош кўтармади, қуюқ киприклари титраб кетгандай бўлди.

— Мен ўзимни-ўзим абгор қилдим...

Меҳмона хола унинг оғзига қараб анграйиб қолди, Саодатнинг гапига тушунмади, шекилли, сийрак сарғиш қошларини чимирди.

Саодат Меҳмона холанинг тушунмаганини фаҳмлади, лўндароқ қилиб гапида давом этди:

«Мен у билан курсдошимнинг туғилган кунида танишгандим. Бир-икки учрашганимиздан кейин кино, театрларга борадиган бўлдик. Йигит асли бухоролик, бу ерда аспирантурага қолдиришган экан, у чиройлик, ҳазилкаш, ҳамма нарсани эплардиИ. Мен ундан қўлимдан келган ёрдамимни аямадим. Хуллас, бу йигитга ўрганиб қолганимга қизлар ҳайрон бўлишди. Чунки шу пайтгача кўп йигитларнинг таклифига рози бўлмаган эдим. Зилола деган ўртоғим уни ҳеч ёқтирмасди, мен уни бахил деб ўйлабман. У бўлди, бу бўлди, холажон, мени шўрим қуриб қолди. Янги йил байрамидан кейин... Ваҳоб бўлса бир кунда ғойиб бўлди. Турадиган жойига борсам, кўчиб кетди, дейишди, ҳатто Бухородаги адресини ҳам билмасдим. Ўшанда мен жинни бўлай дедим. Алданганимни, алданганда ҳам бир умрга шармисор бўлиб алданганимни сездим. Неча бор ўзимни ётоқхона деразасидан ташламоқчи бўлдим, ташлолмадим, хола, шунга ҳам иродам етмади. Мен шунақа бахтсиз бўлиб қолганман, холажон...»

Саодат йиғлади.

— Айланай, нимага йиғлайсиз, етти мучангиз соғ, ноппа-нозаниндайсиз, шунинг ўзи катта давлат-ку, болам. Гапиринг, болам, ҳаммасини гапиринг, енгил тортасиз.

— Яна нимани гапирай, хола, енгилтаклигимнимми, синамасдан, билмасдан эргашиб кетаверганимнимми? У жуда кўпни кўрган йигит экан. Ўзи унчалик ёмон эмасди, ёмон йўлларга юриб бузилиб кетган...

— Бузилмай ўлсин, яна яхши дейсан-а, болам, сенинг номусингни ким қайтариб беради, шуларни ўйламайсанми? Ҳирс бандасининг пешонаси қачонлардир деворга тегади, шунақа ҳаром ишлар билан шуғулланаверса, ҳеч бир ишида барака бўлмайди. Аспирант деганмидинг, у ҳалиги...

—Бўлажак олим дегани.

— Олим бўлса ҳам одам бўлмайдиган хилидан экан, энди сен руҳингни туширма, болам, хафа бўлмайсанми сенлаёганимга..

— Йўқ, асло.

— Ўша бола олим бўлса, истудентларга дарс берадими? Товба, бурунги замонда муаллимлар энг доно, энг боадаб одамлар саналар эди...

Э, қизим гапираман десанг, юракда дард кўп, болам, бу сочларим бекорга оқарганмас. Менинг хўжайиним ҳам бир жувонга эргашиб аллақаёқларга кетиб қолган, иккита норасида билан ташлаб. Мана, соғ-саломат ишлаб юрибман. Ҳали сен ҳаётда нимани кўрдинг — ҳамма нарса олдингда-ку!

ЭРТАСИ куни Меҳмона хола билан Саодат йўлда ажралишди.

Меҳмона хола кета-кетгунча ўйлаб кетди, ёшгина қизни иссиқ ваннада соатлаб ўтиришга нима мажбур қилди? Номусми? Орми?! Ёки энди дунёга келишга талпинаётган гўдакдан қутилишми? Гўдакда нима гуноҳ?

Меҳмона хола бошини чайқади, қўлларини силкитди, гўё шу билан уни оромсиз ўйлар тарк этадигандай.

Холанинг ҳаракатларини кўриб, ҳаммомга кириб келган Шарофат хохолаб кулиб юборди, силкиниб-силкиниб тушаётган қорнини ушлади.

— Хола, нима қиляпсиз, пашша ҳайдаяпсиз десам ҳаво бунақа... Ҳалидан буён қараб турибман, бошингизни чайқайсиз, ўзингизча гапирасиз?

Меҳмона холанинг лаблари пир-пир учди, Шарофатга қаради, Шарофат кулишдан тўхтади.

«Ёмон кўрган одаминг эрталаб қаршингдан чиқади, дегани рост шекилли, қачон шу хотинга рўпара бўлсам ишларим орқага кетгандай бўлади. Бировларнинг устидан кулишни яхши кўради, ногирон бўлиб қолган эрини ит ўрнида кўрмайди. Ўғиллари ота-онасини одам қатори кўришмайди...»

Меҳмона хола Шарофатга бир оғиз гапирмасдан ичкарига кириб кетди.

У човгумни тўлатиб келаётиб, ювиниш залининг эшиги бурчагида ётган нарсага кўзи тушди. Хола энгашиб қаради, кўзи пастга қараб ётган узук! Човгумни қўйди-да, келган йўлига қайтди. Шарофатнинг хонасига кираётиб, бировнинг йиғламсираётган овозини эшитиб, остонада тўхтади.

— Қайнонам билмайди. Қайнонам билса, бошимга етади, шундоғам андидан олиб, андига солади, қишлоқи дейди. Тошкентдан бошқа жойда шаҳар борлигини тасаввур ҳам қилолмайди.

— Кўр ҳассасини бир марта йўқотади, бундан буёғига сиз ҳам пишиқ бўласиз. Топилса, э, учраса, бизга ўхшаган одамларга учраса на хўп, манави, ҳа, сиз билмайсиз, ҳаммомимизда Меҳмона деган кампир ишлайди, оч, умрида бири икки бўлмаган. Синглим, узугингиз ўшаларга ўхшаган одамга учраса, худодан кўрдим дейверасиз. Замон ўзгарган одамлар ўзидан бошқани ўйламайди, кўпроқ бойлик орттирсам дейди.

Холанинг кўз олди қоронғилашиб кетди, эшикни шахт билан очиб ичкарига кирди. Киришга кирди-ю, гапни нимадан бошлашни билмай талмовсираб остонада тўхтаб қолди.

Шарофат Меҳмона холани кўриб, тилла тишларини ярақлатиб кулди.

— Хизрни йўқласак бўларкан, етти қадам орқага қайтиб келинг. Ҳозиргина сиз ҳақингизда, синглимга гапириб тургандим.

— Бировнинг гапига қулоқ солиш яхши эмас, тасодифан мен гапингизни эшитиб қолдим. Сиз... сиз виждонингизни йўқотган хотин экансиз, кекса одамга туҳмат қилгунча, худодан қўрқсангиз бўлмайдими? Шунча йил бирга ишлашдик, бирон нарсага ола қараганимни кўрдингизми, мен унақа ҳаром нарсадан ҳазар қиламан. Ҳаром-ҳариш нарсаларнинг ичида юрган одамгина шундай гапиришдан тоймайди...

Шарофат тирноғини эговлашдан тўхтади, Меҳмона холага ўқрайиб қаради.

—Мана, қизим, узугингиз, пешона терига топилган экан, ўзингизга буюрди, яхши кунларда тақинг.

Жувон Меҳмона холани қучоқлаб, қайта-қайта ўпди, шодлиги бир олам бўлиб чиқиб кетди.

Меҳмона хола ишдан уйга руҳи енгил тортиб келди. Овқатни энди сузмоқчи эди, Саодат келиб қолди.

Кампирнинг ҳай-ҳайлашига қарамай, Саодат йиғилиб қолган кирларни алламаҳалгача ювди.

Эрталаб ҳамма нарса тахт бўлганда ҳаммомга биринчи чўмилувчилар кела бошлади. Меҳмона хола ташқарига чиқаётиб, Шарофатнинг эшиги олдида тўпланиб турган хотин-қизларни кўрди. Эшикни итарди, очилмади, қаёққа гум бўлган экан, ўйлади. Меҳмона хола деразадан Шарофатнинг машинадан тушаётганини кўрди, у семиз қўллари билан машинанинг эшигига суяниб, ким биландир, нималарнидир узоқ гапиришди.

Қариликданми, чарчаганликданми, Меҳмона холанинг боши айланди, стулга оғир чўкди.

— Холажон, қатиғингиздан берасизми?

Меҳмона хола бошини кўтарди, қаршисида нозиккина қиз, ийманиб турарди.

—Шамоллаб қоласан-ку бунақада, қизим, ечинмасдан келавермайсанми?

—Ҳалиги, полларни артаётган хотин қўймади, — деди қиз айбдор одамдек бош эгиб.

Қиз қатиқни олиб, ювиниш хонасига кириб кетди.

Меҳмона хола уйидан олиб келган қандқурси билан чой ичди ва қўлини столга қўйиб мудрай бошлади. Нимадир тарақлади, кимдир бақирди. Меҳмона хола чўчиб бошини кўтарди.

— Вой виждонли одам-ей, ухлаб ётишларини қаранг буларни. Чўмилаётганлардан хабар олсангиз бўлмайдими, анави қиз бечора нима деб чирқиллаяпти?

Ўн саккизинчи номернинг ёнида турган қиз пиқ-пиқ йиғларди. Меҳмона холанинг юраги ёмон бир нарсани сезгандай, шувиллаб кетди.

—Нима бўлди, қизим?

Қиз бошини кўтарди ва нажот истаб кўзларини холага тикди. Қиз Меҳмона холанинг кўзига иссиқ кўринди, қаерда кўрган эканман бу қизни, эсим қурсин, ҳали қатиқ олиб кетган шу қиз-да!

— Пальтом йўқ.

— Ия, қанақа қилиб кийимларингизни олдириб ўтирибсиз?

— Эшиги очиқ экан, йигирма сўм стипендиядан қолган пулим бор эди, у ҳам...

— Вой шўрим, ана кўргилик, энди нима қиламиз.

Орадан кунлар ўтди, пальто топилмади, унинг эгаси қишлоқдан келган соддагина қиз экан, қаҳратонда плашда дилдираб юрди. Милиция делосида ҳамма далиллар Меҳмона холага қарши эди. Меҳмона хола кун ора милицияда сўроқ беравериб тинкаси қуриб қолди. Қизлари, Саодат келди ҳол сўраб, Меҳмона холанинг ишида ўзгариш бўлмади.

Меҳмона хола бугун уйқудан қушдек енгил бўлиб уйғонди. Эрталабки газеталарнинг орасида чақириқ қоғозини кўриб, холанинг таъби тирриқ бўлди. Яна милицияга сўроқ бериш, совуқдан қизарган студент қизнинг юзига қараш, холага ўлим билан баробардек туюлди. Хола ниманидир мулоҳаза қилиб, сандиғидан бир даста пул ва катта шол рўмолни олди, бу рўмолни катта қизини узатганда қудалар қилишганди.

Меҳмона хола йўқолган пальтонинг пулини тўлади хола ўлимлигини йўқотиб ўзини ўлмайдигандай сезди.

БИР КУНИ Меҳмона хола ишдан чиққанида, ёнига бир қиз ҳаллослаб югуриб келди.

— Ассалому-алайкум, хола, танияпсизми? Ҳа, мен ўша, пальтосини йўқотган қизман.

Меҳмона хола чўчиб қизга қаради, яна нима рўй берди экан деб ўйлади.

— Биласизми, пальтомни бозордан ётоқхонамиздаги битта қиз сотиб олибди.

— Кимдан?

— Битта йигитдан. Ўша ерда сиз билан ҳаммомда ишлайдиган хотинни ҳам кўришибди.

— Қайси хотин?

— Бўяниб, сочларини патила-патила қилиб юрадиган семиз хотин бор-ку.

— Шарофатми?

— Отини на билай.

Меҳмона хола қизга тикилиб қолди, ажин тушган лаблари пириллаб уча бошлади.

— Хола, нима бўлди сизга?

Меҳмона хола қизнинг овозидан ўзига келди ва нимагадир пичирлаб гапирди.

— Балки ўртоқларингиз янглишаётгандир? Шарофатни қандай танишларинг мумкин?

—Биз шу ерда, ҳаммомнинг ёнгинасида, ётоқхонада турамиз. Милицияга хабар берамизми?..

— Қўйинг болам...

— Йўқ, биз бу гапни очиқ қолдиролмаймиз, бунақа нарсалардан кўз юмиб кетаверсак, бизнинг комсомоллигимиз қаерда қолади, холажон.

Меҳмона хола «комсомол» деб пичирлаганча қизнинг изидан маюс термулиб қолди, нимагадир эрини эслади...

ПРОЗА

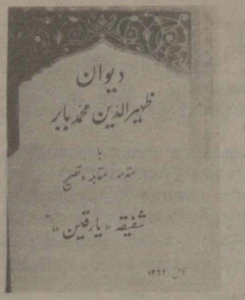

Ботир ВАЛИХЎЖАЕВ

БОБУРНИНГ ДЕВОНИ

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

КОБУЛДА «Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг девони» («Девони Заҳириддин Муҳаммад Бобур») китоби нашр этилди. Ўзбекшунос олимлардан Шафиқа Ёрқиннинг самарали изланишлари туфайли Бобурнинг ўзбек ва дари тилларидаги шеърий асарларининг нисбатан мукаммал тўплами —девони адабиёт мухлисларига тақдим қилинди. 482 саҳифадан иборат бу китоб минг нусха чоп этилган бўлса-да, аммо мазмун жиҳатдан катта илмий ва амалий аҳамиятга моликдир.

Муқаддима, Бобурнинг ҳаёти, ижоди ва меросига бағишланган биринчи бўлим, изоҳлар қисми дари тилида ёзилган. Бобур асарларининг матни оригиналда, яъни ўзбек ва дари тилларида келтирилган. Муқаддима, тадқиқот ва изоҳлар девонни нашрга тайёрлаган Шафиқа Ёрқин қаламига мансубдир. Бу тадқиқотни ёзишда муаллиф Англия, Франция, Туркия, Совет Иттифоқи, жумладан, Ўзбекистонда бобуршунослик соҳасида амалга оширилган текстологик ва филологик тадқиқотлардан унумли фойдаланган. Шу билан бирга, автор афғон, Ҳиндистон ва Покистон адабиётшунослари асарларига ҳам таянади. Бу жиҳатдан муҳтарама Шафиқа Ёрқиннинг афғон олими Абдулҳай Ҳабибийнинг «Заҳириддин Муҳаммад Бобуршоҳ» (Кобул, 1973) монографияси, «Оромгоҳи Бобур» (Кобул, 1954), урду тилидаги «Бобур» (Лоҳур, 1947), Сайид Саҳобиддин Абдураҳмоннинг «Базми темурия» (Ҳиндистон, 1948) асаридаги Бобурга бағишланган боб ва Муҳаммад Ҳалим Ёрқиннинг «Фарҳанги мардум» журналида (Кобул, 1983, 4-сон) эълон қилинган «Бобур асарларида фольклор материаллари жилолари» мақолаларидан фойдаланганн диққатга сазовор. Чунки юқорида эслатилган тадқиқотларнинг ҳаммаси ҳам кенг китобхонларга маълум эмас. Шафиқа Ёрқин Бобурнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақида тадқиқот олиб борар экан, бир томондан, бу соҳада турли ўлкаларда қўлга киритилган ютуқларни умумлаштириш асосида мустақил асар — тадқиқот яратишга бел боғлаган бўлса, иккинчи томондан, Бобурнинг кенг кўламли фаолиятини ёритиш катта масъулият ва билимни талаб қилишини ҳам яхши тушунган. Тадқиқот қисмида Бобурнинг ҳаёти ва мероси тўғрисида қисқа маълумот берилар экан, асосий диққат, ҳақли равишда, унинг ижодкор ва олим сифатидаги фаолиятига, поэтик маҳорати масалаларига қаратилган. Муаллиф Бобур асарларининг, хусусан девонининг қўлёзмалари ва нашри масалаларига алоҳида тўхталади, уларни қиёсий тарзда ўрганади. Бунда Бобур девонининг муаллиф аниқлай олган бешта қўлёзма нусхасининг тавсифи берилади, улардан бири Ромпурда, иккинчиси Парижда, учтаси эса Истанбулда сақланаётгани уқтирилиб, мазкур қўлёзмалардан иккитаси (Тўпқопи саройи ва Жавдат муаллимга тегишли нусхалар) илк марта илмий муомалага киритилаётгани таъкидланади. Бундан ташқари олима Бобур шеърлари тўпламининг Денисон Росс, Ф. Купрулузода, А. Самойлович, С. Азимжонова, А. Қаюмов, И. Стеблева томонидан амалга оширилган нашрлари ҳақида ҳам тўхталади. Фикримизча, булардан мақсад Бобур шеърларининг муаллиф қаламига яқин нусхаларини майдонга келтириш соҳасида иложи борича камроқ хатога йўл қўйиш воситаларини излашдан иборат бўлган. Муаллифнинг матншунослик соҳасидаги хизматларига доир мулоҳазаларни кейинроққа қолдириб, бу ўринда тадқиқот қисмига оид айрим хоҳиш ва истакларни баён этмоқчимиз. Чунки умуман билимдонлик билан ёзилган тадқиқотда айрим баҳсталаб ва таҳрирталаб жойлар ҳам учрайди. Асарнинг 26- бетида ҳижрийнинг IX (мелодий XV) асри Шарқда Ренессанснинг бошланиши бўлиб, Ҳирот Шарқ илми ва маданиятининг маркази эди, мазмунида фикр билдирилган. Шарқда Ренессанснинг бошланиши ва тараққиёти босқичлари, хусусиятлари ҳақида академик Н. И. Конрад, ЎзФА мухбир аъзоси М. Хайруллаев, профессор И. С. Брагинский ва кўпгина бошқа олимларнинг асарларида бу масала бошқача талқин қилингани зукко ўқувчиларга маълум. Эҳтимолки, бу асарлар тадқиқот муаллифига бориб етмаган бўлиши ҳам мумкин.

Яна, 50-бетда Бобур ўзининг шеърларини девон шаклига келтирмаган мазмунидаги фикр қатъий хулоса сифатида баён этилган ва бу фикр Бобурнинг юқорида эслатилган бешта қўлёзма девони «Ромпур, Париж, Истанбул) билан асослантирилгандек туюлади. Бизнингча, бундай қатъий хулоса чиқаришга шошилмаслик маъқул кўринади. Чунки совет олимлари, жумладан марҳум профессор Ҳамид Сулаймонов «Маънавий бойлигимиз — Ҳиндистон фондларида» («Адабий мерос», 1980, 2(14)-сон, 36-бет) сарлавҳали мақоласида шундай ёзган эдилар: «Биз танлаб (Ҳиндистондан) негативини олган қўлёзмалар орасида моҳияти ва қадимийлиги жиҳатидан аҳамиятга моликлари оз эмас... Бобур «Девон»инииг икки нусхаси Ҳайдарободда, яна биттаси Жайпурда сақланаётгани аниқланди». Бу фикрни 1982 йили Саидбек Ҳасанов ҳам «Ҳассос шоир» («Бобур шеъриятидан», Тошкенг 1982, 3-бет) мақоласида тасдиқлаб, шундай ёзади: «Сўнгги йилларда Бобур девонининг Ҳайдарободдаги «Саларжанг» музейида сақланиб келаётган яна бошқа нусхалари ҳам борлиги аниқланди». Демак, Бобур девонининг яна янги қўлёзма нусхалари аниқланиб, улар муайян даражада илмий муомалага ҳам киритилган. Бу фикрни «Бобир шеъриятидан» китоби ҳам қўллаб-қувватлайди. Чунки унда Бобур девонининг ана шу нусхалари материалларидан унумли фойдаланилган ва Бобур шеъриятининг аввалги нашрларида, ҳатто, Кобулда нашр эттирилган девонида ҳам учрамайдиган шеърий асарлари киритилган. Шундай экан, Бобур девони билан боғлиқ масала узил-кесил ҳал бўлди, деб айтишга шошилмаслик керак. Зеро, ҳали илм аҳлига маълум бўлмаган, каталогларга кирмай қолган, шахсий коллекцияларда сақланиш эҳтимоли бор девон қўлёзмаларидан умид узганимизча йўқ. Қобул нашрининг иккинчи қисми Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг ўзбек ва дари тилларидаги шеърий асарлари, «Бобурнома» ва «Аруз рисоласи»нинг айрим боблари матнидан иборат. Бунда ўзбек тилидаги 119 ғазал (биттаси ноқис), 1 маснуъ ғазал, 210 рубоий, 16 туюқ, 12 қитъа, 9 маснавий, 2 муаммо, 30 фард; «Мубаййин» ва «Волидия» манзумалари; дари тилидаги 1 ғазал, 3 рубоий, 3 қитъа, 5 фард; урду-ўзбекча 1 фард киритилган.

Бобурнинг шеърий асарларини нашрга тайёрлашда Шафиқа Ёрқин кўп меҳнат сарфлаб, турли манбаларни бир-бирига солиштиради ва муаллиф қаламига мансуб матнни майдонга келтиришга уринади. Эътироф этиш кераккн, бу соҳада нашрга тайёрловчи анча яхши натижаларга эришади. Мисол учун битта рубоийнинг икки нусхасини келтириш мумкин. Бобур уч томлик «Асарлар»ининг I жилдида (Тошкент, 1965, 159-бет):

Лутф этсангу кўнгул била жон ўргатсанг,
Васлинг била эй жону жаҳон ўргатсанг,.
Бу қатла ёмонроқ ўлса ҳолим сенсиз,
Айб айламагайсену ёмон ўргатсанг.

Шафиқа Ёрқин юқоридаги рубоийни қуйидаги тарзда келтирадики, бу нусха рубоийнинг мантиқига, хусусан учинчи мисрада баён этилган фикр мантиқига муносиб ва мувофиқ тушган:

Лутф эттингу кўнгул била жон ўргаттинг,
Васлинг била эй жону жаҳон ўргаттинг,
Бу қатла ёмонроқ ўлса ҳолим сенсиз,
Айб айламагайсенки, ёмон ўргаттинг.

Бундай мисоллар анчагина бўлгани учун мақола ҳажми имкониятларидан келиб чиқиб, фақат бир мисол билан чекландик.

«Бобурнома»да қайд этилишича, Бобур Ҳиндистондаги вақтида унинг айрим яқин кишилари иссиқликни баҳона қилиб, Ҳиндистондан Хуросонга келадилар. Шулардан бири Хожа Калон Ғазна шаҳрига келганида Бобур унга мана бу рубоийни ёзиб юборган:

Юз шукр де Бобурки карими ғаффор,
Берди санга Синду Ҳинду мулки бисёр.
Иссиқлиғиға гар санга йўқтур тоқат,
Совуқ юзини кўрай десанг Ғазни бор.

Бу рубоийни ўқиган Хожа Калон қуйидаги рубоийни ёзиб, Бобурга жўнатган:

Изҳори латофату зарофат қиласиз,
Ҳар нуктада юз туман киноят қиласиз,
Гар Ҳинд иши тескари эрмас не учун,
Иссиғ ердин совуғ зарофат қиласиз.

Кобул нашрининг 133- бетида Хожа Калоннинг мазкур рубоийси Бобур рубоийлари қаторида, унинг асари сифатида келтирилган.

Аммо булар китобнинг катта илмий-амалий аҳамиятига путур етказмайди. Чунки унда Бобурнинг кенг китобхонлар оммасига биринчи марта манзур этилган байт, рубоий ва фардлари ҳам бор. Масалан, Бобурнинг:

Ул аҳд ила паймон қани, эй ёр, не бўлди?
Ул лутф ила эҳсон қани, эй ёр, не бўлди?

матлаи билан бошланадиган ғазали бизга маълум бўлган барча нашрларда тўрт байтлик ғазал сифатида тақдим этилган. Кобул нашрида эса ана шу ғазалнинг иккинчи байтидан сўнг яна икки байт қўшилиб, олти байтлик ғазал сифатида эълон қилинган. Мана ўша икки байт:

Юз кўрсатибон эл ичида лутф этар эрдинг,
Ул лутфи намоён қани, эй ёр, не бўлди?
Сенинг сори боре кўнгул истаб, топа олмон,
Сенинг сори борғон қани, эй ёр, не бўлди?

Рубоийлар:

Хуш улки баҳор фасли бу дунёда,
Бўлғай тараб асбоби бори омода,[1]
Гар бўлмаса асбоб, эталинг дангона[2]
Мендин газаку таом, сендин бода.

* * *

Кечрак келасен бу хастадин тўйдунгму?
Дил сафҳасидин ҳарфи вафо йўйдунгму?
Номусу уёт керак, уюю от саҳлдурур,
Юз қўй учун ул эшикка юз қўйдунгму?

* * *

Зинҳорки, дўстлуқни унутмағасен,
Туққонлиғдин кўнгулни совутмағасен.
Ётлар била душман тарафин гар тутсанг,
Туққонлиғу дўстлуғ тамаъ тутмағасен.

Урду-ўзбек тилидаги байт:

Манга на ҳавон куч[3], ҳаваси монаку[4] мути,[5]
Фақр аҳлиға бас бўлғусидур понию[6] рути.[7]

Маъноси: менда беҳуда хаёллар, қасру жавоҳирот ҳаваси йўқ, чунки фақр аҳли сув ва нон билан қаноатланади.

Бундан кўринадики, Шафиқа Ёрқин Бобур шеърларининг қўлёзма ва турли нашрларида мавжуд бўлган нусхаларини тўплаш ва уларни девонга киритиш борасида анча меҳнат қилган. Бу билан у Афғонистон Демократик Республикасида яшовчи ва ўзбек тилида сўзлашувчиларни Бобур ҳаёти ва ижодиёти билан кенгроқ таништиради ҳамда бошқа бобуршуносларга яхши материалларни тақдим этади. Тўғри, мазкур девон Бобурнинг ҳамма шеърий асарларини қамраб олмайди ва нашрга тайёрловчининг ўзи ҳам бу ҳолни алоҳида таъкидлайди. Шунга қарамасдан, Бобур шеърий асарларининг нисбатан мукаммал бўлган Кобул нашри Афғонистон Демократик Республикаси Фанлар академияси тил ва адабиёт маркази олимларининг , хусусан Шафиқа Ёрқиннинг самарали изланишлари натижаси сифатида жаҳон бобуршунослигига қўшилган муҳим ҳиссадир.

Самарқанд

1. Омода—муҳайё, тайёр.
2. Дангона—ҳарифона.

Урдуча:

3. Куч—ҳеч қандай;
4. Монак—қаср, кўшк;
5. Мути—марварид, жавоҳирот;
6. Пони —сув;
7. Рути—нон.

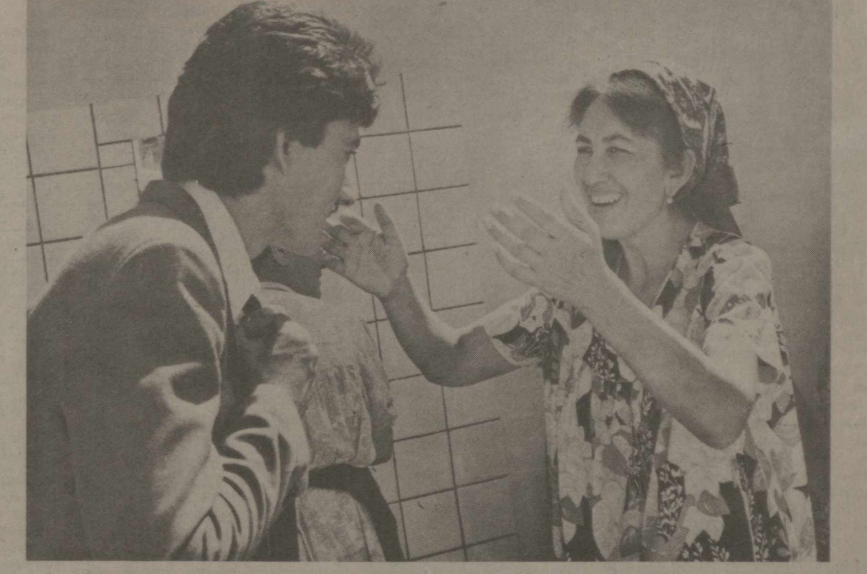

Омонмисан...

С. МАҲКАМОВ фотоси

ИККИ ДИЛ ИҚРОРИ

Ҳурматли редакция!

Мен ўзим тенги бир аёлнинг онлавий сир — дардига гувоҳ бўлдим. Фақат гувоҳгина эмас, ич-ичимдан ўртандим... Яқинда касалхонамизда Қундузхоннинг кўзи ёриди. Уни олтинчи фарзанд билан қутладик. Лекин ҳафта давомида бу аёлнинг чеҳраси очилиб гапирганини, кўзларида эса оналик қувончи порлаганини кўрмадим. Қундузхон 23 яшар келинчак бўлишига қарамай, озиб-тўзиб, қариб қолганга ўхшарди.

Аввалига у билан тил топишиш жуда қийин бўлди. Бари бир хизмат бурчим, аёл қалбини аёл тушунади, деганларидек у менга «ёрилди...»

Ўйласам, бу бир оиланинг сири эмас, кўпчиликка ибрат бўладиган, ота-оналарнинг фарзанд бахти — оила қуришдек муқаддас гражданлик бурчлари олдида масъулликларини яна бир бор эслатадиган ва ўйлатадиган воқеа бўлиб туюлди...

Санобар ИБРОҲИМОВА,
врач

Бухоро

ҚУНДУЗХОННИ даволаб турган врач Санобар Иброҳимованинг хати муносабати билан ушбу воқеа тафсилотини сиз, ҳурматли газетхонлар билан ўртоқлашмоқчимиз. Жамиятимизда оила қуриш қонун йўли билан гарантияланиб, тартибга солинган. Шунга қарамай, баъзи бир ота--оналарнинг жоҳилликлари деймизми, тушунмовчиликлари сабабми, бу қонунни бузиш, четлаб ўтишга уриниш ҳоллари ҳам учрайди.

Врач Санобар Иброҳимованинг хатида ҳам худди ана шундай воқеа ҳақида ёзилган. Биз ушбу воқеа тафсилотлари билан танишганимизда бунга яна бир бор иқрор бўлдик. Тўхтамурод ака эндигина саккизинчи синфни тугатган Расулни уйлантириш ҳавасига тушди. Хотинини ҳам шунга кўндирди.

Кейин мен отам Армия хизматидан қолдириш учун шундай қилганини билдим. Мана ҳали-ҳали ўзимга келолмайман. Хизмат бурчимни ўташ пайти етиб қўлимга чақирув қоғози тегди. Мен хайрлашиб чиқиб кетдим...

Қундузхон:

— Ўзим бола бўла туриб, Расулни овутишга кучим етмасди. У ниҳоятда инжиқ, серзарда, баъзи кунлари эса жуда индамас бўлиб кетар эди. Қариндошларим бу никоҳга нега рози бўлдилар, ҳанузгача тушунмайман. Биз хато қилдик, биз-ку жуда ёш эканмиз, ахир қайинотам, қайинонам, амаким ва янгам-чи? Улар нега бизнинг тақдиримизни ўйлашмади?! Қишлоқда тўй бўлса, боролмайман, борсам ҳам ўтиролмайман. Уй-рўзғор ташвишлари эзиб юборди.

Инсон, оила ва ахлоқ

— Биринчидан, невaралик бўламиз, иккинчидан, меванинг эртангиси яхши, деганлар. Ҳадемай қарийимиз. Ўғлинг мактабни тугатгунча икки болали бўлади...

Улар шунга аҳд қилишди. Келин ҳам тайёр экан. Амакисининг оиласида тарбияланаётган Қундузхоннинг бир боришда розилиги олинди.

Энди гап ёзги каникулдан фойдаланиб, тўйни ими-жимида ўтказишда қолди.

Келинни огоҳлантириб қўйишди: «Агар ўқитувчиларинг, қўни-қўшнилар сўрашса, бошқа иложим йўқ, икки ойлик ҳомилам бор, деб айтасан».

Қундузхон бу жавобини тўйдан сўнг қўни-қўшни, муаллимларига эмас, район халқ судининг раисига айтди. Начора...

Каникул тугади. Синфдошлар ўқитувчилари, қадрдон мактаб билан учрашдилар. Гўдак келин-куёвлар эса болалик билан абадий хайрлашиб, уй остонасидан кўчага чиқолмадилар.

— Дастлаб менга жуда қизиқ туюлди, ўзимни фильм қаҳрамонларидек сездим, — деб ҳикоя қилади Расул.— Аммо бу қувончим узоққа бормади. Уйдан ҳам, Қундузхондан ҳам зерика бошладим, қочишга жой тополмай, отам душмандек кўзимга ёмон кўринди. Мактабни, синфдошларимни қўмсадим. Улардан жуда олисдалигимни эслаб, йиғидан нарига ўтолмадим... Икки йил шу тариқа ўтди. Қундузхон иккимиз уйдан чиқолмадик, ўртоқларим ўрта мактабни тугатганларида биз икки фарзандли бўлдик.

Расул хизматга кетгач, икки йилни икки боламни тарбиялаш билан ўтказдим. Қайинотам билан колхозда ишладим. Истасам-истамасам рўзғорни, болаларни ўйлашга мажбур эдим.

У хизматни тугатиб, уйга қайтди, олти ойча бирга яшадик. Мен уни соғинганлигимни ҳар куни ҳис қилдим, болаларимга бош бўлиб, уйда бўлишини истадим. Аммо бу фақат менинг истагим эканлигини кечроқ — Расул техникумга киргандан сўнггина англадим. Бу мен учун — учинчи боласи туғилган она учун жуда қимматга тушди. Расулни айблайолмайман. Чунки у эр киши, унинг ҳам орзу-умидлари, армонлари бўлиши мумкин-ку! Ота-онасининг «меҳрибончилиги» деб ҳатто урта мактабни тугатолмаган йигитни армонсиз деб бўладими?! Расул техникумга кирганида шуларни ўйлаб, ўзимни кўниктирдим, бошқа иложим ҳам йўқ эди. У ўқишни тугатганида тўртинчи фарзандимиз туғилди. Мана, ҳозир у икки йилдан бери узоқ Қизилқум экспедициясида хизмат қилади. Баъзан қисқа муддатга уйга келиб кетади. Мен уни қишлоқда қолиб ишлашга мажбур этолмадим. Ахир, энди биз ёш бола эмасмиз-ку. Менсиз ҳам у ҳар келганда қайинотам ва қайинонам ялинади, тушунтиришади, у эса: «Ишим шунақа», деб кетиб қолади. Назаримда, биз бирбиримиздан кун сайин узоқлашиб борамиз. Лекин у ҳам, мен ҳам индамаймиз — жиммиз, гўё табиатдан эҳсон кутаётгандек, у бизни шу ёшимизда қайта никоҳдан ўтказиши шартдек... Аммо бундай бўлмаслигини у ҳам, мен ҳам биламиз.

Туғруқхонага ҳар куни чақалоқларнинг оталари келишади, қўлларида гул, юзларида табассум, кўзларида қувонч... Мени ҳам ёлғизлатиб қўйишгани йўқ. Гоҳ қайинотам, гоҳ қайинонам сўроқлаб келишади, лекин... Гул ёшликни энди қайтариб бўладими?! Кейинги пайтларда ойлаб, йиллаб ёлғизликка кўниккан юрагим негадир қаттиқ қисилади, ёрилиб кетай дейди. Менда нима гуноҳ, ахир одамлардек яшашга ҳаққим бор-ку!

Қундузхон ва Расулнинг тақдирини ота-она орзуси деб айтолмаймиз. Бошда эгри ният билан амалга оширилган бу ноқонуний қовушиш Қундузхонлар турмушини таҳликага солди. Улар ҳали бола бўла туриб, болалик умидларидан жуда эрта ажралдилар.

Хўш, буёғи нима бўлади? Салкам тўққиз йил турмуш қуриб, чин аёллик бахти насиб этмаган Қундузхоннинг дардига ким шерик бўла олади? Расул ва Қундузхон бир хил ошни — ота-оналари пиширган, қўни-қўшни, қариндош-уруғ сузиб тутган ошни ичдилар.

Тасаввур қилинг: Қундузхон айтганидек, табиат уларни худди шу ёшларида — йигирма уч баҳорни қаршилаганда никоҳдан ўтказса, Қундузхонга шодиёна келинлик, Расулга шодиёна куёвлик насиб этмасмиди? Улар эл олдида юзлари ёруғ, кўнгиллари тўқ, муҳими оила бахтидан баҳраманд бўлмасмидилар?

Қундузхоннинг зориқиши, Расулнинг оиладан безиши эрта турмуш қуришнинг, ҳали тайёргарлиги бўлмай туриб оила тебратишнинг оғир руҳий азоб исканжасида қолишларининг оқибати эмасми? Ота-онанинг калта ўйлаши туфайли икки ёш учун гўзал ёшлик армон бўлиб қолди.

Хайриятки, бундай оилалар кўп эмас. Лекин шу битта оила мисолида ҳам айрим эски урф-одатлар қанчалар оғир оқибатларга олиб келишини кўриш мумкин! Боя айтилгандай, ҳали маънан ва жисмонан оила қуришга тайёр бўлмай туриб, қайд этилган никоҳларнинг бузилишига шу каби иллатлар сабаб эмасми?

«Одамлардек яшашга ҳаққим бор-ку!» — деганда Қундузхонни минг бора қўллаб-қувватлагинг келади. Юракдан отилиб чиққан бу сўзларни аёл қалбининг армонли туғёни, яшашга муҳаббат деб тушунамиз. Ширин-шакар болаларини деб оила бутунлигини бузмай яшашга аҳд қилган, Расулни уйга, болалари ёнига қайтишини жон- дилидан истаган, уни ўзга бир муҳаббат билан қайта сева олган аёлнинг вафодорлиги деб тушунамиз.

Аслида ҳам шундай эмасми? Расул бунга нима деркин?

Ражаббой РАУПОВ,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири

РЕДАКЦИЯДАН: Врач Санобар Иброҳимова социалистик жамиятимизда муқаддас ҳисобланган оила ҳақида ёзиб, бошқалар диққат-эътиборини бу муҳим масалага қаратган. Кўриниб турибдики, жуда эрта турмуш қурган, ўз тенгдошлари, мактаб, жамоатчилик, маҳалла-кўй эътиборидан ва аралашувидан шу кунгача четда бўлган Қундузхон ва Расул воқеаси ҳеч бир кишини лоқайд қолдирмайди. Автор бу воқеа сабабчилари ҳақида кам тўхталса-да, улар — Расулнинг ота-оналари, келиннинг қариндош-уруғлари ўз қилмишлари азобини ҳар куни ўз кўзлари билан кўриб, юракдан ҳис қилишларига шак-шубҳа йўқ. Тўхтамурод бобо ўз невараларининг отасиз ўсаётганидан, отаси тирик бўла туриб, унинг меҳридан бебаҳра эканлигидан азият чекмайди, дейсизми?

Маҳалла-кўй оқсоқоллари, келин-куёвнинг қариндош-уруғлари, дўстлари, ота-оналари ҳали ҳам уларнинг тақдирига (яхши маънода) аралашсалар, кеч эмас. Коммунизм қурувчисининг Ахлоқ кодексида ёзилган «Бир киши ҳамма учун, ҳамма бир киши учун» деган ҳикматли сўзлар жамиятимиздаги ҳар бир оила учун ҳам бир хилда қадрлидир.

ЗАМОНДОШЛАР

ТАҚРИЗ

Журналист Шароф Убайдуллаевнинг «Салом, Ойқиз» (Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983) китоби замондошларимиз ҳаёти, меҳнати тасвирига бағишланган очерклардан ташкил топган.

Тўпламдаги дастлабки очерк қаламга олинган мавзунинг долзарблиги, қаҳрамон маънавиятининг ишонарли очилгани билан китобхон эътиборини жалб этади. Очерк қаҳрамони Холбуви Рустамова ёшлик шижоатини, қалбида тўлиб-тошган ғайратини Жиззах чўлини ўзлаштиришга қаратган замондошларимиздан бири. Автор Рустамованинг фидойилигини шунчаки баён этмайди, балки меҳнат жараёнида, қайноқ ҳаёт ичида тасвирлайди. Бу эса асарнинг ҳаётийлигини таъминлайди.

«Соғинтирган баҳор» очеркида инсон ва табиат мавзуи қаламга олинади. Молгузарлик Жўрабой ака табиатни ардоқлаш, ҳайвонот оламини сақлаб қолиш, Увоб тоғларида мовий ўрмонзорлар барпо этиш ва улардан инсон саломатлиги йўлида фойдаланиш борасида баъзан ютуқларга эришса, баъзан тўсиқларга дуч келади. Бундай дамларда ҳам у: «Молгузар ва унинг этакларига қайта ҳақиқий баҳор келиши керак. Оёқ ости бўлиб кетган минг-минглаб арчалар кўм-кўк яшнаши, бодомлар оппоқ чойшабга бурканиб гуллаши керак. Шохлари бир-бирига улашиб кетган ёнғоқларнинг ҳар барги «сув-сув» деб титрайди. Бу ерларда янги-янги боғлар кўкартириш керак», деб ўйлайди.

Асар қаҳрамони меҳнат жараёнида учрайдиган тўсиқлардан ҳайиқмай доимо олға интилади. Ўз эътиқоди ва маслаги йўлида курашиб яшайди. Меҳнатга бўлган иштиёқ, она-табиатга бўлган муҳаббат унга куч-қувват бағишлайди. Тинимсиз меҳнат Жўрабой Отаевга бахт олиб келади...

Тўпламдаги «Муҳаббат баҳси» очерки асосан ёшларнинг қалб бойлиги бўлмиш севги ва муҳаббат талқинига бағишланган. «Профессор Мўминов» ва «Яхшилик мангу яшар» очерклари эса бир-бирини мантиқан тўлдиради. Шифокорларнинг шарафли, машаққатли меҳнатлари профессор А. Мўминовнинг кундалик иш фаолияти мисолида ишончли далиллар билан содда, ҳаётий акс эттирилади.

«Икки қирғоқ» очеркида ўзбек ва қардош тожик диёри меҳнаткашларининг азалий қўни-қўшничилик, биродарлик удумлари ҳикоя қилинади.

«Эътиқод кураши» очерки тўпламдаги энг қизиқарли асарлардан бири. Очерк қаҳрамони — Ўзбекистон халқ ёзувчиси Назир Сафаров. Таниқли адибнинг давримизнинг муҳим муаммоларига бағишланган кўплаб проблематик очерклари, публистик мақолалари республицистик мақолалари рессезиларли из қолдирган. Ш. Убайдуллаев халқ ёзувчисининг фақат биргина танқидий чиқиши ва бу чиқишнинг катта амалий кучга эга бўлганлиги хусусида тўхталади. Адиб истеъдодининг бир қирраси мисолида Н. Сафаров ижодининг моҳиятини очишга эришади.

Китобнинг сўнгги саҳифаларидан жой олган «Авлодларга мактуб» очеркида Сирдарё областидаги «Ленинград» колхозининг раиси, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Қўзибоқар Синдоровнинг хўжалик экономикаси ва маданий қурилишини юксалтиришдаги хизматлари ёритилган бўлса, «Бизнинг секретарь» очеркида Тошкент шаҳар, Чилонзор район партия комитетининг биринчи секретари Т. Содиқовнинг «оддий ишчидан партия ходими даражасига кўтарилганлиги» қаҳрамоннинг тинимсиз меҳнати, ижодий изланишлари мисолида акс эттирилади.

Азимжон ПАРДАЕВ,
Ислом УСМОНОВ

60

ТАЛҚИН НАВОЛАРИ

ҲАМЗА НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ АКАДЕМИК ДРАМА ТЕАТРИДА «БОЙ ИЛА ХИЗМАТЧИ» ДРАМАСИНИНГ 1.500 МАРТА ҚЎЙИЛИШИ МУНОСАБАТИ БИЛАН

Театр афишаларида «Бой ила хизматчи» деган бизга таниш ва мўътабар атама бир неча йил танаффусдан сўнг яна пайдо бўлди. Бу пешқадам театр коллективи мухлисларини беҳад шод қилди, ўз эътиқодига содиқ эканлигини яна бир бор намойиш этди.

Спектакль мароҳномасини кўздан кечирар эканмиз, унинг илк постановкачи-режиссёрлари бўлган ҳурматли Е. Бобожонов, Т. Хўжаевдан сўнг бугун қайта тикловчилар— Б. Йўлдошев, Ш. Бурҳонов, С. Табибуллаев; рассомлар Ҳ. Икромов, Г. Брим номларига кўзимиз тушади. Демак, спектакль талқинининг илдизи 1939 йилги Е. Бобожонов постановкасига бориб тақалади, кейингилари унинг янги вариантларидир.

Бунинг боиси шундаки, театр, наинки театр, бутун театр жамоатчилиги Е. Бобожонов саҳналаштирган спектакль эстетикасини ва унинг саҳна ҳаётида тутган ўрнини юксак қадрлайди. Айни вақтда, ўша спектаклни айнан қайтариш мумкин эмаслигини яхши билгани учун ҳам, уни ҳозирги давр театр талқини воситалари ва янги ижрочиларнинг маҳорат даражаларига қараб талқин этмоқчи бўлади.

Б. Йўлдошев «Бой ила хизматчи»ни саҳналаштиришга маълум тайёргарлик билан киришди ва қизиқиб иш бошлади, асар фақат режиссёрнинг ижодий изланишларига манба бўлибгина қолмай, фантазиясининг ҳар томонлама такомил топишига катта ёрдам берди. Режиссёр асарнинг асл текстидан келиб чиқиб, спектаклнинг асосий ижтимоий конфликтини, синфий қарама-қаршиликларини кескин очиб бериши, образларнинг ички кечинмалари орқали спектаклнинг бадиий-ғоявий йўналишини, революцион романтикасини ҳаққоний тасвирлашга қаратгани яхши самаралар берган.

Спектаклда Солиҳбой хонадонида юз берган воқеаларгина намойиш қилинмайди. Ғофир ва Жамила образларидаги ҳақиқат вақтинча мағлуб бўлишига қарамай, режиссёр Солиҳбой уйидаги воқеалар орқали риёкорликка қарши ҳақиқат байроғини юқори чўққига кўтаради, инқилоб арафасида уйғониб келаётган ўша давр ўзбек халқи ҳаётида чуқур ўрин олаётган қудратли куч ҳақида ҳикоя қилади. Ўзбек аёлининг феодал ахлоқ ва капитал эски тузум маломатлари туфайли мустаҳкамланиб қолган қуллик ва мутеликка қарши қатъий курашини ифодалайди.

Бу ғояларни амалга оширишда режиссёр икки йўналишни бир-бирига узвий қўшади. Биринчисида бой хонадонидаги турмуш, пул ва олтин таъсирида юзага келган барча салбий ҳодисалар акс эттирилса, иккинчи йўналишда асосий қаҳрамонлар — Ғофир ва Жамила характерининг ривожланиш чизиғи кучайтирилиб, романтик ва психологик кечинмалар манзараси гавдалантирилади. Ғофир ва Жамила ўртасидаги инсоний соф муҳаббатни янада чуқурлаштиришга эришилади. Буржуа дунёсининг чиркинликларини фош этиш билан бирга, покиза муҳаббатни мана шу иллатларга қарама-қарши қўйишга алоҳида урғу берилади.

Дастлабки саҳнадаёқ томошабин диққати бой хонадонидаги тубанликка юз тутган ахлоқий пасткашликларга, кундошларнинг мерос, бой «муҳаббати» учун бир-бирини ҳамиша таъқиб этишга тайёрлигини фош этишга, ўзбек хотин-қизларининг феодализм давридаги ҳуқуқсизликларига қаратилади. Бу аёллар ё чўрига айланади, ё шароитга мослашади, ёки тубанликка муккасидан кетади. Бойнинг ҳеч нарсага муҳтож бўлмаган хотинларининг кимхобу атласларга ўралган ахлоқсизликлари, бекорчи ҳаётларини режиссёр ва актёрлар аниқ тасвирлайдилар. Булар бойнинг хотинлари — Пошшойим (Д. Каримова), Хонзода (Д. Исмоилова) характерида турлича намоён бўлади. Пошшойим билан Хонзоданинг баҳслашув диалоги орқали бойнинг дориламон хонадонида яшириниб ётган разолат, тубанликлар фош этилади. Дилбар Исмоилова ижро этаётган Хонзоданинг биргина «Мастон! Чилим!» — деган буйруқ оҳангидаёқ унинг характеридаги беҳаёлик, дағаллик, бойлик ва ҳукмронликка беҳад ружу қўйиши намоён бўлади. Актриса ўз образини ташқи кўринишидан гўзал, бироқ бой меросига эга бўлиш йўлида ҳеч қандай жиноятдан, ҳатто суиқасддан ҳам тоймайдиган шахс сифатида талқин қилади. Унинг қаттиқ қимтилган лаблари, чимрилган ингичка қошларида бойнинг кичик хотини Гулбаҳорга нисбатан кучли рашк ва нафрат оғулари сачраб туради. Ижодкор ўз Хонзодасининг барча хатти-ҳаракатларида, «ёлғон» табассумида, қайнонага қилган хушомадларида барча ёмонликларни ўзида жам қилганки, у томошабин кўзи ўнгида жуда пастлашиб кетган, ахлоқий жиҳатдан тубан аёл сифатида гавдаланади. Бу унинг илондек буралган қадди-қоматларида, биринчи пардада Холмат билан бўлган муносабатларида, пичирлаб айтган заҳарли сўзларида, нозу-карашмаларида яна яққол намоён бўлади.

Спектаклда Гулбаҳор (Луиза Қосимова) саҳнаси ҳам жуда ҳаяжонли чиққан. Ёш актриса Гулбаҳор кечинмаларини тўғри ҳис этади.

Сифат буви образини яратган Тўти Юсупова ўз қаҳрамонини шу хонадоннинггина эмас, айни вақтда, эски ҳаётнинг сассиқ кўкати сифатида кўрсатади. У ҳам Хонзода сингари иблислиги ва қабиҳлигини яшириб ўтирмайди. Т. Юсупова Сифат бувининг иғво ташувчи, қўшмачи, пул учун ҳамма ишларни қиладиган пасткашлик томонларини моҳирона очади.

Ҳожи она образини ўзининг юксак истеъдоди билан томошабинлар олқишига сазовор бўлган Зайнаб Садриева тўлақонли ўйнаган. У ўзининг савлати ва баланд товуши, хатти-ҳаракати билан бу хонадон ҳукмрони каби гавдаланади. Унинг пайдо бўлиши саҳнага даҳшат олиб киради. Бу даҳшат ҳатто ўжар Хонзодани ҳам «букади», уни қайнонанинг ковушини ечишга мажбур қилади. Ҳожи она образида хонадонга мутлақ ҳоким бўлиш, уни ўз ҳукми остида эзиш кайфияти мукаммал кўринади.

Режиссёр асардаги муҳаббат мавзуини ҳам ишонарли оча олган. Ғофир (Теша Мўминов) билан Жамиланинг (Гулчеҳра Жамилова) беғубор муҳаббати бойнинг диққинафас хонадонига бегона. Жамила чилим узатаётганда Солиҳбой унинг қўлларини тутади. Жамила бунга бир оғиз ҳам ёмон сўз айтмай, ориятни сақлаган ҳолда, кескин қаршилик кўрсатади. Г. Жамилова ижросида бу саҳна ниҳоятда покиза, нафис баёнини топган. Кейинги саҳналарда Жамила улғаяди. Унда адолат учун кураш туйғуси кучаяди. Гулбаҳор боласининг қотили ким эканлигини дадил айтади! Г. Жамилова қаҳрамони борган сари ўсиб боради. Ўз бошига бало тошлари ёғилаётгани ҳолда ҳам «... ўзимни дарёга ташлайман! Эримга бевафолик қилмайман!», деб Солиҳбойнинг кўзларига тик қарайди.

Мирҳосил Орипов ижросидаги Солиҳбой туллак, устомон, инсоний саховатдан, гўзалликдан табиатан маҳрум одам. Бироқ у давлати ва пулининг кучига ишонади. Ўз ҳамёнига боғлиқ бўлган Қози, Домла, Муллаларни ишга солади, улар устидан кулади ҳам. Бу очкўз одамларнинг нақадар пасткашлигини яхши билади. Жамилани кўргандан сўнгги ҳолат актёр томонидан равшан акс эттирилган. Бой барча кучини, давлатини, ҳатто бўҳтон ва зўравонлигини Жамилага қарши ишга солади. Иккинчи, учинчи пардаларда актёрлар ансамбли эски тузумга хос бўҳтон, алдов, пора, фаҳш билан боғлиқ жирканч ишларни янада кучлироқ очади. Мана, шу зулматга ёрқин, енгилмас, катта инсоний ҳақиқат ёриб киради. Улар ўртасида шиддатли, омонсиз кураш бошланади.

Солиҳбойнинг хизматкори Холмат (Обид Юнусов) дастлабки саҳнада бой хонадонининг разолат ўпқонига чўкиб кетган, бир кунини кўриб юрган бетайин шахс сифатида кўринади. Кейинги саҳнада О. Юнусовнинг Холмати бошқа қиёфада гавдаланади. Шариат пешволарининг Ғофирга нисбатан ҳийла-найранглари гувоҳи бўлади. У ўзининг нафрат туйғусини ниҳоятда нозик, ниқобланган тарзда ифодалайди. Ғофирнинг арз-додлари Холматнинг кўнглини ларзага солади, томошабин унда инсон қадр-қимматига етиш туйғуси уйғонаётганини сезади. Унинг қалбидаги бу туйғулар, айниқса, учинчи пардада, Ғофирнинг Сибирга сургун қилиниши саҳнасида катта куч касб этади. Актёр ўз образи характеридаги эволюцияни шу тариқа ўстириб боради ва ҳақиқат томонига ўтган софдил киши образини яратади.

Катта инсоний ҳақиқат, маънавий олижаноблик мавзуи Теша Мўминов яратган Ғофир образида ниҳоятда таъсирчан ифодаланган. Актёр бу образни талқин қилишда, аввало, автор берган драматик материал ва ўзидан илгари Аброр Ҳидоятов, Шукур Бурҳонов яратган образлар изидан боради. Унинг Ғофири инсоний ҳақиқатни дадил ҳимоя қилади. Т, Мўминов қаҳрамони катта маънавий кучга эга.

Юқорида айтганимиздек, Ғофир муҳаббат ва бахт нашъасидан масрур бўлганлиги туфайли, Солиҳбойнинг тўйига сарфлаган сохта харажатларига аввал шубҳа қилса ҳам, кейин ишонади. Бу ўринда Ғофир бағрикенг, инсонларга ишонадиган сахий йигит. Ғофирнинг биринчи пардадаги хатти- ҳаракатлари, хулқ-атворини актёр итоаткор қул, бойга муте сифатида шундай талқин қиладики, унинг ўз ҳуқуқини ҳимоя қила олиши ҳеч кимнинг, ҳатто Солиқбойнинг ҳам хаёлига келмайди. Иккинчи пардада эса томошабин Ғофир образини драматик воқеаларнинг кескинлашган вазиятида кўради. Энди Ғофир меҳмонхонага, Қози, Имом, Элликбоши олдига аввалгидек бош эгиб келмайди. Таъзим ҳам қилмай, дадил киради. Унинг сўлғин, соқоллари қирилмаган юзида изтироб ва қаҳр-ғазаб акс этган. У ташқи кўринишдан анча вазмин кўринса-да, ички истеҳзо билан дин пешволарини савалайди.

Нураб бораётган эски тузум чиркинликларини фош этиш мавзуи кейинги саҳналарда янада кучаяди. Толиб Каримов ижросидаги Қодирқул мингбоши образида бу мавзу яна бир поғона кўтарилади. У пулга сотилиб, гуноҳсиз Ғофирни Сибирга сургун қилади. Режиссёр ва актёрлар мана шу ҳолатларга урғу бериб, аниқ мизансценалар орқали даҳшатли тузумнинг сўнгги дамларини ҳаққоний тасвирлаб берадилар. Айниқса, Ғофирнинг Сибирга сургун қилиниши саҳнасида Т. Мўминов ўз Ғофирига катта қаҳрамонлик бахш этади...

Пок муҳаббат мавзуи Ғофир Сибирга кетганидан кейин узилиб қолмайди. Аксинча у кўпроқ алангаланиб, Жамиланинг охирги пардадаги хатти- ҳаракатларида яна ёрқин тус олади. Драма Жамиланинг норозилигини ифодаловчи ўлими билан якунланади.

Спектакль ва образлар устидаги иш, изланишлар ҳамон давом этяпти. М. Орипов Солиҳбой образи моҳиятини чуқурроқ очиш борасидаги режаларини ниҳоясига етказгани йўқ. О. Юнусов эса Холмат қиёфасидаги бачканаликни социал мазмун билан теранлаштириб улгурганиi йўқ. Бу сингари камчиликлар бошқа образларда ҳам кўзга ташланади. Чунончи, тўғри талқин этилган Сифат бувининг мавжуд ташқи қиёфа —уст-бошда Солиҳбой хонадонида, айниқса, ичкарида кўриниши у қадар мақсадга мувофиқ эмас. Академик театр санъаткорларининг тили-талаффузида ҳамон нуқс сезилади. Урф-одатларимиз, ундаги нозик хусусиятлар аниқ сақланмайди, уларга яхши эътибор берилмайди. Лекин премьерадан бери ўтган вақт орасида спектаклда катта ўзгариш содир бўлди. У нуқсонлардан холи бўлиб бормоқда. Бинобарин, биз зикр этган етишмовчиликлар бартараф этилиши муқаррар. Чунки ўзбек театри ва драматургиясининг асосчиси буюк Ҳамзанинг асосий асари Ҳамза номидаги театрнинг, санъатимизнинг фахридир.

Мамажон РАҲМОНОВ,
ЎзФА мухбир аъзоси

«Бой ила хизматчи» драмасидаги ролларни турли йилларда Ҳамза номидаги театрнинг турли бўғинига мансуб артистлари ижро этганлар. Ушбу суратларда ана шулардан баъзи лавҳалар акс эттирилган. Холмат ролида Обид Юнусов, Ғофир —Шукур Бурҳонов, Жамила — Гулчеҳра Жамилова, Сифатбуви —Тўти Юсупова, Хонзода —Дилбар Исмоилова, Солиҳбой — Мирҳосил Орипов, Ғофир—Теша Мўминов.

С. МАҲКАМОВ фотолари

БИЗНИНГ АНКЕТА

1. Ёшлигингизда ким бўлишни орзу қилгансиз? Ўша орзуингиз ушалдими?
2. Тақлид қилганмисиз? Умуман, тақлид ҳақида қандай фикрдасиз?
3. Бахтли тасодифларга ишонасизми? Шундай тасодифлар ҳаётингизда бўлганми?
4. Санъаткор шахси ҳақида идеалингиз?
5. Танқидга муносабатингиз? Санъат танқидчилари фаолияти Сизни қониқтирадими?
6. Сизга энг кучли таъсир этган санъат асари ёки китоб қайси?
7. Сизнингча, санъатнинг қайси соҳалари илғор, қайсилари оқсаяпти?
8. Сизнингча, халтурачи қандай пайдо бўлади? Уни ўзингиз фош қилишни истайсизми ёки бошқалар фош қилганини маъқул кўрасизми?
9. Қийинчиликларни қандай енгиб ўтасиз?
10. Санъатнинг умуминсоний қиммати ҳақида нималар дея оласиз?
11. Сиз ҳамиша интилган орзу?

Яқинда СССР Олий Совети Президиумининг Фармонига мувофиқ совет хореография санъатини ривожлантиришдаги катта хизматлари учун Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган «Баҳор» давлат халқ рақс ансамблининг бадиий раҳбари Қундуз МИРКАРИМОВАга СССР халқ артисти деган юксак унвон берилди.

Санъаткорни кўп минг сонли газетхонлар номидан самимий табриклаймиз.

Қуйида унинг анкетамизга жавобларини эълон қиламиз.

1. Мен ёшлигимдан раққоса бўлишни орзу қилганман. Отам оддий колхозчи, онам уй бекаси эди. Оиламиздаги 13 фарзанд орасида биргина мен рақс тушишни севардим.

Отам ишдан ҳориб қайтган кезларда бўйинларига осилиб, уларни эркалатар эдик. Сўнг отам: «Қундузхон, қизим, бир ўйнаб беринг», дердилар. Онам доирани қўлга олишлари билан рақс бошлаб юборардим... Кейинчалик ота-онам мени балет мактабига етаклаб боришди. Мени у ердан СССР Большой театри қошидаги уч йиллик студияга юборишди... Орзуларим ушалди. Мен бахтимни рақсдан топдим.

2. Ўзбек хореография санъатининг усталари Тамарахоним, Мукаррам Турғунбоева, Розия Каримова, Исоҳор Оқилов, Лизахоним Петросова, Гавҳархоним Раҳимованинг ижрочилик усуллари менга ёқарди. Лекин мен уларга тақлид қилмаганман. Умуман, тақлидни ёқтирмайман. Тақлид санъаткорнинг ўз қобилиятини, яратувчилик фантазиясини камбағаллаштиради, холос.

Профессионал рақс ансамблларида тақлид касали авж олганлиги кўриниб қоляпти. Мен рақс шинавандаларидан кўплаб хатлар олиб тураман. Хатларда рақсларнинг ниҳоятда бир-бирига ўхшашлиги, тақлидчилик илдиз отаётганлиги куюнчаклик билан баён этилади. Уларнинг бу фикрларида жон бор. Баъзи бир балетмейстерлар тақлид йўлига кирганликлари туфайли томошабинлар «Баҳор», «Лазги», «Шодлик» ансамблларининг рақсларини ажрата олмаяптилар. Бу ачинарли ҳолга чек қўйиш керак.

3. Бахтли тасодифларга ишонаман. Ижодий фаолиятимда бундай ҳоллар кўп бўлган. Ўқитувчим Губская мени Москвага ўқишга юборишларини айтганида, бу мен учун кутилмаган бахтли тасодиф эди.

4. Ўзбек совет хореография санъатининг асосчиси Мукаррам Турғунбоеванинг ижодий фаолияти ва шахси мен учун идеал. «Баҳор» ансамблининг асосчиси ва жонкуяри Мукаррам Турғунбоева ўз зиммасидаги катта масъулиятни сезиб ижод қилди. Бир сўз билан айтганда, игна билан қудуқ қазиб, ўзбек халқининг бой рақс хазинасини тўплади ва ёш авлодга топширди.

5. Ижод бор жойда танқид бўлади. Танқид бор жойда ҳақиқат, адолат ва инсонийлик бўлиши муқаррар.

Бугунги хореография санъати танқидга муҳтож. Республикамиздаги профессионал ансамбларимизнинг репертуарлари, иш лабораториялари бир хил, яъни аъло баҳоланмоқда. Орадаги камчиликлар эса силлиққина ўтиб кетяпти. Бу билан хореографиямиз, ансамбларимиз ва ижрочиларимиз қотиб қолган, деган фикрга келмаслик керак. Шу ўринда нуқул мақташ ва дабдабабозлик бўлаётганлигини айтиб ўтмоқчиман, холос. Тўғри танқид бўлмаса, санъатнинг ҳеч бир тури ривожланмайди. Жумладан, рақс санъати ҳам.

6. Мен ўзбек классик адабиёти намояндалари асарларини севиб ўқийман. Алишер Навоий, Муқимий, Нодира, Увайсий, Зебуннисо, Ожиза ғазалларини, Зулфия, Туроб Тўла шеърлари қалбимга яқин.

7. Бугунги ўзбек рақс санъати жаҳоннинг илғор хореографияси қаторидан ўрин олди. Оқсаётган соҳа ҳақида гапирадиган бўлсак, шуни айтиш мумкинки, опера санъатимизда шов-шув бўладиган миллий опералар жуда кам. Бу ачинарли ҳол қачонгача давом этади?

8. Ҳақиқий ижодий коллектив, тартиб, интизом бўлмаган жойда халтурачилар илдиз отади. Уларнинг «ижоди» бойлик орттириш, мансабга эга бўлиш, кимларнидир ёмонлашдан иборат. Бундай кишиларнинг орамизда бўлиши санъаткор номига ва ижодий коллектив шаънига доғ туширади.

9. Қийинчиликни енгаман, деган одам ўзини яхши кўрмаслиги керак.

10. Санъатнинг умуминсоний қимматини турли миллат халқларининг бир-бирига яқинлашаётгани ва улар ўртасидаги дўстликнинг янада мустаҳкамланиб, ишларининг ривожланиб бораётганлигидан билиб олиш мумкин.

11. Халқимга ёқадиган мазмунли рақслар гулдастасини яратиш.

Жавобларни
Н. ЗУЛУНОВА ёзиб олди

БАХТИЁРЛАР КУЙЛАГАНДА

Ҳурматли газетхон!
Биз сизга ҳикоя қилмоқчи бўлган бу ҳар икки истеъдод соҳибининг исми ҳам Бахтиёр. Улар дастлабки қўшиқлари билан томошабинлар олқишига сазовор бўлган.
Улардан бири — Бахтиёр Холхўжаев. У М. Қориёқубов номидаги Ўзбек Давлат филармонияси қошидаги «Шодлик» ашула ва рақс ансамблининг солисти. Иккинчиси — Бахтиёр Исмоилов. У Тошкент область, Оржоникидзе район маданият уйи қошидаги «Дўстлик тароналари» ашула ва рақс ансамблининг хонандасидир.

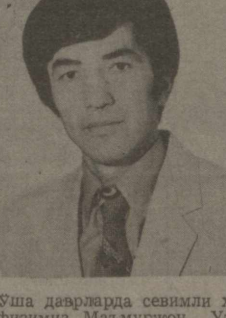

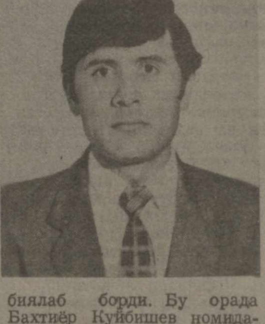

Ўтган йилнинг ноябрь ойида Ғарбий Германиянинг Қуйи Саксония вилоятида ўзбек маданияти кунлари ўтмоқда эди. Ганновердаги катта концерт зали санъат мухлислари билан лиқ тўла. Томошабинлар ўзбекистонлик санъат намояндаларининг ҳар бир чиқишларини олқишлар билан кутиб олишмоқда.

Конферансье навбатни хонанда Бахтиёр Холхўжаевга беради. Мана, Бахтиёр куйламоқда. Унинг жарангдор овози, қўшиққа ярашиб тушган қувноқ музика томошабинларини сеҳрлаб қўйди. Қўшиқ тугаши билан қарсаклар янгради. Бахтиёрни қайта-қайта саҳнага таклиф этадилар.

Ўшанда маҳаллий матбуот ГФР аҳолисини ўзбек халқининг классик музика санъати билан, шунингдек, ҳозирги замон ўзбек композиторларининг асарлари билан таништирган «Шодлик» ашула ва рақс ансамбли концертларига юксак баҳо берди. Томошабинлар олқиши ҳам бу баҳонинг тўғри эканлигини исботлади. Ансамбль концерт берган НДР телекомпаниясининг Ганновердаги катта залида, шунингдек, бошқа концерт залларида бирорта ҳам ўрин бўш қолмаганлиги фикримизнинг далилидир. Концертлардан бири ГФР телевидениесининг биринчи программаси орқали кўрсатилди. Ўзбек санъаткорларининг бу муваффақиятида хонанда Бахтиёр Холхўжаевнинг ҳам ҳиссаси бор, албатта.

Бахтиёрнинг санъат даргоҳига кириб келганига ҳали кўп бўлгани йўқ. Лекин шу қисқа муддат ичида у томошабинлар эътиборини қозонди. Ансамбль билан бирга республикамизнинг деярли барча шаҳарларида бўлди. РСФСР, Озарбойжон ва Тожикистонда бўлиб ўтган Ўзбекистон адабиёти ва санъати кунларида актив қатнашди. Африканинг Мали, Юқори Вольта, Мозамбик республикаларидаги ҳамда Вьетнам Социалистик Республикаси шаҳарларидаги концертларни ҳаяжон билан эслайди.

— Афғонистон Демократик Республикасига қилган сафаримиз ҳеч қачон ёдимдан чиқмаса керак, — дейди Бахтиёр. — Мозори Шарифда берган концертимизда мен тожик халқ қўшиқларидан «О, бону, бону»ни биринчи марта ижро этдим. Шу куни бу қўшиқни икки марта айтишимга тўғри келди. Кейинги концертларда ҳам томошабинлар талабига кўра уни қайта-қайта куйладим.

Ўшанда афғонистонлик санъат усталари газета саҳифаларидаги мақоларида бу хонанданинг қўшиқчилик ижросига юксак баҳо бердилар.

Кекса созанда Сайфиддин Йўлдошев Бахтиёр ҳақида шундай дейди:

— Унинг овози ширали. Ижрони ўрнига қўяди. Куй оҳангига мос ҳаракат қилади. «Куйгай»ни кулиб айтадиган санъаткорни кўз олдингизга келтиринг-а. Агар шу тарзда куйлайдиган ижодкор бўлса, овози қанчалик ёқимли бўлмасин, эшитаётганлар баҳра ололмайди. Чунки хонанданинг қўшиққа мос бўлмаган қилиғи кишининг ғашига тегади. Бахтиёр ундайлардан эмас. «Куйгай»ни куйиб айтса, «О, ёшлигим»ни кулиб айтади. Хонандадан бизнинг ҳам, томошабинларнинг ҳам умиди катта.

— Қўшиққа, музикага жуда эрта меҳр қўйганман, — дейди Бахтиёр. — Ўзимча турли қўшиқларни куйлаб юрардим. Ўқитувчимиз Келдихон Саидаҳмедов бундан хабар топиб, менга дастлаб рубоб чалишни ўргатди. Ёшимга мос бўлган қўшиқларни танлаб берди. Саккизинчи синфни тугатиб, Тошкентдаги маданий-оқартув техникумига ўқишга кирдим. Ўша даврларда севимли ҳофизимиз Маъмуржон Узоқов ижро этган қўшиқларни айтардим. Кейинчалик устозларим ўгитларидан, узоқ кузатувлардан билдимки, ҳар бир санъаткор ўз овози ва ўз созига эга бўлиши керак экан.

«Марҳабо, талантлар!» телевизион конкурсининг лауреати бўлган Бахтиёр Холхўжаевни республикада хизмат кўрсатган артист Ҳаким Нишонов «Шодлик» ашула ва рақс ансамблига таклиф этди. Ансамблдаги фаолиятини А. Исроиловнинг «Муҳаббат» қўшиғи билан бошлаган хонанданинг репертуари йил сайин бойиб борди. Эндиликда санъат мухлисларининг севимли қўшиқларига айланиб қолган «Унутмадингми?», «О, ёшлигим», «Сен кутган баҳор», «Сен борсан», «Юртим», «Хаёл», «Келсангиз», «Севгилим» қўшиқлари дастлаб Бахтиёр овози ва торида сайқал топди. У классик қўшиқларни ҳам севиб айтади. «Тошкент ироғи», «Гиря», «Баёт 5», «Куйгай», «Ушшоқ» шулар жумласидандир.

Хонанда ҳамиша изланишда. У томошабинларни ажойиб қўшиқлар гулдастаси билан хушнуд этиш фикри-ёди билан яшайди.

Ҳикоямизнинг иккинчи қаҳрамони — Бахтиёр Исмоилов ёшлигидан қўшиққа ихлос қўйди. У ўсган хонадонда қўшиқ алоҳида меҳр-муҳаббат билан қадрланар эди. Унинг мурғак қалбига куйлаш меҳрини солган, боладаги куйлаш қобилиятини пайқаган биринчи устози Раҳмон ака Каримов бўлди. Илк қўшиқларини тинглаб, овозидаги ўзига хос ёқимли ва жарангдор оҳангни сезган Раҳмон ака Бахтиёрни аста тарбиялаб борди. Бу орада Бахтиёр Куйбишев номидаги ўрта мактабни муваффақиятли тугатиб, устозлар тавсияси билан маданий-оқартув техникумига ўқишга кирди. Техникумда композиторлар Н. Ваҳобов ва К. Хўжаев қўлида таҳсил олди.

Қизиғи шундаки, Бахтиёр Совет Армияси сафига чақирилиб, Ватан олдидаги солдатлик бурчини ўтаётган йилларда ҳам қўшиқни тарк этмади. Қисмдаги ҳаваскор йигитларни тўплаб, ансамбль тузишга аҳд қилди. «Ҳаваскор» деб аталган бу ансамбль ҳамиша солдатлар хизматида бўлди.

Тошкент Давлат маданият институтига ўқишга кирганда, қўшиқ куйлаш ҳам сеҳрли, ҳам машаққатли бир олам эканлигини янада чуқурроқ ҳис этди. Бу ерда у Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист, таниқли бастакор Султон Ҳайитбоев қўлида таҳсил олди. Устозларнинг ижод мактаби Бахтиёр учун кўп янгиликлар очар, уларнинг куйлаш ва ижодий ишлаш маҳоратларидан ўрганар, ўзбек музика маданияти манбалари нақадар чуқур, улкан эканлигини ўқигани ва ўргангани сари тўлароқ идрок этиб борарди. Ҳозир Бахтиёр Исмоилов Оржоникидзе район маданият уйи қошидаги ашула ва рақс ансамблининг бадиий раҳбари бўлиб ишламоқда. Ансамблда ўнлаб талантли йигит-қизлар борки, Бахтиёр уларга қўшиқчилик санъатининг ҳам масъулиятли, ҳам серқирра саҳифаларидан сабоқ бериб, ўзи ҳам ўрганиб келмоқда.

— Бахтиёрнинг ўзига хос куйлаш услуби тингловчилар қатори бизни ҳам ўзига ром этади, — дейди «Дўстлик тароналари» халқ ансамблининг музика раҳбари А. Муталов. — Истагимиз: Бахтиёр қунт билан маҳоратини ошириб бориб, халқ куйлари услубларини кўпроқ ўргансин.

Шу ўринда хонанданинг асли Хоразмдан эканлигини айтиб ўтиш лозим. Зеро, Хоразм — қадим-қадимдан санъаткорлар диёри. Хоразмлик таниқли санъаткорлар — Ўзбекистон ССР ва Туркманистон ССР халқ артисти Комилжон Отаниёзов, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Ортиқ Отажонов ва бошқа кўплаб қўшиқчилар ўзбек маданиятининг, қўшиқчилигининг фахридир. Биз бу санъаткорларни бежиз тилга олмадик.

— Комилжон Отаниёзов, Ортиқ Отажоновдек ажойиб хонандалар йўлидан бориш, улар каби халқимизга ҳақиқий санъат асарлари тақдим эта олиш эзгу мақсадим, — дейди Бахтиёр. — уларга бўлган ҳавас ва ҳурмат мени ҳамиша куйлашга, куйлаганда ҳам бутун вужудим билан куйлашга ундайди.

Чиндан ҳам, «Ватан», «Тарона», «Хоразм сегоҳи», «Феруз I», «Самарқанд ушшоғи», «Хоразм дугоҳи»ни куйлаганда у сўзларнинг мазмуни, моҳиятини юракдан ҳис этади, қалбдан куйлайди. Аввало, ўзи таъсирланади ва шунинг учун ҳам тингловчига таъсир этади.

Яқинда «Дўстлик тароналари» халқ ансамбли Тошкент область Ленин комсомоли мукофотининг лауреати бўлди. Бу мукофот Бахтиёрга ҳам бир олам қувонч бахш этди.

— Шу кунларда бахтиёр замонамизни, ардоқли диёримизни, олтин қўлли- пахтакорлар меҳнатини тараннум этувчи янги қўшиқлар ўрганяпман, — дейди Бахтиёр. — Шоирлардан Туроб Тўла, Пўлат Мўмин, Нормурод Нарзуллаев шеърлари билан айтиладиган бу янги қўшиқларни устозларим маслаҳати билан халқ куйлари асосида тайёрлаяпман. Бу қўшиқлар Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига аталган.

Бахтиёр ҳали ёш. У умид билан санъатнинг улкан ва муқаддас даргоҳи сари йўл олган экан, бу йўлни пок тутишига, ўз устида тинмай ишлашига, ўқиб-ўрганишига ишончимиз комил. Ўйлаймизки, у репертуарини бойитиб, халқимиз назарига тушадиган янги қўшиқлар устида тинмай изланади. Бу изланиш йўлида омад ёр бўлсин.

Маҳмуд КОМИЛЖОНОВ,
Муҳаббат ТУРОБОВА

КИТОБ ХАЛҚ ХИЗМАТИДА

ТОШКЕНТДА ЎЗБЕКИСТОН ССР КЎНГИЛЛИ КИТОБСЕВАРЛАР ЖАМИЯТИНИНГ III СЪЕЗДИ БЎЛИБ ЎТДИ.

Съезд делегатлари Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг табрик хатини қарсаклар билан кутиб олдилар. Уни Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг секретари Р. Ҳ. Абдуллаева ўқиб эшиттирди.

Шундан кейин республика китобсеварлар жамиятининг раиси, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Назир Сафаров амалга оширилган ишлар ҳақида доклад қилди.

— Ўз атрофига 1 миллион 700 минг кишини бирлаштирган жамиятимиз, — дейди нотиқ, — КПСС XXVI съезди, КПСС Марказий Комитети Пленумлари қарорларини дастуриламал деб билиб, катта ҳажмдаги тарғибот ишларини амалга оширмоқда.

Дарҳақиқат, китобсеварларнинг область ва районлардаги ташкилотлари мавқеи ошиб боряпти. Уларнинг аксариятига партия ходимлари раҳбарлик қилмоқдалар. Айниқса, Андижон, Тошкент областларида китобхонлар конференциялари ўтказиш, китобни тарғиб этиш борасида катта ишлар қилинди.

Сўнгги йилларда анъанага айланган Навоийхонлик, Пушкинхонлик, Ҳамзахонлик кунларини ўтказишда жамият аъзолари ёзувчилар, шоирлар билан бир сафда туриб жонбозлик кўрсатишяпти. Республикамизда шахсий кутубхоналарни бойитиш, улардан кўпчиликни баҳраманд этишда ҳам республика кўнгилли китобсеварлар жамиятининг роли катта.

Доклад юзасидан музокарага чиққан Ўзбекистон ССР нашриёт полиграфия ва китоб савдоси Давлат комитети раиси С. Ш. Қурбонов, Қарши нон комбинатининг мастери, Совет Иттифоқи Қаҳрамони М. П. Шибаев, Когон район Ленин номидаги мактаб ўқувчиси Ш. Исмоилова, Бекобод шаҳар партия комитетининг секретари Т. Я. Воронина ва бошқалар қўлга киритилган ютуқлар, қилиниши зарур ишлар, колхоз, совхозлар ва мактабларда бадиий адабиётни тарғиб этиш муаммолари ҳақида сўз юритишди. Китобхонлар конференциялари ўтказиш, фан ва маданият арбоблари билан учрашувларга эътиборни ошириш таклиф этилди.

Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллиги, совет халқининг Улуғ Ватан урушида қозонган Буюк ғалабасининг 40 йиллиги муносабати билан жамият олдида талай вазифалар турибди. Уларни амалга ошириш йўлида жонкуярлик ва ғайрат билан иш олиб бормоқ даркор.

Съезд жамият правлениесининг янги составини сайлади. Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Назир Сафаров правление раиси қилиб сайланди.

ЖУРНАЛХОНЛАР БИЛАН УЧРАШУВ

Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида «Ёшлик» журналининг редакцион коллегияси аъзолари билан ёш ёзувчилар учрашуви бўлиб ўтди. Учрашувни журнал бош редактори Эркин Воҳидов очиб, партия ва ҳукуматимизнинг идеология соҳасидаги қарор ва кўрсатмаларини турмушга татбиқ этиш юзасидан журнал амалга ошираётган тадбирлар, шунингдек ёш талантларни кашф этиш, вояга етказиш борасида қилинаётган ва қилинажак ишлар тўғрисида гапирди.

Учрашувда сўзга чиққан М. Муҳаммад Дўст, О. Матжон, М. Кенжабоев, Н. Норматов, Ш. Ризаев, О. Отахонов, М. Юсуф, У. Азимов, Қ. Раҳимбоева ва бошқалар ёшларнинг севимли журналида босилаётган насрий, шеърий, публицистик асарларнинг салмоғи хусусида, адабий танқидда одиллик, асар тили ва услубий изланишлар ҳақида гапирдилар, журнал мавқеини янада мустаҳкамлашга доир танқидий фикр-мулоҳазалар билдирдилар.

Учрашувда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари Ўктам Усмонов қатнашди.

К. БАҲРИЕВ

ТАРИХ ВА ЗАМОН МУЛОҚОТИ

Боши биринчи бетда

ротков, Демуцкий, Дорн, Булинский, Голубев, Ким, Яблоницкий, Яшин, Войнова, Усова, Киселева, Франциссоннинг қатор фильмларини эслаб ўтиш ўринли. 20-йилларда партия ва ҳукуматимизнинг кўрсатмасига биноан агитфильмлар кўпроқ суратга олинди. Бундай фильмларда асосан паранжига қарши кураш, коллективлаштириш, Қизил Армиянинг аҳамияти, пахтачилик каби долзарб масалалар мужассамланган.

1983 йили Ўзбекистон Совнаркоми раиси Файзулла Хўжаев имзоси билан «Союзкинохроника» Ўзбекистон бўлимининг мустақиллигини таъминловчи директива Кино-фото саноати Бош бошқармасига тавсия этилади. Кинохроника Бош бошқармаси директива билан чуқур танишиб чиқиб, Тошкентда мустақил ҳужжатли фильмлар киностудияси очилишига розилик беради. 1934 йил август ойининг охирларида Ўзбекистон Совнаркоми қарорига биноан республика кинохроника базаси бунёд этилди. Студияга тажрибали киноҳужжатчи Николай Ким директор этиб тайинланди. Йилига «Совет Ўзбекистони» киножурналининг ўн икки сонини тайёрлаш топширилди. Шундай қилиб, ўзбек кинохроника студияси ташкил топди. Студияда киножурналлар билан бир қаторда ҳужжатли фильмлар суратга олина бошланди. Рус киноҳужжатчилари билан бирга Қаюмов, Аъзамов, Собитов, Раҳимов, Отахонов, Раҳмонов, Саидов, Зоҳидов, Турсунов каби миллий кадрлар кинопублицистика билан жиддий шуғуллана бошладилар. Улар яратган фильмларда ёш республика ҳаётидаги муҳим воқеалар, коллективлаштириш, индустрлаштириш, саводсизликни тугатиш, пахта мустақиллиги учун кураш ўз аксини топади.

— Студиянинг илк эътирофларга сазовор бўлган фильмлари хусусида сўзласангиз.

— 30-йилларда Усованинг «Ўзбекистоннинг 15 йиллиги», Голубевнинг «Звеночи Мусаев», Ковнатнинг «Янги Тошкент», Турсуновнинг «Пахта терими», Раҳмоновнинг «Совет Қорақалпоғистони», Соданинг «Оҳангарон водийсида», Раҳимовнинг «Соҳибкор Ризамат Мусамуҳамедов» каби фильмлари томошабинлар орасида катта қизиқиш уйғотган. Айниқса, Малик Қаюмовнинг «Тошкент тўқимачилик комбинати», «Буюк оқим» ва «Ўзбекистон пахтакорларининг ғалабаси» фильмлари Иттифоқ ва халқаро миқёсда улкан аҳамиятга эга бўлди. Бинобарин, «Тошкент тўқимачилик комбинати» фильми 1938 йили Нью-Йоркдаги Бутунжаҳон кўргазмасида Катта Олтин медаль билан тақдирланди.

Катта Фарғона канали қурилишига бағишланган «Буюк оқим» фильмини кўпмиллатли совет кино санъатининг ёрқин намунаси дейиш мумкин. Ушбу фильмда халқимизнинг жасорати, матонати, ватанпарварлиги ва бирдамлиги ўткир публицистик нигоҳ билан берилган. Илк фильмлар, савиясидан қатъи назар, республикамизнинг дастлабки қадамларини, муваффақиятларини келажак учун жонли кадрларда сақлаб қолган.

— Улуғ Ватан уруши йиллари кинопублицистларимиз зиммасига алоҳида масъулият юкланган. Бир гуруҳ операторларимиз фронтда кинокамера билан жанг қилган бўлсалар, бошқалари фронт ортидаги оғир меҳнатни лентaларга муҳрлаганлар...

— Дарҳақиқат, 1941 — 1945 йилларда студиямиз операторлари «Совет Ўзбекистони» киножурналини мунтазам тайёрлаб турдилар. Бу журналларда ўзбек халқининг фронт ортидаги жасорати, мамлакатимизнинг турли шаҳарларидан эвакуация қилинган завод ва фабрикаларнинг фаолияти, фронт районларидаги болаларнинг эвакуацияси ўз аксини топган. Оғир дамларда Тошкентнинг, Ўзбекистоннинг бағри кенг бўлди. Студиямиз Украина илмий-оммабоп ва ҳужжатли фильмлар киностудияси коллективини қабул қилди. Қатор забардаст режиссёр-операторларимиз фронтга отландилар.

Улуғ Ватан урушида моҳир операторларимиз Ковнат, Раҳимов, Нарежний, Лейбов ҳалок бўлдилар.

Улуғ Ватан уруши кезлари бир неча фильм-концертлар ҳам суратга олинди. Бу фильмларни яратишда Ёрматов, Аъзамов, Собитов фаол иштирок этдилар. Соданинг фронт ортида яратган фильмлари бизнинг кунларда ажойиб тарих саҳифаларига айланган.

— Урушдан сўнг яратилган «Фарҳод алангаси», «Тўрт дарвоза шаҳри», «Халқ қизи», «Қорақалпоқлар мамлакатида» ва «Фарғона водийси» номли бир неча фильмлар асосан тинчлик давридаги қайта тикланиш вазифаларига бағишланган. 50-йилларда эса қардош республикалар ҳаётидан ҳикоя қилувчи туркум фильмлар пайдо бўлди. Шу йилларда суратга олинган Малик Қаюмовнинг «Ўзбекистонимизга келинг» фильми Венецияда ўтказилган халқаро кинофестивалда Катта Олтин медаль билан тақдирланиши маданий ҳаётимизда катта воқеа бўлган эди. Назаримда, бу йиллар янги йўналишлар, изланишлар даври бўлди. Ҳужжатли киногa эътибор ва талаб янада кучайди. Кинопублицистларимиз халқимиз ҳаётига чуқурроқ киришга, унинг қалбига йўл топишга ҳаракат қилдилар. Студия фильмлари дунё бўйлаб парвоз этди. Бунинг сири нимада!

— Ўзбек ҳужжатли киносини Малик Қаюмовсиз тасаввур этиш қийин. Студиямизнинг барча ютуқлари устод санъаткорнинг меҳнати самарасидир. Малик Қаюмов яратган жуда кўп картиналар ўзбек киносининг олтин фондидан жой олган. Малик ака ҳақида кўп гапириш мумкин. Устозимиз ўз ҳаёти ва ижоди ҳақида йирик китоб ёзган. Лекин унинг барча кўрган кечирганлари, ҳаёт тажрибаси ва шу кунлардаги фаолияти ўнта китобга ҳам сиғмайди. Малик ака халқаро аҳамиятга молик ижодкордир. Студиямиздаги барча ёшлар Малик ака таълимини олганлар.

60-70-йилларда киностудиямизга янги авлод вакиллари — Нодиров, Рўзиев, Азимов, Селимов, Маҳмудов, Иброҳимов, Ҳасанов, Гибалевич, Погосьянц, Шомаҳмудов ва бошқалар кириб келдилар. Улар ҳужжатли кинога янги бўёқлар, услублар олиб кирдилар. Студиямиз коллективи ҳужжатли кинонинг барча жанрларида ижод қила бошлади. Фильмлар сони йилига 50-60 тага етди.

Халқаро мавзуда бир неча фильмлар яратилди. Бу ўринда «Ҳирот- кандидатлар» «Ҳиндикуш орқали ўтган йўл», «Ер ислоҳоти», «Афғонистон: Революция давом этади», «Дўстлик кўприги», «Брюссель — 58», «Ҳиндистон тонги», «Олтин Бенгалия», «Вьетнам — менинг ватаним», «Икки йўл», «Жакартадаги стадион», «Монреаль-67», «Баҳор» Африкада» каби қатор фильмларни эътироф этиш лозим.

— Студия коллективининг сўнгги йиллар ичида чиқарган маҳсулоти ҳақида сўзлаб берсангиз.

— Комсомол-ёшлар ҳақидаги туркум фильмларимиз учун студиямиз Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотига сазовор бўлган. Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 50 йиллик юбилейи арафасида студиямизга мангу сақлаш учун Эсдалик байроғи топширилган эди. Студия бадиий раҳбари, СССР халқ артисти, СССР Давлат мукофоти лауреати Малик Қаюмов Лейпциг халқаро кинофестивалининг «Олтин кабутар» совринини билан тақдирланди. Турди Нодиров ва Шуҳрат Маҳмудов СССР Давлат мукофотига сазовор бўлдилар. Даврон Салимов Краков шаҳрида ўтказилган кинофестивалда «Кумуш аждаҳо» совринини олди. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Ўзбек киноҳужжатчилари ярим асрлик шонли йўл давомида коммунистик партиянинг содиқ ёрдамчиларидан бири сифатида коммунизм қуриш ва инсониятнинг ёрқин ғояларини камол топтириш муносиб ҳисса қўшиб келмоқдалар.

Тематик планимизда КПСС Марказий Комитети Пленумларининг қарорлари ва КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Константин Устинович Черненконинг кўрсатмалари асосида фильмлар яратиш асосий ўринни эгаллайди. Айни пайтда, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленуми материаллари асосида фильмлар яратилмоқда.

Жумладан, раҳбар кадрларнинг масъулияти ҳақида «Шахсан жавобгар», Қорақалпоғистон АССРдаги йирик шоликорлик зонасининг муаммолари ҳақида «Жавоҳир дон» фильмларини суратга олишни мўлжаллаганмиз. Навоий азот заводида меҳнат интизомининг сустлиги ҳақида «Ўзимизга боғлиқ» фильми ишланди.

Серқуёш республикамизнинг шонли 60 йиллик юбилейига атаб туркум фильмлар яратилган. Бу фильмларда ўзбек меҳнаткашларининг барча жабҳада эришган буюк ютуқлари мужассамлашган. Бир сўз билан айтганда, студиямизда суратга олинган ҳар бир фильм республикамиз солномасининг бир саҳифасидир.

Суҳбатни Э. ИСМАТУЛЛАЕВ олиб борди

ЯНГИ СПЕКТАКЛЬ

«ҲАМИША ҚАЛБИМДА»

Охунбобоев номидаги республика Ёш томошабинлар театрининг ижодий коллективи драматург Иброҳим Аҳмедовнинг «Ҳамиша қалбимда» деб аталган драмасини саҳнага қўйди. 20 — 30-йиллардаги дастлабки ўқитувчилар ҳақида ҳикоя қилувчи мазкур асарни театр режиссёри Омон Шарипов саҳналаштирди. Саҳна безакларини рассом А. Чернов ишлади.

Спектаклдаги ролларни Ўзбекистон ССР халқ артистлари Манзура Ҳамидова, Муҳаббат Йўлдошева, республикада хизмат кўрсатган артистлар Гулчеҳра Саъдуллаева, Лутфулла Саъдуллаев, артистлардан Тоҳир Миралимов, Ҳакима Отахонова, Мўътабар Комилова, Исмоил Абдуллаев Ёдгор Зиёмуҳамедова ижро этмоқдалар, Суратда: шу спектаклдан бир кўриниш.

С. КАГАН фотоси

АНЪАНАВИЙ ФЕСТИВАЛЬ

Боши биринчи бетда

Давлат филармониясининг санъаткорлари, СССР халқ артистлари Жўрабек Муродов ва Малика Қаландарова сингари таниқли санъаткорлар билан учрашадилар. Шунингдек, фестивалда Станиславский ва Немирович-Данченко номидаги Москва академик музикали театри солистлари — РСФСР халқ артисти Мария Дроздова, РСФСРда хизмат кўрсатган артист Владимир Криллов, Қирғизистон ССР Давлат филармонияси солисти, Қирғизистон ССР халқ артисти Салима Бекмуродова, Халқаро ва Бутуниттифоқ конкурсларининг лауреати, Қозоғистон ССРда хизмат кўрсатган артист Роза Уримбаева каби хушовоз хонандалар ҳам иштирок этдилар.

Бу рўйхатни яна давом эттириш мумкин. Биз номларини тилга олган санъаткорлар аллақачон санъат мухлислари қалбидан жой олган. Ўйлаймизки, улар янги куй ва қўшиқлари билан фестиваль қатнашчилари ва томошабинларни хушнуд этадилар.

— Фестиваль кунлари қандай тадбирлар амалга оширилади?

— Анъанага кўра, ҳар бир ижодий коллектив маълум бир областга белгиланади. Улар жойларда концерт бериш билан бирга, пахтакорлар, чорвадорлар ва ишчилар билан ижодий учрашувлар ўтказадилар. Фестиваль иштирокчилари ўзининг шонли 60 йиллик тўйини нишонлайдиган республикамиз ҳаёти билан яқиндан танишадилар.

МОСКВАДАН ХАТ

ЯНГИ ФИЛЬМ ПРЕМЬЕРАСИ

Ватанимиз пойтахти — Москва шаҳридаги «Тошкент» кинотеатрида «Ўзбекфильм» киностудиясида яратилган «Пароль «Регина» меҳмонхонаси» бадиий фильмининг премьераси бўлди.

М. Мелькумов ва А. Макаров сценарийси асосида режиссёрлар — СССР халқ артисти Й. Аъзамов ва З. Ройзман суратга олган тарихий-революцион мавзудаги бу фильм томошабинларда катта қизиқиш уйғотди.

Ўзбекистон ССР халқ артисти Т. Шокирова, В. Павлов, М. Ражабов ижро этган роллар пойтахтлик томошабинлар томонидан яхши баҳоланди.

А. ЗОЛОТИН

ҚУТЛАЙМИЗ!

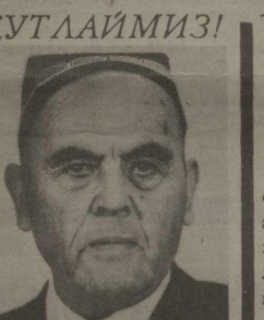

МУҲИДДИН РАҲИМОВ 80 ЁШДА

Ҳурматли Муҳиддин Раҳимов!

Сиз таниқли ижодкор, халқ устаси, ажойиб рассом, педагог ва олимсиз.

Ёшлигингизданоқ ўймакорлик санъати сирларини билишга қизиқдингиз, бадиий-ҳунармандчилик мактабида, кейинроқ эса Москва ва Ленинградда таълим олдингиз, рангли безакларни қайта тиклаш билан шуғулландингиз. Сиз яратган «Ўзбекистон бадиий кулолчилиги» китоби санъатшунослар ва кулол-рассомлар учун муҳим қўлланма бўлиб қолди. Санъат асарини унинг шаклини олишдан бошлаб, пишитишгача бўлган жараёнида ярата олувчи истеъдодли кулоллардансиз. Республикамиз ва мамлакатимиз ҳаётидаги барча шонли саналарнинг фаол қатнашчисисиз, шунингдек, кўпгина халқаро, республика ва шахсий кўргазмалар намойишида иштирок этгансиз. Сизнинг асарларингиз кўпгина музейлар залларини безаб турибди.

Ёшларга ўз тажриба ва маҳоратингизни ўргатар экансиз, кулол-рассомларнинг бутун бир истеъдодли авлодини тарбиялаб етиштирдингиз.

Сизнинг кўпқиррали ижтимоий, илмий ва ижодий фаолиятингиз партия ва ҳукуматимиз томонидан муносиб тақдирланиб, Сизга Ўзбекистон ССР халқ рассоми фахрий унвони берилди, Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофати билан тақдирландингиз.

Ўзбекистон ССР Рассомлар союзи правлениеси Сизни муборак 80 ёшингиз ва ижодий фаолиятингизга 60 йил тўлиши билан самимий қутлайди. Сизга мустаҳкам саломатлик, узоқ умр, ўзбек совет санъатининг бундан буёнги равнақи йўлида янги ижодий ютуқлар тилайди.

Ўзбекистон ССР Рассомлар союзи правлениеси секретариати

А. Довженконинг 90 йиллигига

ЎЛМАС САНЪАТКОР

Таниқли совет кинорежиссёри, Ленин мукофоти лауреати Александр Довженко ҳаёт бўлганида 90 ёшга тўларди. У қисқа умри давомида совет киноси саҳифаларида чуқур из қолдирди. У совет инқилобий кино санъатининг яратилишида Сергей Эйзенштейн, Всеволод Пудовкин билан бир сафда самарали ишлади. Унинг «Арсенал», «Ер», «Совет Украинаси учун жанг», «Мичурин», «Денгиз ҳақида достон», «Алангали йиллар қиссаси» сингари ажойиб бадиий лентaлари совет киноси тарихидан муносиб ўрин олган.

Қуйида унинг кино санъати ҳақидаги баъзи қайдларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

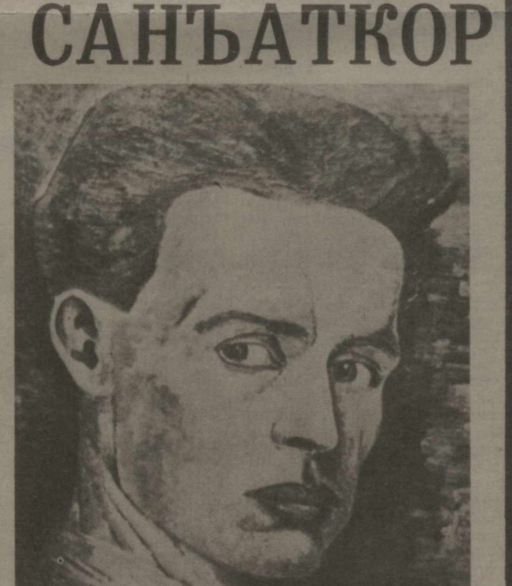

А. Довженко. Автопортрет

Инсоний эҳтиросларнинг кураши бўлмаган жойда чинакам санъат бўлмайди.

* * *

Мақтанчоқлик билан иш битмайди, ишнинг кўзини билиш керак. Билимни ҳақиқий, чинакам, аниқ ва реал иш билан амалга ошириш лозим. Амалий ишимиз эса давр ғоялари, типлари, характерларини образли тарзда ифодалашдир. Мен ўзимизнинг Шекспирларимиз, Фирдавсийларимиз даври ҳали бошланмаган деб ҳисоблайман.

* * *

Биз гўзал, мусаффо ҳаётни шу қадар зўр эҳтирос билан хоҳлаймизки, гўё истакларимиз амалга ошгандек фикр юритамиз. Ер юзида инсон яшар экан, севар экан, завқланар экан, ижод қилар экан, лекин азоб-уқубат ҳам бизга баъзан ҳамроҳ бўлишини унутиб қўямиз. Азоб-уқубатнинг фақат ижтимоий сабабларигина тугатилиши мумкин. Изтиробнинг кучи ҳамиша қандайдир ташқи шароит таъсирида вужудга келгани билангина эмас, балки ҳаяжонларимизнинг чуқурлиги билан ҳам белгиланади.

* * *

Колхозчиларнинг ҳаётини, уларнинг фикру ўйи, тили, маданиятини, турмушини яхши билишимиз ва уни ўз асарларимиз орқали барча авлодларга етказмоғимиз керак. Беш юз йиллардан кейин коммунизм даврида яшаётган одамлар асарларимизни томоша қилиб ўшанда: — «Инсониятни тубдан ўзгартирган коммунизмнинг илк босқичида қандай ажойиб кишилар яшаган экан», дея айта олишсин.

* * *

Бировлар сценарий драмага ўхшаши керак, деб айтишса, бошқа бировлар сценарий кўпроқ роман, новелла шаклини эслатмоғи лозим, деб айтишади ва ҳакозо. Менингча, сценарийнинг бадиий ифода шакли ҳар бир муаллифнинг ўзига хос услубига мувофиқ бўлиши лозим. Энг муҳими, сценарий ҳар қандай етук бадиий асар сингари улкан ва асосий вазифаларимизни ифодаловчи халқимизни, замонамизни улуғловчи, кино санъати имкониятларидан дадиллик билан фойдаланиб ёзилган баркамол ва ишонарли бўлмоғи лозим.

* * *

Асарнинг умумий композициясида ҳақиқат ҳамиша ўзининг муносиб ўрнини топгандагина асарларимиз ўзимизни эмас, балки бутун оламни завқлантира олади.

* * *

Режиссёрлар орасида ёзувчилардан умидини узиб, ҳафсаласи пир бўлиб ва ҳатто ғазабланиб юрганлари ҳам анча-мунча топилади. Ёзувчиларни кино соҳасидаги ишга бепарволик билан қарашади, ёмон сценарийлар беришади, деб айблашади. Мен бундай кайфиятларга узил-кесил ва бутунлай барҳам бериш керак деб ўйлайман.

* * *

Сценарист режиссёрга бутун инон-ихтиёрини бериб қўймаслиги керак. Сценарийда бўлажак картинанинг яхлит кўриниши ва уни ифодалаш усуллари шундай баён қилинсинки, токи режиссёрга ҳамма нарса равшан бўлсин. Картинага режиссёр билан бир қаторда сценарист ҳам баббаравар жавобгардир.

* * *

Халқлар тарихи кичкина одам буюк бўлган давлатгина буюкдир, деб таълим беради. Биз бутун оламга дадил айтишимиз мумкин: давлатимиз шунинг учун ҳам буюкки, унда кичкина одамлар буюкдир. Бизнинг Советлар давлатимиз ўзининг меҳнаткашлари, ҳарбийлари, донишмандлари, оламни ўзгартирувчилари сингари оддий одамларининг буюклиги билан улуғвордир. Бу кино санъати учун ўчмас асосий ва етакчи мавзудир.

* * *

Ҳаётнинг барча гўзалликларини дунёга намойиш этиш учун халқ ўз санъаткорларини яратади.

* * *

Образ жуда камдан-кам ҳолларда ягона бир ҳодисадан олиб яратилиши мумкин. Кино синтетик санъат бўлганлиги учун ҳам характерларнинг, типларнинг белгилари автор томонидан худди асалари кўпгина гулларга қўниб уясига асал ташиганидек, жамланади.

Саид ХЎЖАЕВ таржимаси

«ШОДЛИК» САФАРДАН ҚАЙТДИ

Муҳиддин Қориёқубов номидаги Ўзбек давлат филармониясининг «Шодлик» ашула ва рақс ансамбли Перу республикасига қилган гастролдан қайтди. Ансамблнинг музика раҳбари Исматулла РАҲМАТУЛЛАЕВ сафар таассуротлари ҳақида мухбиримизга қуйидагиларни сўзлаб берди:

—Маълумки, Перу республикасида Ўзбекистон ССР мисолида Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи кунлари бўлиб ўтди. Унда бизнинг ансамблимиз ҳам қатнашди.

Перу республикаси тарихий ривоят, қўшиқлар, лирик ашула ва рақсларга бой мамлакат. Шу боисдан ҳам фольклор ансамбллари сирасига кирувчи «Шодлик» ансамбли санъаткорларининг чиқишлари перулик томошабинларга манзур бўлди. Перу республикасининг пойтахти Лима, йирик маданият марказлари Куско, Арекипа шаҳарларида концертлар намойиш этдик.

Перулик томошабинлар Наби Халилов ва Акбар Мўминовнинг «Жон Ўзбекистон» вокал сюитаси, Ўзбекистон ССР халқ артисти Исохор Оқилов саҳналаштирган «Бузург» мақоми асосидаги оммавий ўйин, республикада хизмат кўрсатган артист Қодир Мўминов ижросидаги «Чўпон ўйини», «Лаган ўйини» каби номерларимизни катта қизиқиш билан кутиб олдилар.

ИККИ ТЎЛҚИН

ЗАМОН ВА МАФКУРАВИЙ КУРАШ

Қатрада қуёш акс этганидек, Ўзбекистонимиз мисолида ҳам социалистик тузумнинг шаҳдам одимларини кўра билиш мумкин.

Бугунги Совет Ўзбекистони ҳар 10 минг аҳолига тўғри келадиган студентлар сони жиҳатидан кўпчилик ривожланган капиталистик мамлакатларни ортда қолдириб кетди. Ёки республикамизда меҳнаткашларнинг сиҳат-саломатлигини муҳофаза қилиш масаласини олинг. Ҳозир шаҳар ва қишлоқларимизда 1158 шифохона ишлаб турибди. Ҳар ўн минг киши ҳисобига 29 врач тўғри келади.

Биз студентлар, ёшлар мутлақо бепул таълим олишаётгани ва жаъми беморлар бепул даволанаётганини ҳамиша ҳам етарли қадрламаймиз. Чунки бунга кўникиб қолганмиз.

Америка Қўшма Штатларидаги хусусий ўрта мактабда бир йил таълим олиш учун 405 доллар, мактаб-интернатда эса 7850 доллар сарфлашга тўғри келади. Олий ўқув юртларида ўқиш учун мутахассислигига қараб 3960 доллардан 13 минг долларгача тўлаш лозим.

Америкада касалхонанинг бир суткалик нархи 190 доллар. «Ю. С. Ньюс Энд уорлд рипорт» журнали таъкидлаганидек, медицина харажатлари ниҳоятда қиммат бўлганлиги учун миллионлаб американликлар бу хизматдан маҳрум.

Бошқа капиталистик мамлакатларда ҳам турли солиқлар, квартира ҳақи, коммунал хизмат, жамоат транспорти қиммат. Масалан, ишчи маошининг 35 процент даромади солиқларни тўлашга кетади. Квартира ҳақи ҳам ишчи маошининг 25-30 процентини ташкил этади. Англияда икки хонали квартира эгаси электр энергиясидан фойдаланганни учун ойига 20 фунт стерлинг тўлаши керак. Бу бизнинг пулимиз билан 22 сўм бўлади. Қишда уйни иситиш учун ойига 33 фунт стерлинг (тахминан 37 сўм) тўлашга тўғри келади.

Совет Иттифоқида квартира ҳақи энг арзон — оила ўртача маошининг бор-йўғи 3—4 процентини ташкил этади, холос.

Мафкура соҳасидаги буржуа олимлари икки тузум меҳнаткашларининг турмуш даражасини таққослаганда, атайлаб социалистик тузум афзалликларини равшан кўрсатиб турувчи белги ва фазилатларни четлаб ўтадилар.

Транспорт харажатларини олайлик. Капиталистик мамлакатларда жамоат транспорти чархи ниҳоятда юқори. Масалан, Нью-Йоркда метрода юриш ҳақи 75 цент. Бир сўм ҳисобида 60 тийинга яқин.

Капиталистик мамлакатларда иш билан таъминланганлар шунча мушкуллик ва тўсиқларга дуч келадилар. Неча юз минглаб ишсизлар-чи? Капитализм маддоҳлари ишсизлик ва ишсизлар ҳақида оғиз очмасликка ҳаракат қиладилар. Лекин қайси бир капиталистик мамлакатни олмайлик, ишсизлик ва у билан боғлиқ бўлган ижтимоий ва иқтисодий тузатиб бўлмас муаммолар қаторлашиб ётганини кўрамиз.

Капиталистик мамлакатларнинг оммавий ахборот воситалари ишсизлар оч қолаётгани йўқ, деб жар солади. Ваҳоланки, аҳвол аянчли.

Ғарбий Германияда чиқадиган ҳафталик «Цайт» журнали кўп йиллар мобайнида иш тополмай юрганлар орасида ўтказган тадқиқотларга асосланиб, «Агар киши бир йилдан ортиқ вақт ишсиз юрса руҳан эзилади, келажакка ишончсизлик билан қарайдиган, ўзини жамиятга, оиласига ҳам кераксиз, ортиқча деб ҳис этадиган бўлиб қолади ва уни бу ҳолатдан чиқариш осон эмас», деб ёзади.

Ғарбий Германиялик бир ишсизнинг мазкур журнал саҳифаларида эълон қилинган хатида шундай сатрлар бор: «Баъзилар сен озодсан, куни билан ялло қилиб юришинг мумкин, деб ўйлашади. Бу бўш вақт қанчалик азоб эканлигини билишса эди».

Бундай ишсизлар сони барча капиталистик мамлакатларда йилдан йилга кўпайиб бормоқда. Эълон қилинган расмий маълумотларга кўра ривожланган капиталистик мамлакатларда ишсизлар сони ҳозир 35 миллион кишига етган.

«Ю. С. Ньюс Энд уорлд рипорт» журнали саҳифаларида социолог Гарви Бреннер эълон қилган рақамларга кўра ишсизликнинг бир процентга ошиши қамоқхоналарга тушаётганлар сонининг тўрт процентга, одам ўлдиришнинг 5 процентга, ўз жонига қасд қилаётганлар сонининг эса 4,1 процентга ошишига олиб келар экан. Бу рақамлар ортида қанчадан-қанча оилалар ва одамлар фожиаси турибди, албатта.

Американинг мазкур журнали яқинда аянчли рақамларни эълон қилди. Ҳар йили тахминан 30 минг американлик ўз жонига қасд қилар экан. Бунинг асосий сабаби ишсизлик. Ундан ҳам даҳшатлиси ана шундай фожиаларнинг сабабларини била туриб, бартараф этишга, олдини олишга жамият томонидан бирон бир чора кўрилмаётганидир.

Капиталистик мамлакатларнинг ҳукмрон доиралари, улар хизматида бўлган оммавий ахборот органлари ўз жамиятидаги кўпдан кўп иллатлардан кўз юмган ҳолда, инсоннинг асрлар мобайнида тенглик, адолат тўғрисидаги орзу-умидларини рўёбга чиқариш йўлида жуда катта ишлар қилаётган бизнинг социалистик тузумимизга туҳматлар уюштирмоқдалар.

Социализм номига доғ туширишга уриниб, Советлар мамлакатига туҳмат қилаётганларга жавобан ўртоқ К. У. Черненко 21 июнь куни Кремлда сўзлаган нутқида шундай деди: «Бизда демократияни такомиллаштириш, гражданларнинг шахсий эркинликларини кенгайтириш, ҳақиқий инсон ҳуқуқларини, жумладан, меҳнат қилиш, илм олиш, сиҳат-саломатликни муҳофаза қилиш ҳуқуқини таъминлаш борасида жуда кўп иш қилинмоқда. Совет кишиларининг сўнгги уч авлоди ишсизлик нималигини, эртанги кундан ҳадиксирашни, бошпанасиз қолиш хавфини, фарзандларига билим бериш, беморни даволаш учун ҳақ тўлаш ташвишини билмай келмоқда. Инсон ҳуқуқлари соҳасида бизга насиҳат қилишга уринаётган кимсаларга биз фақат истеҳзоли кулиб қўя қоламиз. Биз энг улуғ революцияда ўз ишларимизни ўзимиз ҳал қилиш ҳуқуқини қўлга киритганмиз, бу ҳуқуқни интервенциячиларга ва агрессорларга қарши машаққатли жангларда ҳимоя қилганмиз — бинобарин, ҳеч кимнинг бизнинг ишларимизга аралашишига йўл қўймаймиз».

Турсун ҚОРАТОЕВ

ЮСУФЖОН ҚИЗИҚ ҲАНГОМАЛАРИ

ДЎЗАХ БЎЛМАЙ НИМА БЎЛАРДИ...

Инқилобдан илгари марғилонлик бир бой катта тўй қилиб, шаҳар қозиларини чақирибди. Қозилар ёзнинг иссиқ кунида сўрида терлаб-пишиб ўтиришган экан. Шу маҳал уларнинг ёнидан Юсуфжон қизиқ ўтиб қолибди. Хўжахон қози Юсуф қизиққа кўзи тушиб:

—Ҳой, Юсуфжон, тезда бизга ош билан чой келтир, —дебди.

Юсуфжон қизиқ: «Хўп, тақсир» дея йўлида кетаверибди. Орадан ярим соат ўтгач, Юсуфжон қизиқ қайтаётганда Хўжахон қози яна гап қотибди:

—Ҳой, Юсуф қизиқ, биз ошни еб бўлдик, сен бўлсанг ҳалиям чой олиб келмадинг. Совуқ сув бўлсаям олиб кел, ахир бу ер дўзах бўлиб кетди-ку, — дебди.

Юсуф қизиқ шундай жавоб қилибди:

—Тақсир, тўртта қози тўпланган жой дўзах бўлмай жаннат бўлармиди?!

КЕЧАСИ ВАҚТИМ БЎЛМАЙДИ

Юсуфжон қизиқни бир таниши ифторга айтибди. Ифторга кетиш олдидан Юсуфжон қизиқ уйининг томига чиқиб, дод-фарёд солиб қичқираверибди. Дарров қўни-қўшнилар йиғилишибди.

—Нима гап? Асли ярим кечада босмачи уйимизни босганда «дод» дердик. Сиз эса куппа-кундузи дод соляпсиз? — дейишибди.

— Мен бир ошнамникига ифторга кетяпман. Кечаси қайтиб келолмайман. Шунинг учун кундузи вазифамни адо этиб қўйяпман, — дебди Юсуфжон қизиқ.

МАСЛАҲАТ

Бир бефаҳм одам Юсуфжон қизиқдан сўрабди:

— Юсуфжон ака, сиз кўпни кўрган одамсиз. Бир нарсани сўрасам майлими?

— Қани гапиринг-чи! — дебди Юсуфжон қизиқ.

—Айтайлик, бир одам вафот этди. Мурдани кўтариб, қабристонга кетаётганда тобутнинг олдида борган маъқулми ёки орқасида?

—Тобутни кўтариб олдинда борсанг ҳам, кетида борсанг ҳам бўлаверади, фақат тобутнинг ичида бўлмасанг бўлгани, — деб жавоб берибди Юсуфжон қизиқ.

ХЎЖАЛАР ҚИШЛОҒИДА

Юсуфжон қизиқ қизиқчилар, санъаткорлар билан Аравондаги бир қишлоққа тўйга боришибди. Ўтириш бошланибди. Базм авжига чиққанда Юсуфжон акалар ўтирган сўрини болалар қуршаб олишибди. Ҳатто сўрининг тепасидаги тол ҳам бола-чақаларга тўлиб кетибди. Шунда Юсуфжон қизиқ толнинг шохида ўтирган боладан сўрабди:

—Бу тўй қилган одамнинг исми нима?

—Раҳматхўжа.

—Ўғлининг исми-чи?

—Саидхўжа.

—Қўшнисининг исми-чи?

—Олимхўжа.

—Оппоқ дадасининг исми-чи?

—Салимхўжа.

—Ўзингнинг исминг нима?

—Обидхўжа.

—Акангни исми-чи?

— Собитхўжа.

—Ўртоғингнинг исми-чи?

—Камолхўжа.

—Ҳой Обидхўжа, толхўжадан пастга туш, бўлмаса сенхўжани кўтаролмай, толхўжанинг бели синади, оқибатда пастдаги деворхўжанинг ҳам эт-бети лат ейди, —дебди Юсуфжон қизиқ.

Тўпловчи:
Дадахон ҲАСАНОВ

ХАНДАЛАР

Автобусда пул олаётган кондуктор йўлдан чиққан бир кампирдан сўради:

— Қаердан чиқдингиз, хола?

— Қаердан чиқардим, болам, орқа эшикдан чиқдимда.

Р. ТОШКЕНБОЕВ

●

ПЛЯЖДА

— Нимага кўзингиз мунча олазарак?

— Ўзимга янги секретарь излаяпман.

●

ЭР: — Хайрият, бугун ҳамма қарзлардан қутулдик.

ХОТИН: — Қандай яхши. Энди бемалол яна магазинларга бораверсам бўларкан-да.

У. АБДУШОҲИДОВ таржимаси

●

Буюртмачи тикувчига деди:

— Костюмимнинг чап чўнтагини сал каттароқ тикинг.

—Сиз отарчимисиз?

—Йўқ, автобус ҳайдовчисиман.

П. ЭРГАШЕВ

ДЕЙДИЛАРКИ...

Англияда Бернард Шоуга ҳайкал ўрнатмоқчи бўлишибди. Ўзига ҳайкал ясатиш учун шаҳар аҳлидан пул йиғилганини эшитган драматург дўстларига ҳазиломуз деди:

— Шунча пулни ўзимга беришса, ҳайкалнинг ўрнида соатлаб қаққайиб туришга рози эдим.

• • •

Кунларнинг бирида таниқли адиб Жером К. Жером истироҳат боғидаги кўлда бир хоним билан қайиқда сайр қиларди. Ёзувчининг уқувсизлик билан эшкак эшаётганлигини пайқаб қолган ҳамроҳи унга деди:

—Худо кўрсатмасин, мабодо қайиқ ағдарилиб кетса, чўкиб кетишим турган гап. Ахир мен сузишни билмайман!

—Кўп ташвиш чекманг, хоним, —дея жавоб қилди Жером, —агар қайиқ тўнтарилиб кетадиган бўлса, мен сизни ёлғизлатиб қўймайман. Чунки мен ҳам сузишни билмайман!

• • •

Хемингуэй Париждаги барларнинг бирида ёлғиз ўзи коньякни майдалаб ичиб ўтирарди. Бир маҳал у ёнига барменни чақириб, қадаҳдаги ичимликдан бир ҳўпладида, «Сиз ҳам бир қултум ҳўпланг-чи», дея унга узатди.

—Бу нима қилганингиз? —норози оҳангда жавоб қилди бармен. — Статистика маълумотларига қараганда, ҳар йили спиртли ичимлик туфайли қарийб бир миллион французнинг ёстиғи қурииркан.

—Сиз мутлақо ташвиш чекманг, чунки мен америкаликман.

Тўпловчи: И. ҲАФИЗОВ

ПАРОДИЯ

Чанқоқлигинг босардим,
Булоқ бўлсам гар.
Бўйнингга гул осардим
Бутоқ бўлсам гар.

Султон АКБАРИЙнинг «Гар» шеъридан

Қўйларингни боқардим,
Таёқ бўлсам гар.
Супургинг бўп ёқардим
Шувоқ бўлсам гар.
Сочларингни тарардим.
Тароқ бўлсам гар.
Пардозингга ярардим
Бўёқ бўлсам гар.
Йўнғичқангни ўрардим
Ўроқ бўлсам гар.
Лўлангга зеб берардим
Қуроқ бўлсам гар.
Ёритардим уйингни
Чироқ бўлсам гар.
Қизитардим тўйингни
Машшоқ бўлсам гар
Кечир сендан гоҳида
Йироқ бўлсам гар.
Ҳар шеърхоннинг олдида
Сўроқ бўлсам гар.

Эгамназар СОҲИБНАЗАРОВ

БОЛАНИНГ ТИЛИ ШИРИН

— Азизбек, кичкина укангизни намунча яхши кўрасиз?

— Ҳали унинг тиши йўқ, шоколад еёлмайди-да.

●

— Азизбек, олманинг қанақасини яхши кўрасиз: қизилиними ёки оқини?

— Мен олманинг пишганини яхши кўраман.

●

Ойдинда дадаси билан кетаётган Азизбек осмондаги ойни кўрсатиб, деди:

— Дада, дада, қаранг, оймомо ҳам бизникига кетяпти.

●

Дадаси олиб келган янги ўйинчоқни Азизбек айлантириб кўргач, сўради:

— Дада, буни қанақа қилиб бузади?

●

Кун иссиқ. Қилт этмай турган дарахтларга қараб турган Азизбек сўради:

— Дада, шамол қимирламаяпти-ю?!

●

Йўл ёқасидаги «машиналар ювилади» деган белгини кўриб, Азизбек сўради:

— Дада, бу ерда машиналар ҳаммомга тушадими?

Т. ЁРМАТОВ

Герман ДРОБИЗ

ЎТГА ТАШЛАБ ЖИННИ БЎЛГАНИМ ЙЎҚ!

Олтин саноати ходими Кузевакин кабинетидаги мебелларни уриб синдириб бўлгач, қўлида бир даста пул билан печка олдига яқинлашди.

— Стоп, — деб бақирди режиссёр. — Бўлмайди, ярамайди!

Артист Семёнов бошини қуйи солганча скамейкага келиб ўтирди.

Режиссёр унинг ёнига келиб қучоқлади:

—Иван Николаевич, азизим, бугун сизга нима бўлди? — деди.

— Асос йўқ, Григорий Матвеевич. Ҳаётда бундай тажрибам йўқ. Нимага асосланишни билмайман. Асос бўлмаяпти.

— Асоснинг нима аҳамияти бор? Сиз оддий нарсаларни чалкаштирворяпсизку. Мебелларни шундай завқ билан, жони-дилингиз билан уриб синдираяпсизки, гўё энг аҳамиятлиси мана шу. Ҳолбуки, энг зарури пуллар. Пулларни ўтга нафрат билан ташлаш керак, ҳа, азизим, нафрат билан.

— Мен, нафрат билан...

— Келинг, Иван Николаевич, ҳаммасини бошидан бошлаймиз. Сиз олтин саноати ходими Кузевакинсиз, тўсатдан бу пуллар ҳаромлигини, пешона тери билан эмас, балки қинғир йўллар билан топилганлигини тушуниб қолдингиз ва ўз-ўзингиздан нафратланиб, ҳаром пулларни оловга улоқтирасиз.

— Ҳаром, — деб noилож рози бўлди Семёнов.— Лекин сиз мени тўғри тушунинг. Умрим бино бўлиб мен бундай катта пулни қўлимга ушлаганим йўқ. Айтишингизга қараганда, мебелларни завқланиб синдирибман. Сабаби, бунга асос бор, хотиним қачонлардан бери «Мебелларимиз эски, меҳмон чақиришгаям уяласан киши», деяверибқулоқ-миямни қоқиб олган. Мен уйда икки марта стулларни деворга уриб синдирганман. Бу пуллар эса... Бунақаси сира бўлмаган, асос йўқ. Туғилганимдан буён бунақасини кўрмаганман.

Режиссёр ўйланиб қолди.

— Жуда яхши! Шу ерда асос топамиз. Қулоқ солинг; тасаввур қилинг, бу пуллар чиндан ҳам сизники. Сиз буни бизнинг фильмимизда қатнашганингиз учун олгансиз...

— Мен фақат аванс...

—Йўқ, хаёл қилингки, фильм тайёр. Қандайдир англашилмовчилик бўлиб, сиз шунча пул олдингиз. Бу пулларга қараб ўйлайсиз: нима учун? Сценарий ҳеч нарсага арзимаса, режиссураси сохта, бачкана бўлса, мен жуда ёмон ўйнаган бўлсам... Шунда сиз виждон азобига тушасиз, бундай очиқдан-очиқ халтура учун халқнинг пулини олганингиздан уяласиз. Сиз бу пулларни ушлашдан нафратланасиз ва оловга улоқтирасиз!!! Қалай, асос борми?

—Сал-пал борга ўхшаяпти, — деди Семёнов.

— Шубҳа қилманг, худди ўзи. — Шундай дея Григорий Матвеевич яна Семёновни елкасидан қучди.

— Ҳа, сиз яна томошабинларни ҳам тасаввур қилинг. Ахир сиз улар билан учрашасиз, образ ҳақида суҳбатлашасиз-ку. Бундай уятга қолгандан кўра, куйиб кул бўлмайдими бу пуллар! Нима дедингиз, асос борми?

—Бор! — деди кўзлари чароқлаб Семёнов.

— Мебеллар ўрнатилсин! Қутичани жойига қўйинглар! Печка ёқилсин... Свет... Мотор! — Буюрди режиссёр.

..., Кузевакин қутичани олиб полга урди. Қоғоз пулларни йиғдида, тиззаси билан юриб печка олдига келди ва қўлидаги пулларга тикилиб қолди.

—Яна ... —деб шивирлади режиссёр. — Яхши тикиляпти...

Кузевакин эҳтиёткорлик билан пачкадаги пулларни иккига бўлди, ярмини чўнтагига солди. Қўлларини кўкрагига оборибб, маҳкам қисди.

—Стоп! Жони борича қичқирди режиссёр. — Нима қиляпсан?! Нима?! Қаерга қўйяпсан?!

Семёнов секингина скамейкага ўтирди, Григорий Матвеевич унинг ёнига ўзини ташлади.

— Иккимиздан биримиз жинни бўлиб қолганга ўхшаймиз, — деди оғзидаги валидолни чапиллатиб режиссёр. — Бундай асосни қаердан олдинг, — деди у яна хириллаб.

— Григорий Матвеевич, —деди хурсанд овозда Семёнов, —мен шунча пулни олганимни тасаввур қила бошлашим билан қарзларимни узишим зарурлиги, янги мебель, хотинимга шуба, ўғлимга магнитофон олишим кераклиги эсимга туша бошлади. Қолгани ҳатто дўстлар билан хурсандчилик қилишга ҳам етади. Кейин ўйладим: сценарий ҳеч нарсага арзимаса ҳам, режиссураси сохта бўлса ҳам, мен ёмон ўйнаган бўлсам ҳам майли, томошабин олдида уят бўлса ҳам майли... Лекин шунча пулни ўтга ташлаб жинни бўлганим йўқ!

Д. МАВЛОНБЕКОВА таржимаси

БИР ШИКОЯТ ТАРИХИ

Редакциямизга келадиган хатлар ўз мавзуи, географияси билан ранг-баранг. Улар орасида шикоят хатлари ҳам анчагина. Текширишлар ва масъул кишилар имзо чеккан расмий жавоблар бу шикоятларнинг аксарияти ўринли эканлигини кўрсатмоқда. Мазкур камчиликларни бартараф этиш чоралари амалга ошириляпти. Аммо шикоятлар орасида бир томонламаликка йўл қўйилганлари, масаланинг моҳияти чуқур ва реал тадқиқ қилинмаганлари ҳам учраб туради.

Биз бугун эълон қилаётган шикоят мактуби ва унга олинган жавоблар, текшириш натижалари фикримизнинг далили бўла олади.

«ҲУРМАТЛИ РЕДАКЦИЯ! Тўнғич ўғлим Бурҳон Донаев 1978 йили 10-синфни битириб ҳужжатларини Улуғбек номидаги Фарғона Давлат педагогика институти математика ва физика факультетига топширди. Аммо биринчи йил имтиҳонлардан ўтолмади. Яна бир йил тайёргарлик кўриб, имтиҳонларни муваффақиятли топширди. Учинчи курсгача яхши ўқиди. Кайфияти ҳам жойида эди.

Учинчи курснинг иккинчи семестрида тарихий материализм фанидан имтиҳон олувчи ўқитувчи А. Муҳсинов уни атайин имтиҳондан қайтарибди. Тўртинчи курсда эса илмий атеизм ўқитувчиси О. Умаржонов ўғлимни умуман имтиҳонга киритмабди. «Тарихий материализмдан имтиҳон топширганингдан кейин келасан», дебди. Бурҳон қайта имтиҳон топширишга келганда иккала ўқитувчи ҳам унга қўрслик билан ҳозир вақтлари йўқлигини важ қилишибди. Факультет декани К. Холматов ҳам ўғлимга муносабатни ўзгартирибди. «Ёки имтиҳонларни топшир ёки аризангни ёзиб, бу ердан жўна», дебди. Декан бу гапни қайта-қайта такрорлайвергач, Бурҳон ариза ёзишга мажбур бўлибди. Шу йил 14 майда ректорнинг буйруғи билан «ўз аризасига кўра» деб институтдан четлаштирилибди.

Биз бу гапни эшитиб ажабландик. Зудлик билан институт раҳбарларига учрашиб, Бурҳонни институтга қайта тиклашни илтимос қилдик. Аммо улар ёрдам беришдан бош тортишди. Бу масалани энди фақат Ўзбекистон ССР Маориф министрлиги ҳал қилиши мумкинлигини айтишди. Биз министрликда ҳам бўлдик. Министрликнинг масъул ходими Э. Холиқов бизнинг гувоҳлигимизда проректор М. Абдуллаевга телефон қилиб, Бурҳонни ўз курсига қайта тиклаш масаласини кўриб чиқишни топширди. Биз проректор ҳузурига кирганимизда у декан вазифасини бажарувчи Ж. Ғофуровни, институт халқ контроли комитетининг раиси А. Шералиевни, юрист Л. Хўжаевани таклиф этди. Улар узоқ баҳслашгандан кейин бунинг учун Ўзбекистон ССР Маориф министрлигидан ҳужжат олиб келиш керак, деган фикрга келишди.

Аммо шу орада Бурҳон ҳарбий хизматга чақирилди.

Мен эса институт маъмуриятидан норози бўлиб қолавердим. Қани улардаги гуманизм? Нега улар ўғлимга йўл кўрсатиш, тарбиялаш ўрнига қаттиқ маъмурий чора кўриш билан чегараланишди? Нега ноҳақлик рўй берди?

Мен бу масалага редакция аралашувини ва ҳақиқат ўз жойида қарор топишини истайман.

А. ДОНАЕВ,
Қўрғонтепа район, Ильич шаҳри, «8 Март» кўчаси 8-уй.

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ГАЗЕТАСИ РЕДАКЦИЯСИГА!

Редакциянинг 117- номерли мактуби шу йил 19 июлда олинди ва ректорат, партия комитети томонидан муҳокама қилинди. Б. Донаев 1979 йилда ўқишга кириб, бешинчи курсгача ўқишни давом эттиргани тўғри. У ўқиш жараёнида олтита «яхши», йигирма олтита «қониқарли» ва ўнта «қониқарсиз» баҳо олган. Бурҳон Донаев ўқиш давомида еттита имтиҳонни қайта топширади. Марксча-ленинча философия, илмий атеизм, квант механикаси фанларидан бир неча бор имтиҳонга кирган бўлсада «қониқарли» баҳо ололмаган. Имтиҳонлардан ташқари у уч фандан зачет топширолмаган.

Факультет декани К. Холматов, Б. Донаевга ўқишни давом эттириш учун барча шароитларни яратган. Қайта имтиҳон, зачет, қўшимча машғулотлар ўтказиб, унга кўмаклашган. Группа йиғилишларида Б. Донаевнинг ўқишга муносабати олти марта муҳокама қилинган.

Олий мактабда ўқитиш қоидаларига кўра, учта имтиҳонни топширолмаган студент институтдан четлаштирилиши керак. Аммо биз ундай қилмадик. Б. Донаевга марксча-ленинча философиядан қайта имтиҳон топшириш учун саккиз марта йўлланма бердик. Аммо у ҳар гал бирорта саволга жавоб қайтаролмади.

Тўртинчи курсда ўқитувчи О. Умаржоновнинг имтиҳон олишдан бош тортганлиги тўғри эмас. Бурҳон имтиҳонда қатнашиб, «қониқарсиз» баҳо олган. У педагогик практикага ҳам қониқарсиз қатнашган. Факультет декани К. Холматовнинг Б. Донаевга дағдаға қилгани нотўғрилигини шу билан исботлаш мумкинки, студент институтдан кетиш ҳақида бир эмас икки марта ариза ёзганда ҳам декан ўйлаб кўришни маслаҳат берган ва унга имзо чекмаган. Б. Донаев 25 апрелда иккинчи аризасини ёзиб, шундан кейин институтга келмай қўйган. Орадан 24 кун ўтгандан кейин унинг аризасига имзо чекилган.

Бизнинг, институт маъмурияти Б. Донаевга нисбатан ҳеч қандай нотўғри йўл тутган эмас.

Б. ОТАҚУЛОВ,
Фарғона Давлат педагогика институтининг ректори, профессор».

РЕДАКЦИЯДАН: Мана, шикоят хати ва унга ёзилган расмий жавоб билан танишдингиз. Қўлимизда ректор жавобидан ташқари факультет декани К. Холматов, проректор М. Абдуллаев, группа старостаси О. Жуманов, фалсафа ўқитувчиси А. Муҳсинов, юрист Л. Хўжаева ва бошқа масъул кишилардан олинган тушунтириш хатлари, справкалар бор.

Масаланинг моҳияти билан чуқурроқ танишган киши аввало бир фикрга бориб қолади: биз болаларимизни андак тантиқ қилиб ўстирмаяпмизми? Уларни ўқишга киритиш, ўқитиш, яхши ишга жойлаштириш ташвишларини ўз зиммамизга олиб, ўсмирларнинг изланишлари, мустақил бўлишларига халақит бермаяпмизми?

Педагогика институтининг собиқ студенти Бурҳон Донаев нега ўз тақдирига бунча лоқайдлик билан қаради? Нега дарсга қатнашмай, лалло қилиб юрди?

Мана, қўлимизда унинг дўсти — группа старостаси О. Жуманов ёзган тушунтириш хати: **«Бурҳон Донаев ўқиш бошиданоқ дарсларга кам ва пассив қатнашарди. Деканатдагиларнинг маслаҳати билан унга аълочи студентлардан А. Сотволдиев ва А. Жумабоевни бириктиб қўйдик, группа йиғилишларида бу масалани бир неча бор муҳокама қилдик. Аммо булар натижа бермади. Унинг отасини ҳам бир неча бор оғзаки ва ёзма тарзда деканатга таклиф қилишди. Лекин у кишидан дарак бўлмади!»**

Биз ҳужжатларни варақлаб кўриб Б. Донаев биринчи аризани тўртинчи курсдалигида, иккинчисини эса орадан қарийб бир йил ўтгандан кейин 20 апрелда факультет декани К. Холматовнинг тушунтириш хатида айтилишича, олий мактабда ўқитиш қоидаларига биноан бир фандан икки мартадан ошиқ имтиҳон топшириш ман қилинган бўлишига қарамай Б. Донаевга саккиз мартагача қайта имтиҳон топширишга рухсат берилган. У дарслардан узрсиз прогул қилган, лекин унга қаттиқроқ чоралар кўрилмаган.

Шуларнинг ўзи Бурҳон уйда ҳам, институтда ҳам анча эрка, тантиқ бўлиб қолганлигидан далолат бермайдими?

Бизга шикоят йўллаган Абубакир Донаев ҳар қандай шароитда ҳам ўғлини ҳақ деб билиши, ҳамма айбни институт ўқитувчиларига тўнкаши ғалати. Ҳатто ўғлининг ҳарбий хизматга жўнашини ҳам уларнинг айби деб билади. У ўғлини қайта ўқишга тиклаш учун министрликкача боргану, деканат ташвишли хатлар йўллаганда ҳам бир бор институтга келмаган.

Институт маъмуриятини ҳам батамом оқламоқчи эмасмиз. Б. Донаев шунчалик лаёқатсиз экан, нега уни институтга қабул қилишди? Нега давлат ҳисобидан салкам беш йил ўқитишди? Б. Донаев бирор билим юртига кириб ўқиса, бу орада ҳунар ўрганиши, ота-онасига, жамиятга кўпроқ фойда етказиши мумкин эди-ку!

Бизнингча, Бурҳон Донаев ҳарбий хизматга жўнаб тўғри иш қилибди. У Армия сафидан чиниқиб, қайта тарбияланиб қайтишига ва ҳаётда ўз ўрнини топиб олишига ишончимиз комил!

ХАТЛАР ВА ОММАВИЙ ИШЛАР БЎЛИМИ

АЗИЗ ГАЗЕТХОНЛАР!

БАРЧА ГАЗЕТА ВА ЖУРНАЛЛАР ҚАБИ «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ГАЗЕТАСИГА ҲАМ 1985 ЙИЛ УЧУН ОБУНА ДАВОМ ЭТМОҚДА

ОБУНА БАРЧА «СОЮЗПЕЧАТЬ» АГЕНТЛИКЛАРИДА, АЛОҚА БЎЛИМЛАРИДА ВА ИШ ЖОЙЛАРИДА, ШУНИНГДЕК, ЖАМОАТЧИ МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИЛАР ТОМОНИДАН ҚАБУЛ ҚИЛИНАДИ.

Обуна баҳоси бир йилга 5 сўм 16 тийин, олти ойга 2 сўм 58 тийин.

Ўз вақтида обуна бўлишни унутманг!

ҚАДРЛИ ЖУРНАЛХОНЛАР!

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети ва Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг органи «Ёшлик» журналига 1985 йил учун обуна давом этмоқда.

Келгуси йили журнал саҳифаларида таниқли ва ёш ёзувчи-шоирларимизнинг янги романлари, қиссалари, достон ва шеърларини ўқийсиз. Жаҳон ва қардош халқлар адабиётлари вакилларининг бир қатор асарлари эълон қилинади. Шунингдек, бунёдкор замондошларимиз ҳақида ҳикоя қилувчи очерк ва публицистик ўйлар ҳамда бугунги адабий жараённинг муҳим масалалари хусусида баҳс юритувчи адабий-танқидий мақолалар билан танишасиз.

Обуна чекланмаган миқдорда қабул қилинади.

Обуна баҳоси бир йилга 6 сўм, олти ойга 3 сўм.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ
Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла КАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент—700029, Ленин кўчаси 41.
ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь—33-49-93, 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза —32-55-78; санъат—32-56-48; сатира ва юмор —32-56-49; фотолаборатория — 32-58-95.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р-09435. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. Б. 3148. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12